

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

שופטים

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מז"ר המקובל
רבי בניהו ישישכר שמואלי שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמוחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק מיכותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת **נחמיה ומזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הופיע הספר ימי הרחמים

ניתן להשיג בחנות סגולה 00-33-644-02

4 מפתחות לשנה טובה ומתוקה

תלמידי חכמים ומקובלים יתפללו עבורכם
ויזכירו בפרטיות ובמתינות כל שם ושם
כמו כן כל השמות יעלו על שולחנו של מו"ר הגאון
המקובל הגדול רבי בניהו שמואלי שליט"א

**לפרנסה, לבריאות, לנחת מהילדים,
לשלוש בית ולשנה טובה ומתוקה**

במערות המכפלה

לאחר הסליחות ברוב עם על קברי האבות
יוזכרו שמותיכם ובקשותיכם

בכותל המערבי

יעתירו בעדכם 40 יום ברצף בימי הרחמים
והסליחות, בשריד בית מקדשנו.

בתפילה מיוחדת להמשכת יג' מידות של רחמים

עם כוונות האר"י הקדוש, שמסוגלים
לפתוח שערי שמים בימי הרחמים

במעמד תפילת ער"ה בישיבת המקובלים "נהר שלום"

קריאת עשרות ספרי תהילים, הקפות
סביב התיבה, ותקיעת שופרות וחצוצרות

ניתן להעביר שם לברכה בתרומת 101 ש"ח לישיבת המקובלים 'נהר שלום'

02-624-9000

לחסירת שמות
צלצלו:

הלכות סליחות וי"ג מידות

- א. תיקנו חכמים שיהיו תוקעים בשופר כל חודש אלול כדי להזכיר את ישראל שיעשו תשובה, ומנהג בני ספרד לתקוע באמירת י"ג מידות של רחמים^א.
- ב. נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותיקונים והוא הזמן המעולה ביותר^ב.
- ג. מקומות שנוהגין לומר סליחות קודם חצות לילה הוא מנהג רע ומר, ישתקע ולא יאמר, ואין ראוי להזכיר י"ג מידות אלא בעת רצון, וקרוב הדבר לקיצוץ בנטיעות ח"ו, אמנם בודאי שאפשר לומר הסליחות מחצות לילה ואילך^ג.

עיונים והארות

באשמורת הבוקר לילי חודש אלול עד יוהכ"פ, העיד לי מהר"י סאגיש ז"ל שהוא ראה להאריז"ל שהיה אומר מלה במלה עם הציבור. עכ"ל.

כתב בן איש חיל להרי"ח הטוב (ח"ב דרוש א') וז"ל: צריך שיקדים לקום באשמורת שאז מנדד שינה מעיניו בעת שהוא טוב לשינה ועל ידי זה מצער גופו וכו' ומראה רחמנות על נפשו שטינפה בעוונות, ובדין הוא שגם הקב"ה ירחם עליו בר"ה ועשיית ויקבל תשובתו אף אם אינו ראוי לזה לפי שורת הדין.

ועיין למו"ר מופת הדור שכתב בספרו חזון עובדיה (ימים נוראים הלכות סליחות הלכה ה) טוב שהחזן שאומר הסליחות יתעטף בציצית, על פי המובא בגמרא (ראש השנה יז:) "מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח ציבור, והראה לו למשה סדר תפילה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה [יג' מדות של רחמים] ואני מוחל להם" ואמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאין חוזרות ריקם.

ועיין בשו"ת תורה לשמה (סי' מט) שכתב דסדר הסליחות תיקנום אנשי כנסת הגדולה ודור הבא אחריהם עיין עליו שם. גם נוסח "אל מלך יושב על כסא רחמים" וגו' שתיקנוהו כהקדמה והכנה לאמירת הי"ג מידות של רחמים נתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה כמו שכתב בסידור אהלי יעקב.

ג. **הרמ"ז** ז"ל. ועיין בספר ראש אשמורות להרב משה ניגרין (שאלוניקי שנת שכח) אשר יצא על מנהג זה לומר סליחות בתחילת הלילה ועליהם נאמר (מלכים א יד, ט) "ואתי השלכת אחרי גור", ומונה שם כמה טעמים לבטל מנהג זה. ועיין למו"ר מופת הדור זצ"ל בשו"ת יחיה דעת (חלק ו סי' ז) על אותם קהילות שונות בחו"ל שנהגו לומר סליחות אחר תפילת ערבית קודם שיר המעלות וכו', והיו אומרים ויעבור וכו' וכבר התבטל מנהג זה ולא ראינוהו במקומותינו.

והביא את דברי רבנו האר"י בשער הכוונות (דרוש א של ערבית דף נב ע"ד), שאסור לומר י"ג מדות בלילה. והגאון המקובל רבי משה זכות בתשובה (סי' ל) האריך להסביר הדברים בטוב טעם ודעת על פי הקבלה, משום שחצי הלילה הראשון הוא זמן תגבורת הדינים, מדבר באופל יהלוק, ובהזכרת י"ג מדות בלילה אנו נראים כבאים להתגרות בהם וכמבקשים

א. **כתב** ראבי"ה (ח"ב - מסכת ראש השנה סי' תקמב) מה שנהגו לתקוע מראש חדש אלול בכל יום ויום, הכי תניא בפרקי דרבי אליעזר, רבי יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום עמד משה בהר, קורא מקרא ביום, ושונה משנה בלילה, ולאחר ארבעים יום ירד ושבר הלוחות בשבעה עשר בתמוז, ועשה ארבעים יום במחנה, והרגו הלויים את ישראל, והתקין כל שבט ושבט במקומו, באחד באלול אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה (שמות כד, יב) "עלה אלי ההרה" והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עולה להר שלא יטעו עוד בעבודה זרה, והקדוש ברוך הוא נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים מז, י) "עלה אלהים בתרועה וגו'", ולכך התקינו חכמים שיהיו תוקעין בראש חדש אלול כל החודש בכל שנה ושנה כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג, י) "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו וגו'", וכדי לערבב השטן שלא להשטין על ישראל.

וכן כדי להזהיר ולורז את העם לעשיית תשובה כדברי הנביא עמוס (ג, י) "אם יתקע בשופר בעיר ועם לא יחרדו". (טור או"ח סי' תקפא, סעי' א).

ועוד טעם על שם שנאמר (תהלים פא, ד) "תקעו בחדש שופר", כלומר חודש שלם יש לתקוע בשופר. (מנהגים להר"א טירנא, מטה משה).

ומובא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא ד"ה ובדבר מתי) מתי יתחיל לתקוע בשופר בא' מיום א' דר"ח אלול או מיום ב' דר"ח אלול? הנה מנהגנו הוא מיום ב' דר"ח, אבל יש מקומות שנוהגין להתחיל מיום א' דר"ח אלול ובח"א איתא שני המנהגים, ובמג"א (סי' תקפא ס"ק ב) הביא מהלבב ושל"ה דסברי דצריך להתחיל מיום א' דר"ח אבל הוא דחה קושיתם ומסיק דאין לזוז מהמנהג שלנו שמתחילין מיום שני וכן איתא בסדור דרך החיים שמתחילין מיום שני, ומח"א חזינן שהיו מקומות שמתחילין מיום ראשון, ולכן כשאנו יודע איך מנהגם יש להתחיל מיום שני ואם ידוע להם שבאים ממקום שנהגו להתחיל מיום ראשון דר"ח אין להם לשנות, וכן משמע בסדור הר"י יעב"ץ שמתחילין לתקוע ביום ב' אבל במקום שנהגו להתחיל מיום א' דר"ח הוי מנהגא, הרי שסתמא הוא מיום ב' אבל במקום שידוע שמתחילין מיום א' הוא ג"כ מנהגא שאין להם לשנות.

ב. **ובשעה"כ** (דף ז ע"א) כתב ענין הסליחות של בני ספרד

ד. באמרו הסליחות באשמורת הבוקר, יברך בתחילה ברכות השחר ואח"כ יאמר תיקון חצות ואח"כ סליחות.^ז

ה. האומרים סליחות בחצות לילה יתנו לבם לומר ק"ש על המטה קודם חצות, כי עיקר התיקון של ק"ש לאומרו קודם חצות, כמבואר בדברי רבנו האריז"ל, ובכל זאת אם לא אמרה קודם חצות יאמרנה קודם שישן.

ו. בחודש אלול ועשי"ת שאומרים בהם הסליחות ואומרים וידוי בתוך הסליחות, לא יאמרו וידוי קודם תיקון חצות.^ח וזהו דווקא לאומרים תיקון חצות סמוך לסליחות, כדי שלא יהא ככלב שב על קיאו.^י

ז. אם אין פנאי לומר גם תיקון חצות וגם סליחות וצריך לבטל אחד מהם, טוב שיאמר תיקון חצות שהוא עיקר גדול יותר ויותר מהסליחות.^י

ח. עיקר אמירת הסליחות צריכה להיות בכוונה ובנחת ובמיתון ובהכנעה יתירה, ובפרט הי"ג מדות, וכמו שכתוב (משלי יח, כג), תחנונים ידבר רש, ויש לו להבין מזה שמוציא מפיו, בלב נשבר ונדכה. ולכן הנהגים לומר עננו אבינו עננו, ועשה למען שמך, במהירות רבה ובחפזה, לא יפה עושים, וצריך לבטל מנהגם ולאומרם במיתון.^י

ט. יש לעורר לומר מילות הפיוטים כתיקונם ולא לשנות המשמעות במלעיל למלרע או להיפך. ואף אם בפיוטים יש משנים מחמת הניגון, מ"מ בהזכרת שם שמים יזהר מאד לאמרו כתיקונם מלרע דוקא, ולא יעשו כשיר, דצריך לירא ולהזדעזע כשמזכיר שמו יתברך.^י

י. המנהג פשוט לומר בסליחות חמש פעמים י"ג מדות (א) אחר שבט יהודה בדוחק ובצער קודם תחינת "רחמנא". (ב) אחר תחינת רחמנא. (ג) אחר אנשי אמונה אבדו. (ד) אחר תמהנו מרעות. (ה) בסוף הסליחות אחר זכרון לפניך בשחק שבסוף הפיוט "אם אפס". וכן מנהג ישיבתינו הקדושה.^י

יא. צריך לומר י"ג מידות בכוונה גדולה, באימה, וביראה, ברתת, ובזיע. בכונת הלב ובנחת ובמתון, כי רבו

עיונים והארות

בהכנעה, וביראת ה', ובבכיה, ומתוך כאבו וצער צועק על מעשיו, עליו נאמר צעקו וה' שמע ומכל צרתם הצילם. וכדאיתא ברה"ק (טז): א"ר יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה, שנאמר צדקה תציל ממות. צעקה, שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם וכו'. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ג), מדרכי התשובה, להיות השב בתשובה צועק תמיד לפני השי"ת בבכיה ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כחו וכו'. ובזוה"ק (שמות דף כ.) הפליגו במעלת צעקה זו שנקראת צלותא שלימתא ולא הדרא ריקניא ועל ידה נוחל עוה"ז ועוה"ב. והובא בכף החיים פלאגי' (סי' יא אות כב).

עוד כתב הרב (שם הלכה יח) וז"ל: החי יתן אל לבו בעת אמירת הוידוי והסליחות, לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה שלמה, ולהוסיף מצות ומעשים טובים, בהתקרבו ליום הדין שאז שוקלים זכויותיו ועונותיו של כל אדם.

ט. נר ציון (דף עד הלכה יד).

י. הנה אע"פ שלפי מנהגי ק"ק בית אל [המקובלים] אומרים ארבעה פעמים [אחד קודם רחמנא אדכר לן, ואחד אחר רחמנא, ואחד אחר אנשי אמונה, ואחד אחר תמהנו] כנגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה וכן הוא בסידור רב שר שלום שרעבי זצ"ל. וכן בסידור היר"א ועוד. וכ"כ בספר כתר שם טוב גאגין (ח"ו דף 14) וז"ל, טעם למנהג ק"ק בית אל שאומרים הי"ג מידות ארבעה ולא חמשה, משום שכן שם אותיות הוי"ה. ובסידור הכוונות שבידי בכתב יד מר זקני הוא איש האלהים רב שר שלום שרעבי ז"ל הם ארבע. ועיין בדב"ש למהר"א עפגין (ח"ט

למנוע פעולתם ומעוררים קנאת כוחות הדינים נגדינו. ונמצינו משיגים מטרה הפוכה. וכל מי שיש לו מושג בתורת הח"ן, יודע ומבין שהנהוג כן בשעות הלילה הוא קרוב להיות מקצץ בנטיעות, ורק באשמורת הבוקר מחצות הלילה ואילך אומרים סליחות וי"ג מדות. ע"ש. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפא ס"ק ב), ובקשר גודל (סי' יט אות יא). וכן כתב בשלמי צבור (דף קמט), ובכף החיים פלאגי' (סי' טז אות יג), ועוד אחרונים. וכל זה דלא כאגרות משה (או"ח ח"ב סי' קה) שכתב שאם א"א לציבור לומר סליחות אחר חצות יש להתיר להם בהוראת שעה לומר קודם חצות.

ד. **מורה** באצבע (אות רמד). ובאחרונים.

ה. **בא"ח** (וישלח אות י).

ו. **כה"ח** (סי' א ס"ק כג).

ז. **ברכ"י** (סי' תקפא אות ג), שהקם באשמורת ומצא את הצבור שהתחילו בסליחות, ואין לו פנאי לומר תיקון חצות וסליחות, ועליו לבטל אחד מהם, הנכון שיאמר תיקון חצות, שהוא עיקר גדול יותר ויותר מן הסליחות. מהר"ם זכות בכת"י. עכ"ל. וכ"כ הגר"ח פלאגי' בספר רוח חיים (סי' א ס"ק כא). ובספר כף החיים (סי' ג אות לג).

ח. **מו"ר** מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות סליחות הלכה ג). וכתב שם במקורות וז"ל: מרן החיד"א בספר עבודת הקודש במורה באצבע (אות רמד). ובתיקוני הזהר (תיקון ע) איתא, ומאן דמשתמע קליה בצעקה בלא דחילו ורחימו, עליה כתיב וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה'. אבל אם הצעקה באה

אל רחום וחנון יי."

יז. מה שאמרו דצריך להתוודות בלחש, היינו ליחיד, אבל הש"ץ המתודה בנוסח הקבוע לרבים צריך להשמיע לרבים, ואם מתודה בלחש גוערין בו יי."

יח. סדר הזכרת הצדיקים בסליחות ע"ד הסוד הוא, אברהם יצחק יעקב, משה אהרן יוסף דוד פנחס ושלמה יי."

יט. בסליחות יש י"ב אלפא ביתא כנגד י"ב פרצופים שבאצילות כנודע יי."

כ. ידקדקו לחזור אחר ש"ץ היותר הגון שיתפלל סליחות יי."

כא. מנהג חסידים ק"ק בית אל תכב"ץ שאומרים "שיר המעלות ממעמקים" קודם קדיש תתקבל ואין אומרים קדיש אחריו יי."

עיונים והארות

יז. פרקי דרבי אליעזר (סוף פרק מז).

יח. כה"ח (סי' תרז ס"ק טז) בשם הרמ"ע מפאנו.

יט. בן מובא בסידורי הרש"ש זיע"א וכן הוא בסידור היר"א (ח"ב דף טז) עשה למען יוסף דוד פנחס ושלמה, וכ"כ הגאון אמנם מורנו ורבנו מרן הבא"ח כתב שבסידורי הרש"ש לא נזכר פנחס, ודבריו הובאו בספר הוד יוסף (סי' פב) וז"ל: תשובה. ז"ל מהר"ח ידידינו נר"ו, דע כי מה שכתוב בספר תיקון תפלה שצריך לומר למען יוסף דוד ושלמה, הוא כפי מה שנמצא כתוב בסדור הסליחות של הרש"ש ז"ל, והנה שם הן ברחמנא אדכר לן, והן בעשה למען אברהם וכו', סדר הכוונות כך, אברהם (חסד), יצחק (גבורה), יעקב (ת"ת), משה (נצח), אהרן (הוד), יוסף (יסוד), דוד (מל'), פנחס (יסוד דנוקבא), שלמה (יסוד דאימא), אך בעשה למען אברהם יצחק ויעקב וכו', שם לא סדר כוונות בשמות הצדיקים הנז' כלל. ושם כתוב עשה למען יוסף דוד ושלמה לא נזכר פנחס, ולכן בספר תיקון תפלה לא נזכר פנחס כמ"ש שם.

ובספר בוקר לאברהם (לאחד חכם אחרון משנת תקכ"ד) כתב שהסדר כך. עשה למען אברהם יצחק ויעקב (חג"ת), עשה למען משה ואהרן (נצח והוד), עשה למען יוסף דוד (יסוד ומל'), עשה למען פנחס (יסוד דנוקבא), שלמה (יסוד דאימא), הרי החכם הנז' כתב מדעתו בזה כוונות הנז', וגם הזכיר פנחס וחברו עם שלמה. אך באמת אין לסמוך על דבריו. ועיקר הוא כפי סדור הרש"ש ז"ל, ששם לא הזכיר כוונות בזכירת שמות הצדיקים בעשה למען אברהם וכו'. וגם לא הזכיר פנחס, אלא את יוסף בלבד שחברו עם דוד ושלמה. ועוד בלאו הכי יש להקשות על החכם הנז' שכתב בסדר רחמנא ושאר מקומות את פנחס קודם דוד, וזה תימא, כי רבנו הרש"ש ז"ל סדר פנחס אחר דוד, וטעמו ונימוקו עמו, שכן הוא באמת, דדוד הוא מלכות, ופנחס הוא בחינת יסוד דמלכות. וכן מפורש יוצא מרבנו האר"י ז"ל שפנחס הוא לתא מדוד. ודבר זה הוא מוכרח כאשר כתבתי בס"ד במקום אחר.

גם יש להקשות מדידה אדידיה, כי הכא בסדר עשה למען וכו', נקט פנחס אחר דוד, ובמקומות הנז' נקט פנחס קודם, על כן נראה דאין לסמוך כי אם על פי סידור הרש"ש

ז"ל. והנה בספר חמדת ימים, אשר הרב הנז' הולך אחריו, גם כן לא סדר כוונות במקום זה בשמות הצדיקים הנז', וכתב שם (דף קטו ע"א) וז"ל, בנוסח עשה למען אברהם וכו', אין להוסיף על אלה כמ"ש למען משה ואהרן ושלמה ולמען י"ב שבטי נחלתך, כי בכונה הוזכרו אלה בלבד, ולא הזכירו יוסף ופנחס, וכל המוסיף גורע עכ"ל. הנה תמצא שבספר חמ"י ערער על אמירת יוסף, ואפשר כי לכן בסדורים הנדפסים לא הזכירו יוסף ופנחס, כי הלכו אחריו בזה שכן דרכם על הרוב. אך אנחנו אצלנו עיקר מה שכתוב בסדר הסליחות של רבנו הרש"ש ז"ל, ושם כתוב למען יוסף דוד ושלמה ולא הזכיר פנחס. ובדאי שיש טעם בדבר, ונראה לומר טעם בזה, אך אין להאריך בו פה עכ"ל.

ופלא הוא שבכל סדורי הרש"ש לפנינו מופיע פנחס, וכן שמענו מהחכמים בירושלים שאומרים ומזכירים יוסף דוד ופנחס, וכן מנהיגו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ. ועיין בספר רב פעלים (ח"ג ס"י מא) ששם כתב הרי"ח הטוב להזכיר פנחס, ועיין עוד מועד לכל חי (סי' א אות לד).

כ. פע"ח (דף קכח ע"ב). ועי"ע בספר תורה לשמה (סי' תקכג) דבסליחות יש י"ב אלפא ביתא כנגד י"ב בחינות עליונות שבאצילות כנודע, שהם עתיק, נוק' דעתיק, א"א, נוק' דא"א, אבא, אמא, יש"ס, תבונה, ז"א, נוק', יעקב, רחל, וזה סדרן: א. רחמנא אדכר לן. ב. אנשי אמונה. ג. תמהנו מרעות. ד. או"א אל תעש. ה. וידי ע"ס אשמנו בגדנו. ו. אשמנו מכל עס. ז. אלהינו שבשמים. ח. עננו אבינו. ט. אדון הסליחות. י. עשה למען אמתך. יא. לדוד אליך ה' דנפילת אפים. יב. אליך ה' נשאתי עיני. ועל כן אין לדלג שום אחד מן האלפא ביתא שבסליחות, דמגרעות נתן, וראוי שיאמרו כפי סדרן.

כא. כ"ב הרמ"א (שם סעי' א) וז"ל: וידקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים. וכ"כ הלבוש (סי' תקפא) ובחיי אדם (הלכות ראש השנה כלל קלח הלכה ז) ובכנסת הגדולה (בהגהות הטור או"ח סי' תקפא אות ד).

כב. מנהג ק"ק בית יעקב חברון שו"ת תני דבי אליהו (ס"ק טו)

מאמרי הזוה"ק

ח"ג דף עד"ר ע"ב

(דברים ט"ז) **שופטים ושוטרים תתן לה בכל שעריך אשר יהיה אלהיך נותן לה וגו'.** **בפקודא דא, מני שופטים ושוטרים** במצוה זו מצוה אותנו הקב"ה, למנות שופטים

ושוטרים, והגם שהמשפט לאלהים הוא, מרב אהבתו לעם ישראל, נתן את הדין בידם, ועם כל זה גם הקב"ה יושב בדיון עמהם. **ועוד** ועוד כתוב (תהלים עה) **כי אלהים שופט כי י' (מ', מניה) יו"ד דחושפניה כ'**

כי אלהים שופט, שם אלהים שהוא שם של דין הוא יושב ושופט עם הדיינים, כמ"ש "אלהים נצב בעדת אל". ומפרש לפי סודן של דברים, כ"י ר"ת כ' י' יו"ד פשוטה היא בחכמה כנודע, וגם יש בה יו"ד מלאה שמספרה כ' שרומז לכתר וזה שאמר יו"ד שחשבונה גימ' כ' שהיא כתר, כי יו"ד מספרו עשרים גימ' כתר, **כתר אחרי זה תבא, פי אלהים שופט, זה ישפיל ה"א ה"א וזה ירים דא ו' ו' מש"כ כאן מילת כי כתוב אלהים שופט** שהיא הבינה בבחם של כתר וחכמה פי' ז"ה גימ' י"ב כמספר ב' ההי"ן מלאים באלפי"ן שהם ב' בתי דינים ה"א ראשונה בבינה וה"א אחרונה במלכות, וג"כ תרין ווי"ן גימ' י"ב ששתי ווי"ן אלו הם ב' עדים והם בת"ת וביסוד.

פקודא כתב דא מצוה אחר זו של מינוי שופטים, יש מצוה לדון את המחוייבים בד' מיתות בי"ד ממטה למעלה, לשיטת רשב"י ששריפה חמורה יותר מסקילה וז"ש, **לדון בסייף. לדון בחרב. לדון בדין סקילה. לדון בדין שריפה. לדון בסייף למאן, לסמאל** ושואל למי, ומשיב לס"מ, שצריך להשתדל במצוות ומעשים טובים לבטל כח היצה"ר שהוא הס"מ, וגם בפועל אם אדם הגביר עליו את כח היצה"ר עד שח"ו צריך הריגה בסייף, עתה בהיותו נהרג בסייף נתכפר עונו וכח הס"מ שבו נחתך ונתבטל. **הדא הוא דכתיב וזה מש"כ, (ישעיה לד) כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד** כלומר תחילה תהיה חרבי רוח ושבעה בעולמות העליונים מדם שרו של אדום שהוא הס"מ, ואח"כ הנה על אדום תרד, דהיינו על עמו כאן למטה.

חרב דקודשא בריך הוא, י' יישא דחרבא. ו' גופא דחרבא. והנה חרב של הקב"ה רמוז בה שם הוי"ה ב"ה דהיינו בעשר ספירות דז"א כי אין הדין נגמר אלא בהשתתפות כל עשר ספירות. וא"כ אות י' היא ראש החרב שהיא כתר קוץ היו"ד, וחכמה אות היו"ד עצמה שהיא הראש דחרב, אות ו' היא הו"ק חג"ת נה"י דז"א, והיא גוף החרב שהם עיקר הפועלים דין ורחמים ה"א ה"א, תרין פיפיות דילה ב' ההי"ן הם ב' פיות של החרב המרמזים על פ"ה של המלכות שהיא גוזרת גזר דין בכח הפה של הבינה שהיא ה' ראשונה והיא הפה העליון שמינה דינין מתערין, ועליהם נאמר. **צדק צדק תרדוף, תתבין תרין דינין, דינא מפי בית דין דלעילא, ודינא מפי בית דין דלתתא** כי הם חותכים שני בתי דינים, דין מפי

בית דין של מעלה שהיא הבינה, ודין מפי בית דין של מטה שהיא המלכות. **וַיִּמְהָבָא אֲשֶׁתְּמוֹדֵעַ** ומכאן תדע שיש דין על כל דבר אפי' קטן שבקטנים כמו שאמרו רבותינו בחולין דף ז', **אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה בִּיד של המלכות עַד שְׁנֵתַן לוֹ רְשׁוּת מִלְּמַעְלָה** בִּיד של עולם הבינה.

נִרְתַּקָּא דְחֶרְבָּא אֲדָנִי [וא] הנרתיק של החרב הוא שם אדנ"י כלומר כאשר שם הוי"ה ב"ה שהוא החרב מתלבש בתוך שם אדנ"י שהוא הנרתיק בסוד היחוד. **תַּמָּן אֲשֶׁתִּפַּח דִּינָא** שם ע"י היחוד נשקט ונתבטל הדין. **בְּקִרְיַאת שְׁמַע, יְהוָה חֶרְבָּא דְקוֹדֶשָׁא בְּרִיד הוּא** ועוד אומר רשב"י ע"י

עיונים והארות

ושומע באזניו ואין לו לב מבין להבין מה שראה ומה ששמע, איך יוכל להוציאם מפיו ולדבר בהם. ועל כן לשלשה אלה צריך להם הצטרפות הלב, שהוא המבין בדברים. והנה, תורה שבעלפה נרמזו כלי שרת שלה באות אל"ף, ר"ת **אִוֶּזן לֵב פֶּה**, רוצה לומר תשמע באזן ותבין בלבך מה שאתה שומע ואח"ך תוציא הדברים בפך. וכן תורה שבכתב נרמזו כלי שרת שלה באל"ף, כי האל"ף תתחלף בעי"ן באחה"ע, וכן דבי רבי אליעזר קורין לעינין אלפין, וכנוכר בגמרא [ברכות לב ע"א]. ונמצא אל"ף במילואו הוא אותיות על"ף, ר"ת **עֵין לֵב פֶּה**, שתראה בעיניך ותבין בלבך מה שאתה רואה ואח"ך תוציאם בפך ללמוד.

אִיד שיהיה, מצינו ששלשה שערים הם מקום דירת התורה שבכתב ובעלפה. והנה הקראים שאינם מאמינים כי אם בתורה שבכתב, אין פותחים לתורה כי אם שני שערים, של העין ושל הפה ולא לאוזן, כי אצלם הקבלה אינה. אך הבל יפצה פיהם, כי הקבלה אמת וצריך לפתוח שער האוזן ג"כ, ובזה פירש הרב "מקור ברוך" [משלי כו, יב] "ראית איש חכם בעיניו". ובזה פירש [משלי כ, יב] "אוזן שומעת ועין רואה, ה' עשה גם שניהם". ע"ש.

ונמצא שצריך לפתוח כל השערים לתורה, ואין לך שערים כי אם בשלשה מקומות הנזכרים. ובזה יובן, "שופטים" – רמז לתורה שבכתב, שהם בחינת אותיות הוי"ה שנקראו "שופטים". "שוטרים" – תורה שבעלפה, שהם בחינת אותיות שם אדנ"י אשר יקראו "שוטרים". "תתן לך בכל שעריך" – רוצה לומר, בכל מקום שיש לך שם בו שער, והם שלשה איברים הנזכרים: עין אוזן פה, שיש בהם שערים. וא"ת: מה אנכי מה חיי כי אוכל להשיג דברי התורה אשר נמשלו לאש, דכתיב [ירמיה כג, כט] "הלא כה דברי כאש נאום ה'", אשר בתוכם גנוז כמה וכמה דברים, ומי אנכי שאוכל להשיגם ולהבינם. הנה, אל תשמע לעצת היצה"ר שמטעך בזה, כי תדע נאמנה כי יכול תוכל והשג תשיג, וכמ"ש התנא [מגילה ו ע"ב] יגיעת ולא מצאת אל תאמין. יען "אשר ה' אליהך נותן לך", ואם אי אפשר לבשר ודם להשיגה לא היה נותנה לך, כי הוא יתברך יודע אותך יותר ממה שתדע עצמך, ומאחר "אשר ה' אליהך נותן לך" ודאי תוכל להשיגה. אך ע"י יגיעה, וכמו שאמרו: יגיעת ולא מצאת אל תאמן. ואחר שיגיעת ומצאת לעצמך וזכית ללמוד, צריך אתה לקיים מצות ללמוד לאחרים, וזהו "לשבטיך" – מה שצויתך ללמוד צריך לעשותו לשבטיך גם כן. והנה, ע"י התורה יעלו ישראל במעלות רמות שלא יהיו תחת יד שליטת שר או מלאך, ואז דינם יהיה מסור ביד הקב"ה ולא ביד שרים ומלאכים. וז"ש: "ושפטו את העם" למעלה "משפט

א. **יובן** בס"ד לרמז, הנה בחינת אותיות הוי"ה יקראו "שופטים", כי הם בחינת משפט. ואותיות אדנ"י יקראו "שוטרים" כי הדין נעשה ע"י, בחינת שם אדנ"י. והיא המכה את האויב, וכן בסוד עשר מכות של מצרים. והנה ידוע שתורה שבכתב הוא בחינת שם הוי"ה, ותורה שבעלפה בחינת שם אדנ"י. והנה אם נביט ברמ"ח איברי האדם, נמצא בהם שלשה איברים שהם כלי שרת לתורה, והוא: העין – כלי שרת של תורה שבכתב, כי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם עלפה, וצריך שיראה בעיניו הספר. והאוזן – היא כלי שרת לתורה שבעלפה כי דברים שבעלפה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, וצריך שישמע באזניו. ורק עתה משום "עת לעשות לה'" התירו ללמד מתוך ספר, ועכ"פ הלומד בעלפה יותר משובח. והפה – הוא כלי שרת לתורה שבכתב ותורה שבעלפה, כי בין זה ובין זה צריך ללמדם ולהוציאם בפה, וכמ"ש [משלי ד, כב] "כי חיים למוציאיהם" – למוציאיהם בפה [עירובין נד ע"ב]. וההוא תלמידא דהוה (מגמגם) [קא גריס בלחישא], בטשא ביה ברוריה [שם נג סע"א] ונמצא ששלשה איברים הנז' הם כלי שרת של התורה, שהתורה תשתמש בהם.

והנה, הגם שיש באדם כמה נקבים, לא מצינו שהקב"ה ברא שערים לשום אבר שיש בו נקב כי אם לשלשה איברים הנז' שברא להם שערים, שפעם יסגרו פעם יפתחו, כי העין יש לה שני עפעפים, אחד למעלה ואחד למטה והם שערים לה. וכן האוזן, בא לה שער לפתוח ולסתום, והיא האליה. וכן הפה, באו לו שערים לפתוח ולסתום, והם השפתים. וחוף מזה לא תמצא שום שער באברי האדם, כי הגם שהחוטם יש בו נקבים לא ברא להם שער לפתוח ולסתום. והיינו כי שלשה איברים הנז' אם יסתמו תמיד רע לאדם, כי הם כלי שרת של התורה, (ואיך) [ואם] יסתמו תורה מה תהא עליה, ואם יפתחו תמיד ג"כ רע לאדם מפני שאדם יזדמן ענייני איסור צריך לסתום העין שלא יסתכל בהם, ואם יזדמן דברי חשק ודברי נבלות ואיסור צריך לסתום האוזן שלא תשמע, וכן אם יזדמן מושב לצים ולשה"ר ודברים בטלים צריך לסתום הפה שלא לדבר. ולכן, מאחר שיש עת לפתוח ועת לסגור, עשה השי"ת להם שערים כדי שיפתחם בזמן המוכשר לפתוח ויסתמם בזמן הראוי לסתום.

והנה, שלשה אלה שהם כלי שרת לתורה, רמזים באות אל"ף המורה על התורה ועל תלמוד, מלשון [איוב לג, לג] "אאלף חכמה". והוא, כי הנה שערים אלו צריך להם מפתח, והמפתח שלהם הוא הלב שבו תלוי השכל וההבנה – "לב מבין" [ברכות סא ע"א] דהיינו, אם האדם רואה בעיניו בתורה

מצות קריאת שמע הורגים את ס"מ, כי שם הוי"ה ב"ה הוא חרב של הקב"ה, **עֲלֵה אֶת־מֶרְ** ועליו נאמר (תהלים קמט) **רוֹמְמוֹת אֵל בְּגִירוֹנָם וַחֲרֵב פִּיפִיּוֹת** של הקב"ה **בְּיָדָם** של עם ישראל להרוג את הס"מ. **בְּצַדִּיק חַי עֲלָמִין, כָּלִיל חַי בְּרָכָאן, דְּבִיָּה** בצדיק שהוא ח"י העולמים הכלול משמונה עשרה ברכות של התפילה שבה מתחילים **אֲדֹנֵי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי** שהם ר"ת אשת"ו, הרומזת למלכות וזהו הנרתיק, **יִיָּה עָאֵל חֲרָבָא בְּנִרְתִּיקָה**, בו נכנסת החרב בנרתיק ע"י יחוד כדלקמן ואז (אסתר ז) **וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכְכָה, וּמִתְחַבְּרִין תִּרִין שְׁמָהּן יֵאָהֲרֹנְהִי** ומתחברים שני השמות ונעשה יחוד זו"ן ומשם נשפע שפע רב לכל העולמות.

יום הדין הגדול והנורא

ביום הדין הגדול והנורא יעידו על מעשיו של האדם קורות ביתו וגם אנשי ביתו שהם עצמותיו שם חקוקים צורות העוונות שעשה כעין חותמות, וכן שני המלאכים המלווין את האדם [ב], וכן השמש והירח מעידים עליו. וביום ר"ה בא הס"מ ומביא עמו את השמש, אבל הלבנה שהיא השכינה עולה לכתר העליון שהוא מקום המכוסה והנסתר וז"ש "בכסה ליום חגנו".

ח"ג רעיא מהימנא דף ער"ה ע"א

(דברים י"ט, טו) **לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עוֹן** ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא. **עַל פִּי שְׁנֵי [שְׁנַיִם] עֵדִים אִוְּ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר. פְּקוּדָא דָּא** מצוה זו היא, **לְהַעֲדֵד עֵדוֹת בְּבֵית דִּין, דְּלֹא יִפְסִיד חֲבֵרִיהּ מְמוֹנָא בְּגִינִיהּ, אִי אִית לִיה עֵדוֹת בְּהִרְיָה** שלא יפסיד חברו ממון בגללו אם יש לו עמו עדות עבור חברו לזכותו. **וְלִית סְהֻדָּתָא פְּחוֹת מִתִּירִין** ואין עדות פחות משנים, **הָדָא הוּא דְכָתִיב** זה הוא שכתוב **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְגו'** **יָקוּם דָּבָר, לֹא יָקוּם עַל פִּי עַד אֶחָד. וּבְגִין דָּא** וכשם שצריך כאן בעוה"ז שני עדים, כך גם בעולמות העליונים צריך שני עדים, ומי הם העדים, **אוּקְמוּהּ מֵאֲרֵי מִתְנִיתִין** העמידו חכמי המשנה, **מִי מַעֲדֵד עַל הָאָדָם, קוֹרוֹת בֵּיתוֹ** מי מעיד על האדם, קורות ביתו, ביתו זה גופו, וא"כ קורות חדרי לבו הם המעידים עליו על כל מה שחטא במחשבה דיבור ומעשה בגלוי ובסתר כדמפרש לקמן. **וְלֹא עוֹד אֱלָא אֲנִישֵׁי בֵיתוֹ מַעֲדִין עָלָיו** שהם רמ"ח אבריו, ועתה יש שני עדים שהם קורות ביתו ורמ"ח אבריו. **מֵאֵי קוֹרוֹת**

עיונים והארות

השרת המלווין לו לאדם הן מעידין עליו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך. רבי חידקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו, שנאמר משכבת חיקך שמר פתחי פיך. ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר אתם עדי נאם ה'. (תענית י"א ע"א. חגיגה ט"ז ע"א).

צדק" – בחינת משפט שהוא שם הוי"ה ב"ה בחינת תורה שבכתב, ובחינת צדק שהוא שם אדנ"י בחינת תורה שבעלפה, הם יהיו שופטים את העם לטובה ולברכה.

ב. ושמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה. דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי

ביתו. אנון קירות לבו מה הן קורות ביתו ומפרש, אלה הם קירות לבו. שע"ז נאמר (ישעיה לח) **וַיִּסַּב חֻקֵּיהֶם פָּנָיו אֶל הַקִּיר, וְאוֹקְמוֹהָ רַבָּנָן,** ואמרו רבותינו **מִלְּפָד שְׁהִתְפַּלֵּל חֻקֵּיהֶם מִקִּירוֹת לָבוֹ.**

ומפרש **אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ, אֲנֹנִי רמ"ח אַבְרָהָם דִּילִיָּה.** דְּהֵכִי אוֹקְמוֹהָ מֵאֲרֵי מִתְנִיתִין אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ הֵם רמ"ח אַבְרָהָם שֶׁלֹּו שֶׁל הָאָדָם כִּי כָךְ פִּירְשׁוּ בַעֲלֵי הַמִּשְׁנָה, **רָשָׁע עֲוֹנוֹתָיו חֻקֵּיהֶם עַל עֲצֻמוֹתָיו** ועל העצמות יש ממש את הצורה של העון, וזו העדות הגדולה על האדם, כי העצמות הן העושות בפועל את העון. **וְהֵכִי צַדִּיק, וְכִיוֹתָיו חֻקֵּיהֶם לֹו עַל עֲצֻמוֹתָיו.** וּבְגִין כֵּן אָמַר דָּוִד וְכֵן הוּא גַם לְהִפָּךְ בַּצַּדִּיק, צוּרוֹת הַמִּצּוֹת חֻקֵּיהֶם בַּעֲצֻמוֹתָיו, וּבִשְׁבִיל כֵּן אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ ע"ה, שֶׁכָּל עֲצֻמוֹתָיו הִיוּ בְּלֹא עוֹנוֹת וְהָן רֵאוּת לֵאמֹר עֲלִיהֶן, (תהלים לה, י) **כָּל עֲצֻמוֹתֵי תִאֲמָרְנָה. וּבְגִינָה אֲתָמֵר** ובשביל הצדיק נאמר, **וְמִי מְעִידִין עַל הָאָדָם קוֹרוֹת בֵּיתוֹ. גִּרְמִין בְּנוֹיִין עַל מוֹחָא דְּאִיהוּ מֵיָא.** והן העצמות שבנויות על המוח שהוא המים, כי במוח משכן הנשמה ומשם מתפשט המוח עם חיות הנשמה בכל העצמות ומחיה אותן, **וְעֲלִיָּהוּ קָא רְמִיז** ועליהן רמז דוד המלך, (תהלים קד, ג) **הַמְּקַרָּה בְּמִים עֲלִיוֹתָיו, הַמְּקַרָּה, לְשׁוֹן קוֹרוֹת פִּי תִקְרָה.**

וְאִמָּאֵי בְּגִרְמִין יִתִּיר מִבְּשָׂרָא וְגִידִין וּמִשְׁכָּא ושואל מדוע דוקא בעצמות חקוקות הזכויות והמצוות, יותר מהבשר והגידים והעור, **בְּגִין דְּגִרְמִין אֲנֹנִי חֲנוּרִין, וְכִתִּיבָא אִפְכָּא** **לָא אֲשִׁתְּמוּדְעָא אֶלָּא מְגוֹ חֲנוּרוֹ** ומתוך, בשביל שהעצמות הן לבנות כי נמשכות מהמוח וכתב שחור **לָא נִיכֵר אֵלָּא מִתּוֹךְ קִלְפָּ לָבָן, וְלָכֵן מִכִּין שֶׁהַעֲצָמוֹת לִבְנוֹת נִיכֵר עֲלֵיהֶן הַכְּתָב, בְּגִוּוֹנָא דְּאוֹרֵייתָא, דְּאִיהִי חֲנוּרוֹ מְלָנָא אֶפְכָּא מְלָכָר** כמו התורה, שהקלף הוא לבן מבפנים והשחור שהוא הכתב מבחוץ. וענין **אֶפְכָּא וְחֲנוּר, חֲשָׁךְ וְאוֹר. וְאִית חֲשָׁךְ, תִּכְלָת שְׁחֹר וְלָבָן הֵם כְּמוֹ חוֹשֶׁךְ וְאוֹר, וְיֵשׁ חוֹשֶׁךְ שֶׁהוּא תִּכְלָת בַּחֲנִית כְּלִיזָא ב"מ, וְאֲתָמֵר בֵּיהּ** ונאמר בו (תהלים קלט, יב) **גַּם חֲשָׁךְ לֹא יִחְשֹׁךְ מִפְּנֵי** גם חושך זה שהוא עוונות האדם אינו מה' יתברך כי ממנו ית' לא תצא הרעות כמ"ש (איכה ג, לח) **מִפִּי עֲלִין לֹא תִצֵּא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב, וְתִכְלָת אֶפְכָּא, אִיהוּ נוֹקְפָא לְגַבֵּי חֲנוּרוֹ** ותכלת שהוא שחור, הוא בחי' נוק' שהיא בחי' הדינים, כנגד הלבן שהוא בחי' רחמים.

וְלֹא עוֹד שלא רק מטעם זה חקוקים העוונות על העצמות, **אֶלָּא דְּגוּפָא עַל גִּרְמִין עֲתִיד לְמִיקָם** אלא מחמת שהגוף על העצמות עתיד לקום, כי הן הנשואות בקבר ואילו הבשר מתאכל בעפר, **וּבְגִין דָּא וְכִוּי וְחֻבּוֹי חֻקֵּיהֶם עַל גִּרְמִין דִּילִיָּה** ובשביל זה זכויותיו ועוונותיו חקוקים על העצמות שלו, **וְאֵם יִזְכָּה יָקוֹם גּוּפָא עַל גִּרְמִין דִּילִיָּה. וְאִי לָאו, לָא יָקוֹם, וְלֹא יִהְיֶה לִּיהּ תַּחֲיִית הַמֵּתִים** ואם יזכה, יקום הגוף על העצמות שלו, ואם לא יזכה לא יקום מן הקבר ולא תהיה לו תחיית המתים. **וְלֹא**

עוֹד חזר לדלעיל ולא רק שקירות לבו ורמ"ח אבריו מעידים אותו, **אֶלָּא תִּרְיִן סִהְדִּין אֲנוּן עַל בַּר נָשׁ** אלא שני עדים הם המעידים על האדם, **עֵינֵי רוּאָה** בחי' חכמה וְאֵזֶן שׁוֹמַעַת בחי' בינה, וְכִית דִּין הם שלשה שהם בחי' חג"ת, **סוֹפֵר וְדָן חוֹבוֹי** הם סופרים ודנים אותו על עוונותיו. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁמִשָּׁא וְסִיְהָרָא סִהְדִּין עַל בַּר נָשׁ ולא רק זה אלא השמש והירח שהם בחינת זו"ן מעידים על האדם, **בְּמָה דְּאוּקְמוּהּ** כמו שפירשו רז"ל (תהלים פא, ד) **תִּקְעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בְּכֶסֶּה לְיוֹם חֲנֻנּוּ. מֵאִי בְּכֶסֶּה** שואל מה פירוש בכסה. ומפרש **בְּיוֹמָא דְּסִיְהָרָא מִתְּכַסָּה** ביום שהירח מכוסה, שהוא יום ראש השנה, שאז המלכות מתכסה ועולה אל הכתר העליון שהוא מקום המכוסה, ועולה שם בכח התשובה שעשו ישראל. וְאַמְאִי מִתְּכַסָּת וּשְׁוֹאֵל וּלְמָה מִתְכַסֶּה הִירָח, **בְּגִין דְּכַד מְטִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** לפי שכאשר מגיע ראש השנה, יִיְתִי סַמָּא"ל לְמִתְכַּסֵּעַ דִּינָא לְבָנוֹי, קָמִי קַדְשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא יבא הס"מ לתבוע ולהעמיד בדין לבניה של השכינה לפני הקב"ה, וְהוּא יִימָא לִיהּ דִּיִּיְתִי סִהְדִּין הקב"ה יאמר לוֹ לִס"מ שִׁבִּיא עֲדִים, וְהוּא יִיְתִי לְשְׁמִשָּׁא עֲמִיָּה וְהוּא יִבִּיא אֶת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא בַּח' ו"ק עֲמוֹ, כִּי הַעוֹנוֹת שֶׁלֹּנוּ פּוֹגְמִים בּוֹ"ק מִשָּׁא"כ הַגִּ'ר שֶׁמִּסְתַּלְקִים. אֲזַל לְמִיְיְתִי סִיְהָרָא, וְהִיא מִתְכַּסָּא וְגַם הוֹלֵךְ לַהֲבִיא אֶת הִירָח, שֶׁהִיא הַשְּׁכִינָה שְׁסוּבֶלֶת בַּעוֹנוֹתֵינוּ, אֲבָל הִיא מִתְכַּסֶּת וּמִתְחַבֶּאת, כִּי עִם יִשְׂרָאֵל חוֹזְרִים בַּתְּשׁוּבָה. בְּאֵן אֲתָר מִתְכַּסָּת בְּאִיזָה מְקוֹם הִיא מִתְכַּסֶּת, וּמִפְרָשׁ אֶלָּא סְלִיקַת לְהַחֲוֹא אֲתָר דְּאַתְמָר בִּיהּ אֵלָּא עוֹלָה הִיא לְאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁנֵאמַר בּוֹ, **בְּמִכְסָּה מִמָּדָּא אֵל תַּחֲקוֹר** שהוא בכתר העליון, לְפִיִּסָּא לִיהּ עַל בְּנֵהָא לְפִיִּסָּא לּוֹ לְקַב"ה עַל בְּנִיה שֶׁלֹּא יִמְסוֹר אוֹתָם בִּיְדֵי הַס"מ.

וְהֵאֵי הוּא דְּאֵמַר קָרָא וזהו שאמר הפסוק, **תִּקְעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בְּכֶסֶּה לְיוֹם חֲנֻנּוּ. פִּי לְאֲתָר דְּבִיהּ סְלִיקַת שְׁכִינָתָא** למקום הכתר שבו עלתה השכינה, דְּאַתְמָר בִּיהּ שְׁנֵאמַר בּוֹ **וּבְמִכְסָּה מִמָּדָּא אֵל תַּחֲקוֹר** שהוא הכתר. וְחוֹבִין בְּאַתְכְּסִיָּא וְהַעוֹנוֹת שֶׁהֵם מְכֻסִּים, תִּמְנָן צְרִידָּה לְמִידִן בִּינּוּ לְבִין קוֹנּוֹ שֶׁם צְרִיכִים לְדוֹן אוֹתָם, וְהֵם עוֹנוֹת שֶׁהֵם בֵּין אָדָם לְמְקוֹם, שֶׁהַתְּשׁוּבָה בָּהֶם יוֹתֵר קֵלָה וְאִפְשָׁר לַפְעוֹל בָּהּ לְבַטֵּל הַגְּזִירוֹת. וְחוֹבִין בְּאַתְנַלְיָא דְּעֵבֶר לֹזֵן אֲבָל עוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה בְּגִלּוּי שֶׁהֵם בֵּין אָדָם לְחִבְרוֹ, אֲתָמַר נֵאמַר בָּהֶם (משלי כח, יג) **מִכְסָּה פִּשְׁעֵיו לֹא יִצְלִיחַ** עַד שִׁפְיִס אֶת חִבְרוֹ. דְּשְׁכִינָתָא מִסְטָרָא דְּכֶתֶר אִיהִי עֲלֵמָא דְּאַתְכְּסִיָּא שֶׁהַשְּׁכִינָה מִצַּד הַכֶּתֶר שְׁעוֹלָה לְשֵׁם, הִיא עוֹלָם הַנִּסְתָּר וְהַנֶּעְלָם, וְאוּקְמוּהּ מֵאִרֵּי מִתְנִיתִין וְכַבֵּר אִמְרוּ בַּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה, דְּצְרִידָּה בַּר נָשׁ לְחַבְרָא לֵהּ לְהַחֲוֹא אֲתָרָא שְׁצִרִיךְ הָאָדָם לְחַבֵּר אֶת הַשְּׁכִינָה לְאוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁהוּא הַכֶּתֶר, שֶׁשֵּׁם ע"י הַתְּשׁוּבָה מִתְכַּפְּרִים הַעוֹנוֹת. בְּהַחֲוֹא זְמָנָא מְטִי זְמָנָא דְּרַחֲמֵי וְאַעֲבֵר דִּינָא בְּאוֹתוֹ זְמַן שֶׁהַשְּׁכִינָה עוֹלָה לְכַתֵּר מִגִּיעַ זְמַן שֶׁל רַחֲמִים וּמַעֲבִירִים אֶת הַדִּין מִן הָאָדָם. וְכֵן דָּא, לְחַבְרִיָּה אֵמַר לְזַכָּאָה לִיהּ

בְּעֵדוּתֶיהָ ובשביל זה, שהמלכות מגינה ומעידה לצורך עם ישראל, כן צריך להתנהג עם חברו ללמד עליו זכות כי במדה שאדם מודד בה מודדים לו, **אֲבָל לְרָשָׁע אֵין מִזְכִּין לוֹ** אבל רשע שהוא מין ואפיקורוס אין מעידין עליו לזכות אותו בדין.

וְעוֹד, קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁבְיַנְתִּיהָ סִּהְרִין עַל פֶּר נָשׁ ועוד הקב"ה והשכינה מעידים על האדם, **הָאָדָם הוּא דְּכִתִּיב** זה הוא שכתוב, (דברים ד, כו) **הָעֵדוּתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. אֶת הַשָּׁמַיִם, הֵהוּא דְּאִתְמַר בֵּיהּ** פי' אותו שנאמר בו (מלכים א ה, לב) **וְאִתְּהָ תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם** פי' ז"א שנקרא שמים. **וְאֶת הָאָרֶץ, הֵהוּא דְּאִתְמַר בָּהּ** פי' אותה שנאמר בה (ישעיה סו א) **וְהָאָרֶץ הָדָם רַגְלֵי** שהיא השכינה הנקראת ארץ. **וְעוֹד, הִרִין סִּהְרִין, עֲמוּדָא דְּאִמְצָעִיתָא וְצִדִּיק** ועוד, שני עדים הם, עמוד האמצעי שהוא הת"ת, וצדיק שהוא היסוד, **וְאֲנֹן ע"ד מִן שָׁמַע אֶחָד** והם ע' משמע, ד' מאחד, ויש בפסוק זה שש תיבות כנגד ו' שהוא תפארת. **עַד** ועד שני, **מִן בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד** שיש בסופו אותיות עד, וגם בפסוק זה יש שש תיבות כנגד ו' שהוא היסוד.

מאמרי הפרשה

"שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק" (טז, יח)

על האדם לשמור על השערים שיש לו מה מותר ומה אסור, ולהשתמש ב"שוטרים" עליהם כתב מורנו רבי חיים ויטאל זצוק"ל (ספר הליקוטים ריש פרשתנו) כי באדם יש שבעה "שערים" דרכם הוא מתקשר אל העולם: ב' שערים ראשונים הם העינים, בהן הוא לומד תורה, בהן הוא רואה מה צריך לעשות, מה צריך לתקן. ב' שערים נוספים הם האוזניים, בהן הוא שומע דברי תורה, ושומע מה שמדברים עימו אשתו בניו וחבריו. עוד ב' שערים הם הנחיריים בהם הוא מריח, והשער השביעי הוא הפה, בו הוא מדבר ואוכל. ולכך מורה כאן התורה שצריך לשים בכל "שעריך", הם שבעה שערי האדם הנזכרים, "שופטים", כדי לדעת מה מותר לראות ומה אסור, מה מותר לדבר ומה אסור לדבר, וכן על זה הדרך. וכן לתת עליהם "שוטרים" שיזהירו אותו על מעשיו ודרכיו כדי שילך בדרך טובים, וכפי שהדריכו אותו השופטים, ואם פגם בשעריו חס ושלום, צריך שיחזור בתשובה על כל פרט ופרט. על כן על האדם לשים על "שעריו" שופטים ושוטרים, על דרך זו:

לשמור עיניו שלא לראות מראות אסורים, לפי שעין רואה ולב חומד, ובא לידי איסורים חמורים רחמנא ליצלן. **וכן לשמור אוזניו** מלשמוע לשון הרע וכדומה, כי האוזניים נכוות תחילה כשהאדם שומע לשון הרע, רכילות, שקרים, ניבולים וכדו' כי דיבורים אלו נכנסים בראשו ולא יוצאים ממנו, וכל היום חושב עליהם.

וגם הנחיריים צריכים שמירה, כי אם מריח חס ושלום ריחות בשמים האסורים, או ריח נבלה שמזיק לנשמה (פרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד פ"א), יכול לבוא לידי עבירה. גם על ידי השגחתם יזהר מן הכעס, לפי שחרון אף תלוי בחוטם כנודע.

והפה צריך שמירה על שמירה, כי "כל עמל האדם לפיהו" (קהלת ו, ז), וכמו שנאמר (משלי כה, כא) "מות וחיים ביד לשון", על כן צריך להיזהר במה שמדבר, כי בעל לשון הרע הוא מהיורדים לגיהנם ואינם עולים, וכן צריך לשמור מה אוכל וכמה אוכל.

שאיבריו יהיו מדור לשכינה

האדם צריך למשול על חושיו, שכל אחד מהם יהיה מדור וכסא לשכינה הקדושה, כדי שהשכינה תשרה בו. וזאת, כי אם האדם אינו שומר את עיניו, אוזניו, נחיריו ואת פיו ולשונו, הרי הוא מטמא את אותו איבר, והשכינה בורחת ומסתלקת משם.

וכמו שכתב רבנו יוסף חיים ע"ה (עוד יוסף חי דרושים ריש פרשתנו ד"ה או יובן) האיברים האלה שיש להם פתח, הם משמשים ככלי שרת לתורה יותר משאר אברים. הנה העין, על ידי הראייה לומדים תורה, שהרי אמרו חז"ל (תמורה יד:), ונפסק בשו"ע או"ח סי' מ"ט ס"א) דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה, כלומר אסור לומר פסוקים בעל פה, אלא דוקא יש לאומרם מתוך הכתב. כך גם האוזן משמשת כדי לשמוע דברי תורה, שדברים שבעל פה צריך ללמוד אותם דוקא בעל פה (שם). ואף הפה הוא כלי שרת, הן לתורה שבכתב והן לתורה שבעל פה, שצריך ללמוד ולהוציא בפה. כיון שכן, בשערים האלה היצר הרע מתגרה בעיקר, ומנסה להילחם עם האדם ולקלקל את אבריו אלה. ולכן צריך לשמור עליהם עם ה"שופטים" וה"שוטרים" דהיינו על האדם לשפוט את עצמו, אם הולך בהם בדרך הישר. וגם יזהר להשגיח עליהם עם ה"שוטרים" שיש לאברים, שלכל אבר הקב"ה ברא לו שמירה, העין יש לה שמירה על ידי העפעפיים. האוזן יש לה את האליה. הפה יש לו את השפתיים והשיניים, שכל אלו הם השוטרים לשמור על השערים.

העובר עבירה מכריע את העולם כולו לכף חובה

ולפי זה ניתן לפרש גם את המשך הפסוק "ושפטו את העם משפט צדק", דלכאורה קשה, הרי הפסוק מדבר על כך שהאדם ישפוט את עצמו, ומדוע עבר לשפוט את כל העם?

ותבואר הקושיא על פי דברי חז"ל (קידושין מ:), לעולם יראה אדם את עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצווה אחת, אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה. עד כאן.

הרי שבכל פעולה שהאדם עושה, גורם הוא לכל העולם כולו להיות מוכרע לטוב או חס ושלום לרע. וכפי המשל, באחד ששט בספינה בלב ים, ועשה חור בקרקעית הספינה. צעקו עליו אנשי הספינה, מה אתה עושה? ענה להם מה זה עניינכם, אני עושה חור רק מתחת למקום שאני יושב בו, שעליו שילמתי במיטב כספי. השיבוהו נוסעי הספינה, הלא בפעולתך זו, אין אתה גורם רע לך לבדך, אלא אתה גורם רעה לכל נוסעי הספינה שעלולים להיטבע כתוצאה מכניסת מים לספינה...

והנמשל הוא, כשהאדם עובר עבירה חס ושלום, אינו גורם רע לעצמו בלבד, אלא גורם להכריע את כל העולם כולו לכף חובה.

ולפי זה מובן המשך הפסוק "ושפטו את העם משפט צדק" היינו שעל ידי שהאדם ישים "שופטים ושוטרים" על שבעה "שערים", וישגיח על עצמו שלא יחטא, אז יגרום "ושפטו את העם", שישפוט את העם כולו ב"משפט צדק", ולא יכריע את העם לכף חובה חס ושלום, אלא לכף זכות וטובה.

עלינו לעשות מנעולים לכל ההרגלים

כתוב בגמרא (שבת קכט.) לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו, ופירשו רבותינו, אל תקרי "מנעלים לרגליו", אלא מנעולים להרגליו, הן העיניים רגילות להסתכל והאוזניים רגילות לשמוע, ואיסור הוא לאדם להסתכל היכן שרוצה, או לשמוע ולדבר מה שרוצה, אלא צריך לעשות מנעולים לכל ההרגלים. עיקר התשובה היא, שהאדם יתחיל לשלוט על החושים שלו. כמו שנאמר (במדבר כב, כה) "ותלחץ את רגל בלעם", דהיינו את ההרגלים הרעים של היצר הרע שנקרא בלעם, צריך ללחץ ולחוקק אותם.

רמז ב"שמע ישראל" לחמשת החושים

כידוע בימי ראש השנה אנחנו עובדים בעיקר לבנות ולתקן את המלכות, שהיא השכינה הקדושה, וממליכים עלינו את השכינה על כל איבר ואיבר שיהיה מדור וכסא שתשרה עליו השכינה, כי היא הקובעת מה יהיה עם האדם, ולה

ניתן הכח להחליט, ועל ידה נחתך הדין, אם לרחק אם לקרב וכו'. לכן אנו צריכים לקבל עלינו עול מלכות שמים בכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידינו. ובכל יום אנחנו מקבלים עלינו בפסוק שמע ישראל, עול מלכותו יתברך, וכל הפסוק שמע ישראל עולה בגימט' 1118, כמנין אד"ם ראי"ה שמיע"ה רי"ח דבו"ר. כלומר צריכים אנחנו להמליך את הקב"ה גם עלינו וגם על החושים הנ"ל, וגם על הפנימיות שלנו על - הנרנח"י [נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה] שלנו.

אם כן עתה כשאנחנו בתחילת חודש אלול, נשאר לנו זמן קצר להכין את עצמנו ליום הדין הגדול והנורא. כי מי שאינו משגיח על שעריו שהם עיניו אוזניו חוטמו ופיו, שעריו טמאים ופגומים, ואיך וכיצד יתעורר לבו לשוב בתשובה? הרי האיברים הללו הם מנהיגים של כל הגוף, ואם חס ושלום הם פגומים, קשה מאד להתעורר בתשובה.

אמירת סליחות של אדם ללא שופטים ושופטים היא כהדלקת מנורה בפני עיור

במשלי הרב "ישועה ורחמים" זצ"ל (הביאו בספר לבוש יוסף מועדים עמ' ס"ח) הביא מעשה באדם שנולד לו ילד עיוור, רחמנא ליצלן. נטלוהו לרופאים, ערכו לו בדיקות וצילומים, עסקו בתרופות ובניתוחים, אך ללא הועיל. ניגש האב לבנו, נטל ידיו בידו ואמר בכאב: בני יקרי, גזירה היא ממרום ונקבלה באהבה. עולמך יהא חשוך עליך לעולם, אין תרופה למכתך. והילד הרכין ראשו בהכנעה.

לימים נכנס הילד לחנות. גישש בידיו וזיהה את המוצרים, עד שהניח ידו על חפץ עגול. שאל: מה הוא חפץ זה?

ענה המוכר: זו מנורה חשמלית.

מנורה? תמה הילד, ומה עניינה?!

כשחשוך, לוחצים על הכפתור ונדלק האור, ואפשר לראות, הסביר המוכר.

נפעם הילד, שב לביתו ופנה לאביו בטריוניה: אבא, אבא, למה ייאשתני? מדוע אמרת לי שאין תרופה למכתי? הייתי היום בחנות ומצאתי בה מנורה, לוחצים על הכפתור - ורואים! אבא, קנה לי את מנורת הפלאים, ותאיר את עולמי!

התרגש האב וענה בכאב: אל נא, בני, אל תשגה באשליות! מנורת החשמל מיועדת למי שראיתו תקינה, ורק החשיכה מעכבתו מלראות. אזי תגרש המנורה את החושך, והוא יראה לאורה. אבל מי שמאור עיניו כבה, לא תעזרהו המנורה כל עיקר!...

הנמשל, חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות וגדול כוחו, כך גם גדול כוח י"ג מידות של רחמים, שאינן חוזרות ריקם, וכן כוח הוידוי, "שכל מי שחוטא ואומר 'חטאתי' אין רשות למלאך החבלה לגעת בו" - הכל נכון. אך יש לדעת שאמירת הסליחות אינה פועלת בדרך קסם, ואינה מרעיפה סליחה מאליה, אלא מעבירה על חטאים רק למי שלבו ער ורגשותיו פועמים. עבור אדם בעל רגש שרק שיגרת החיים גברה עליו והאפילה את רגשותיו, יהיו הסליחות כקרני אורה שיגרשו את החשיכה ויפזרו את הערפילים החוצצים בינו לאלהיו. אבל למי שאין "שופטים ושופטים" הממונים על שעריו לבל יכנס בהם ערל וטמא, מי שמחדיר לנבכי נפשו מראות אסורים ושומע דברי רכילות והבל, שלא לדבר על ניבולות פה וכפירה, ומדבר דברים אסורים הפוגמים את הנשמה הטהורה, אדם זה עלול לומר מזמורי סליחות וליבו בל עמו, כי נטמא ונאטם, וכל דיבוריו מן השפה ולחוץ, ואם כן איך יקווה שיעוררו הסליחות את הרגשות הכבויים וילהיטו את הלב המאובן.

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק"
(טז, יח)

על השופטים והשופטים לקיים תפקידם בשלימות, שלא יקראו שופטים

כתב רבנו ה"בן איש חי" (בבן איש חי דרושים ריש פרשתנו) זצ"ל, ה"שופטים" הם הדיינים שאסור להם לפחד מאיש, ועליהם לומר דבריהם ללא מורא וללא משוא פנים. ה"שופטים" לעומתם הם המוציאים לפועל ופרנסי העדה, ועליהם מוטלת החובה לכפות את הסדר והמשמעת, ולהנהיג את העם, ולא להיות מונהגים על ידי ההמון ולהחניף לו, שיהיו לראש, ולא לזנב! והנה, אם תחסיר מה"שופטים" את האות פ', ישאר בידך "שופטים". ואם תחסיר מה"שופטים" את האות ר', ישאר בידך שופטים, וזאת ללמדנו כי שלימות השופטים תלויה בפה [הנרמזת באות פ' הנ"ל] ושלימות

השוטרים והפרנסים תלויה בהיותם לראש [הנרמז באות ר' הנ"ל] לכך אמרה תורה, "שופטים ושוטרים תתן לך בכל",
ללמדנו שעל השופטים והשוטרים להיות שלמים "בכל" אותיותיהם.

"שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק"
(טז, יח)

ראשית מצווה הדיין לשפוט את עצמו, ואז יכול לדון את עם ישראל

ראשית כל, מצווה הדיין בישראל לשפוט את עצמו, להיות נקי מה' ומישראל, ללא שמץ של רבב, מלגו ומלבר, ואז יוכשר לכסא הרם לשפוט אחרים בצדק ובמישור, צדק עצמך, ואחר כך צדק אחרים. לכך אמרה תורה "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", היינו שעל השופטים והשוטרים לשפוט בשעריהם תחילה, כנאמר "תתן לך" דהיינו לשפוט את עצמם, ואז שוב "ושפטו את העם משפט צדק". הפסוק ממשיך ו**שפטו**, שהן אותיות "ופשוט", כלומר, אפילו הדין "פשוט" בכל אופן תשפוט אותו, ויהיה בעיניך כדין עמוק וכשל מאה מנה.

במדרש תנחומא (שופטים סי' ג') מעשה ברבי חנינא שהיה לו אילן נטוע בתוך שדהו ונופו נוטה לשדה שכנו. באותו זמן בא אדם אליו לדין תורה, בטענה על חברו שנופי אילנו נוטים לשדהו, ומפריעים לו. והדין הוא לחייבו לקצוץ את הענפים. אמר לו ר' חנינא, לך עכשיו ובוא למחר. מה עשה ר' חנינא? שלח פועלים לשדה שלו והורה להם לקצוץ את כל הענפים שהיו נוטים לשדה אחר. למחרת כשבא האיש לפניו לדין, פסק ר' חנינא לבעל דינו לקצוץ את הענפים. אמר לו האיש: ולמה האילן שלך ענפיו נוטים לשדה אחר? אמר לו ר' חנינא: צא לשדה וראה את האילן שלי, ומה שעשיתי אני לאילן שלי, עשה אתה לאילן שלך. מיד הלך ועשה כן.

"לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִכְבִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד" (טז, יט)

"שוחד" מלשון "שהוא חד"

במסכת כתובות (דף קה.) איתא, למה נקרא שמו "שוחד" "שהוא חד". ופי' בספר גן רוה, שהפירוש הוא, על פי דברי חז"ל במסכת שבת (דף י.) כל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. עד כאן. נמצא שאם האדם חס ושלוש לא דין אמת, לא נקרא שותף להקב"ה. ונמצא אז שהוא "לבדו". לכן פירשו חז"ל את המילה "שוחד", שעל ידי שהדיין לוקח שוחד, "הוא חד" דהיינו הוא נמצא לבדו, ולא משתתף עם הקב"ה במעשה בראשית.

"וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים" (טז, יט)

מדוע כתוב כאן "עיני חכמים". ובחומש שמות "עיני פקחים"?

הקשה הגר"א מוילנא זצ"ל בספרו קול אליהו (ריש פרשתנו סי' קי"ז), מדוע כאן נאמר יעור עיני "חכמים", בלשון "חכמים", ואילו בספר שמות (כג, ח) נאמר, כי השוחד יעוור "פקחים", בלשון פיקחים. ולכאורה היה לתורה לכתוב בשני המקומות או לשון חכמים, או לשון פיקחים?

ותירץ, ידוע שהדיין כדי שיהיה משפטו משפט צדק, צריך שישגי שלימות בשני דברים. א) שיהיה בקי בדין, שידע כל דין ודין על בוריו. ב) שיבין בענייני העולם הזה, בכל מיני עסקים, שעל ידי כך יוכל לדעת אם בעל הדין רוצה חס ושלוש לרמות וכדומה.

והנה ה"חכם" נקרא אדם שחכם בתורה ובהלכותיה. ואילו ה"פיקח", נקרא אדם שיש לו פיקחות בענייני העולם הזה. לכן אמרה תורה שעל ידי שהדיין לוקח שוחד, הוא מתעוור בב' דברים, גם בענייני הדין, וזהו אומרה, יעוור עיני "חכמים". ועוד מתעוור הוא גם בענייני הפיקחות בענייני העולם הזה, ולכן אמרה תורה, יעוור עיני "פיקחים".

מעשה ברבי חיים כפוזי שחזר לו מאור עיניו לאחר שאבד לו

הרב החיד"א בשם הגדולים (אות מ' ערך מה' מאיר גאביוון) מספר על רבי חיים כפוזי ע"ה שהיה דיין במצרים, ולעת זקנתו כהו עיניו, והיו אנשים שריגלו אחריו לאמור, שבודאי על שום שלקח שוחד נעשה סומא, הוציאו על הרב שם רע בקלא דלא פסיק בכל העיר. יום אחד עלה הרב לתיבה, ואל נוכח הקהל פנה בתפילה אל בורא העולם וכך אמר, אם אמת הדבר שהוא לקח שוחד, שכך יהיה לו שישאר סומא כל ימיו, אולם אם הוא לא לקח שוחד, יהי רצון שיחזור לו מאור עיניו. ונתקבלה תפילתו ויהי נס וחזר לו מאור עיניו. ומסיים הרב החיד"א, שראה את חתימת ידו כשהיה סגי נהור, והאותיות כמעט שאינן ניכרות, וראה גם חתימתו אחר שחזר לו מאור עיניו, והיא כתיבה מאושרת.

"ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חֲכָמִים" (טז, יט)

קיבל שוחד ללא ידיעתו כלל וכמעט סילף את הדין

אצל בעל ה"אוהב ישראל" באו לדין תורה שני אנשים, תובע ונתבע, ודעת הרב היתה לחייב את אחד מהם, אלא שלא הספיק לגמור את הדין. הרגיש בכך החייב, וסיפר זאת לידידיו ורעיו, והם יעצוהו שישלשל לרב כסף למעיל מבלי שירגיש. וכך עשה, נכנס לבית הרב, ושם כסף בכיס מעילו של הרב, מבלי שירגישו בו, ויצא והלך. מיד נהפך לבו של הרב לזכותו בדין, ולא ידע מה פשר הדבר, כי לא אירע לו כן מימיו, ולכן דחה את גמר הדין לעוד כמה ימים. בהגיע ראש חודש לבש את מעילו המיוחד לראש חודש, והנה הוא רואה בכיסו כסף. שאל את אשתו, מי הביא את הכסף הזה? זכרה אשתו שאותו אחד שהיה בדעת הרב לחייב אותו היה נכנס ויוצא, ואמרה, שמא אותו אחד שחייבתו בדין הוא הכניס את הכסף? קרא לו הרב והחזיר לו את הכסף ונהפך ליבו עליו עוד הפעם לחיוב.

וזה נרמז בפסוק "ויסלף דברי צדיקים", אפילו שהוא "צדיק" גמור, כיון שקיבל שוחד, הדבר גורם לו לשנות את המחשבה, ומתקיים בו "ויסלף".

עוד אומרים שלכן כסף נקרא "מעות" מלשון "מעוות", שהלוקח כסף, מעוות ומסלף לו את המחשבה. (מספר דרש יהודה)

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיָה וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (טז, כ)

דיין שדן דין אמת לאמיתה משרה שכונה בישראל

הגאון רבי אברהם ב"ר ברוך, ביאר פסוק זה על יסוד ביאורו הנפלא של האלשיך בפרשת פנחס, על הפסוק (ויקרא כו, יא) "ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם". וכך ביאר האלשיך, כל דבר משתוקק לשוב אל שורשו, אל הדבר שנפרד ממנו, וכן הנשמה, אשר חוצבה מתחת כסא הכבוד והיא חלק אלוה ממעל, וניתנה בתוך גופו של אדם, חומר עכור, הלא תקוין בו יומם ולילה, ותמיד משתוקקת היא לצאת מתוך הגוף ולשוב לשרשה. ואולם, בראותה כי הקב"ה בעצמו משרה את שכינתו בתחתונים, אזי גם היא מתנחמת וסובלת, כי אומרת היא לעצמה, דיו לעבד להיות כרבו, והדברים קל וחומר שאם הוא יתברך שאין קץ וסוף לקדושתו, ובכל מקום על הארץ כבודו. כל שכן הנשמה, שהיא רק חלק אלוה ממעל, ראוי שתשכון בגופו של אדם. וזו כוונת הפסוק, "ונתתי משכני בתוכם", וממילא "ולא תגעל נפשי אתכם" [גלגל שנתתי משכני בתוכם, לכן ה"נפש" לא תגעל אתכם, כי היא תאמר את הקל וחומר הנזכר]. עד כאן דברי האלשיך.

על דרך זו ניתן לפרש גם את פסוקנו, שהנה אמרו חז"ל (סנהדרין ז, א) כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכונה בישראל. ועל כן אמר (כאן) הכתוב, צדק צדק תרדוף, ואז, כשתדון דין הגון תשרה השכינה בישראל, כדברי חז"ל הנוכרים, ואז "למען תחיה", כי אז יהיה קל וחומר לנשמה, להשאר בתוך הגוף, ולא לשוב אל כור מחצבתה...

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיָה וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (טז, כ)

מעשה נורא במשרת שגנב את בגדי אדונו והכניע תחתיו את אדוניו

בספר אהבת חיים (פרשת עקב עמ' כ"ה) הביא מעשה בעשיר נדיב וירא שמים, שגידל יתום בתוך ביתו. האכילו והשקוהו, הלבישו והנעילו, השיאו אישה, קנה לו דירה, מילא אותה בכל טוב, וכדי שתהיה לו פרנסה אף קנה לו כרכרה, שיפרנס את משפחתו בכבוד. ולא זו בלבד אלא שבכל פעם שהיה זקוק לנסיעה, היה מזמין את היתום להסיעו, והיה משלם שכרו בעין יפה.

פעם קרא העשיר ליתום, ואמר: ראה, עלי לנסוע לצורך עסק מסחרי למקומות חדשים וארצות רחוקות. האם תיאות לשמש כעגלון במסעי ואני אשלם שכרך ביד נדיבה? היתום הסכים ברצון. וכך נסעו מעיר לעיר, ממחוז למחוז וממדינה למדינה, הגיעו לארץ רחוקה וזרה, ולנו שם במלון.

באמצע הלילה בא היצר הרע ופיתה את היתום ולחש באזניו: עד מתי תהיה עגלון, מתי תהיה גם אתה לאדון? מה עשה, קם ממיטתו ולבש את בגדי אדוניו ואת בגדיו הניח ליד מיטת האדון, ובאשמורת הבוקר פתח פיו בגערות: קום, עצל, עד מתי תשכב, עד מתי תאכל לחם חסד?!

גילגל העשיר את עיניו, וחשב בוודאי עדיין חולם אני, משרתי עומד מעלי, לבוש בבגדי, וגוער בי!

והמשרת פקד: קום, עצל, והתלבש!

אמר לו: תן לי את בגדי, ואלבשם!

צחק היתום: וכי משרתך אני? הן בגדיך למראשותיך, קום ולבשם ותכין מהרה את העגלה לנסיעה, כי עוד רחוקה הדרך לפנינו! משהתמהמה- איים להכותו!

בעל כורחו קם העשיר ולבש את בגדי משרתו. נטל את השוט וישב על דוכן העגלון, משך במושכות, ובן טיפוחיו השתרע במרכבה ולא פסק מלהמטיר עליו פקודות. ככה העשיר במר נפשו, כי ברגע אחד איבד הכל. כך נסעו יום ויומיים, שבוע ושבועיים, כשהאדון משרת כעגלון... עד שנפשו קצה בחייו. אמר לעצמו, הרי אני גידלתי את הנער מקטנותו, נתתי לו הכל, לא חסכתי ממנו מאומה. הוזה התודה המגיעה לי? הוזה הכרת הטוב?!

הגיעו לעיר אחת, ו"האדון" נכנס בלוויית "משרתו" ליקרה שבאכסניות וביקש חדר מרווח עבורו. ואילו "משרתו" יכול לישון בחצר, ליד האורוות...

פנה העשיר בכפיפות קומה לפינתו, וכעבור שעה קלה, כשהיתום עלה לחדרו, חמק אל הרחוב, ראה זקן הדור צורה והשיח בפניו את לבו, וביקש את עצתו.

אמר לו: אל תירא, יש לנו כאן רב גדול, נבון וחכם. אלך אליו ואשאל את פיו.

לך, אמר העשיר, ויברכך האלהים.

בבוקר, התדפקו שלוחי בית הדין על דלת המלון וכה אמרו, הרב ציוונו להביא בפניו את האורחים שבאו לכאן הלילה, להתייצב בפניו לדין תורה! חרד "העשיר" המתחזה. דין תורה? מה לו ולרב? אך אין מסרבים להזמנת הרב. עלה עם "משרתו" לבית הדין. הושיבם בחדר המבוא והורום לחכות ולהמתין.

הדלת נפתחה, והרב קרא: "עגלון!"

מיד זע היתום, קם ממקומו, אלא שתיכף הבין שטעה, ושב למקומו. אבל היה זה רגע קט מאוחר מדי... על כן הרב נתן בו עיניו ואמר, כן, אליך התכוונתי!

השיבו "העשיר", אבל אני... אינני העגלון, הוא העגלון!

בוא, היכנס לחדרי, הורה הרב. וכשנכנס, הצליף עליו בשבט לשונו.

לא העיז פניו כנגד הרב, והרב קרא לעשיר שילבש את בגדיו ויטול את רכושו.

סיים הרב אהבת חיים, מפה למדנו כח הצדיקים האמיתיים, איך היו מוציאים דין אמת וצדק לאור. אמת ויציב, יש כאן התגלמות של "ושפטו את העם משפט צדק".

אולם זאת ועוד טמון פה, אם את עינינו נשים בסיפור, ונעיין בו, נמצא כי יש כאן משל נוקב, הקדוש ברוך הוא שלח לעולמנו את הנשמה, חלק אלוה ממעל, אצילה ומרוממת, כדי להתעשר בתורה, במצוות ובמעשים טובים. אבל הנשמה, כשלעצמה, רוחנית היא, זקוקה ל"משרת", הוא הגוף, ועליה לספק לו את צרכיו. אכילה, שתיה, לבוש.

אך נורא הוא, כאשר ה"משרת" הופך לאדון, ומכניע תחתיו את אדוניו. כאשר כל ההידורים והמשאבים מכוונים לצרכי הגוף, והנשמה ניוזנת מפירוים...

הבה נשיב לנשמה את בכורתה!

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (טז, כ)

לפי פסוק זה יש להושיב דיינים בשני וחמישי

כתב הגר"א מוילנא בספרו קול אליהו (שופטים סי' קי"ח), דאיתא במדרש על פסוק זה, דמכאן אמרו להושיב דיינים בימי שני וחמישי. ולכאורה מדרש תמוה הוא, מניין רואים בפסוק שצריך להושיב דיינים בימי שני וחמישי? ופירש הגר"א מוילנא, ידוע שיש שבעה כוכבי לכת שמשרתים את העולם במשך כל ימי השבוע, וסימנם שנצ"ם חכ"ל, שהם ר"ת, ש- שבתאי. נ- נוגה. צ- צדק. מ- מאדים. ח- חמה. כ- כוכב ששמו "כוכב". ל- לבנה.

והנה בתחילת הלילה, סדר הכוכבים הם כצנ"ש חל"ם, שביום ראשון בתחילת הלילה, שולט "כוכב", ביום שני בלילה, שולט צדק, וכן הלאה. אמנם בסדר תחילת הימים, הסדר הוא חל"ם כצנ"ש, דהיינו ביום ראשון בתחילת היום שולט כוכב חמה, וכן הלאה. ונמצא שביום חמישי בתחילתו שולט כוכב צדק.

לפי כל הנ"ל נמצא שכוכב צדק שולט פעמיים בשבוע. ביום שני [בתחילת הלילה] וביום חמישי [בתחילת היום].

ולפי זה נפלאים דברי המדרש "צדק צדק תרדוף", מכאן שצריך להושיב דיינים בימי שני וחמישי, שהרי אלו הימים שכוכב צדק שולט בהם. ופירוש הפסוק הוא, מתי "תרדוף צדק"? דהיינו באלו ימים תושיב את הדיינים לדון? בימי "צדק צדק", דהיינו בשני הימים שכוכב "צדק" שולט בהם.

"מִשְׁפָּט צֶדֶק... צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וִירֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (טז, יח-כ)

שלוש כוונות שצריך האדם לכוין בעת נתינת צדקה

כתב בספר כסא אליהו למה נכתבו שלושה "צדק" סמוכים זה אחר זה, כנאמר, משפט צדק... צדק צדק תרדוף? ויובן כי הנותן צדקה צריך לכוין בשלוש כוונות, אחת שתנצל השכינה מהגלות ויבא המשיח, אחת לחייו ולחיי בני ביתו, ואחת שיזכה לחיי העולם הבא, וכוונות אלו מרומזות בשלוש פעמים "צדק" ולכך הוכפלו.

וכך עוד מרומזים שלושתם בהמשך הפסוק "למען תחיה וירשת את הארץ" שהנה:

"למען" - עולה בגימט' "קץ" דהיינו קץ משיח.

"תחיה", שיהיו חיים לו ולבני ביתו ויזכה לתחית המתים, אל תקרי "תחיה" בחיר"ק אלא "תחיה" בשו"א וקמ"ץ.

"וירשת את הארץ", דהיינו שיזכה לארץ ישראל ולעולם הבא דהיינו גן עדן.

ואף אם הוא תלמיד חכם, אל יחשוב שבלימוד לבד יצא ידי חובתו, אלא ילמד תורה וגם לא יהיה קמצן בממונו ויתן צדקה, לפי שאם תניח את האות ה' המרמזת לחמישה חומשי תורה, בנוסף למילה "צדק" תעלה בידך המילה "צדקה", כלומר תורה וצדקה ביחד היא מדרגה טובה ונפלאה.

כך גם שלוש פעמים "צדק" עם שלוש התיבות עולה בגימטריא "תקפה", וזה מרמז באומרם (מסכת אבות פ"ג מ"ה) "תקפה" עליו "משנתו", רצונו לומר, מי שיש בידו את הכוונות האלו בנתינת צדקה [העולים "תקפה"] וגם יש בידו לימוד תורה [וזהו "משנתו"], הרי זה משובח, והוא תוקף את יצרו הרע, שאינו מניח לו ליתן צדקה.

"וְלֹא תָקִים לָךְ מִצְבָּה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ" (טז, כב)

לא להפוך את עניני העוה"ז למצבה - קבע

ראיתי בספר מעיניה של תורה (כאן) שפירש את פסוק זה בשם ספר קדושת הלוי כך, דהנה ידועה המשנה במס' אבות (פ"ד מט"ו), העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין. אם כן

האדם צריך לדעת שהעולם הזה חולף, ואסור לו לקחת את עניני העולם הזה אצלו בתור דבר קבוע ויציב.

וזה פירוש הפסוק "לא תקים לך מצבה" - אל תקים "לך" - את הענינים "שלך" דהיינו עניני העולם הזה, "מצבה" אל תעשם דבר קבוע, יציב וקיים, כיון שזה "אשר שנא ה' אלהיך".

"וְהָגֵד לָךְ וְשִׁמְעֶתָ וְדִרְשֶׁתָּ הֵיטֵב וְהָיָה אִמֶּת נֶכֶן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל" (יז, ד)

זכות גדולה למי שדורש ומזכה את הרבים ומחזירם בתשובה

כתב בספר ליקוטי מנחת אהבת אליהו (פרשתנו עמ' ק"ע נדפס תש"ח) יובן לענ"ד שהפסוק מרמז על שאמרו רז"ל (סנהדרין עא. ובעוד דוכתי) "דרוש וקבל שכר", היינו שכל פעם ופעם שהרב דורש ומזכה את הרבים, משמיע להם דברי תוכחות ומוסרים, מודיעם שכר ועונש ומלמד אותם דינים והלכות, אף אם מאה אנשים אינם שומעים בקולו, לא ירע לבבו, כי אפשר שישמעו עשרים, או עשרה, או חמשה, או אפילו אם ישמע אחד בלבד די בכך, כמו שאמרו (בבא בתרא יא.) "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא", שהיות ונתן חיים וקיום לנפשו ונשמתו של אותו אחד, הרי הוא קיים עולם מלא, היינו את העולם הבא של האחד, שהן העיקר הם חיי עוה"ב.

וזהו שנאמר כאן "והוגד לך", היינו הרב הדורש לאחרים ומלמדם בינה, מאשר "הוגד לו" ממרום והבין משכלו, "ודרשת" להבין לאחרים ולהשמיע אותם, כדי שיעזבו את דרכם הרעה ויחזרו בתשובה, וממשיך הפסוק "ושמעת ודרשת היטב" היינו בלשון צח וברור ומתוק, עד שיקבלו את הדבר ויאמינו שזה הדבר אמת ונכון, וכל מה שהיו עושים קודם, היו מעשים שאינם טובים ומעשה "תועבה". וכפי שממשיך הפסוק "נעשתה התועבה הזאת" בלשון עבר, כלומר אז יבינו שהמעשים שעשו קודם, היו תועבה, ומעכשיו והלאה יקבלו עליהם שלא יעשו עוד את התועבה הזאת.

גנג שהפסיק לגנוב בעקבות דרשה ששמע, וזכה לעושר גדול

ושמעתי מהרב רבי דוד שרים מעיה"ק ירושלים מעשה נורא [הובא גם בס' אהבת חיים (שופטים עמ' נ"ח)] באדם אחד שלא היה לו משא ומתן, וכל לילה ולילה היה הולך לגנוב מבתיים ומהגניבות היו ניוונים הוא ואשתו, ולא היו להם בנים ובנות כי אשתו היתה עקרה, ומעולם לא היה הולך לביהכ"נ להתפלל, לא בשבתות ובימים טובים. שבת אחת היה עומד בפרשת דרכים וראה הרבה אנשים ההולכים בקבוצות, שאל אחד מהם, מה היום מיומים? מה הענין הזה, ולהיכן אתם הולכים? השיבו, הן היום מגיע חכם גדול לדרוש בבית הכנסת, ואנחנו הולכים לשמוע את דברי קודשו. אמר, אלך ואראה מהו הדרש שהחכם דורש. הלך לבית הכנסת וראה שהחכם עומד ודורש וכולם שותקים. תמה הגנג תמיהה גדולה מהו זה הענין, עד ששמע שהיה החכם דורש "מזונותיו של אדם קצובין מראש השנה ועד ראש השנה" (ביצה טז.), אם האדם ממתין, הקב"ה נותן לו בהיתר ובריוח, כמו שאמרו רז"ל (ברכות כ.), מתון מתון ארבע מאה זוזי שוי [הסבלנות שווה סכום כסף גדול]. אולם אם האדם אוכל מגול ומגניבה ומאיסור, הקב"ה נותן לו את עונשו בגיהנם, שיש בגיהנם אש תמיד תוקד לא תכבה, עונש רע ומר ודינין קשין, ופוחתים לו ממה שקצבו לו לפרנסתו ונותנים לו עונש. אבל אם נוהר מאיסורין ומגול ומחמס ומגניבה, נותנין לו פרנסתו בריוח ובנחת מה שקצבו לו ביום ראש השנה.

ועוד דרש החכם כמה תוכחות ומוסרים. ואחר כך אמרו קדיש והתפללו מנחה, והלכו כל אחד ואחד לביתו, ועסקו בסעודה שלישית. הגנג גם הוא הלך לביתו. ובלייל מוצאי שבת לא הלך לגנוב כפעם בפעם. שאלה אותו אשתו, מדוע אין אתה הולך לעבודתך כמו בלילות אחרים? אמר, כך וכך שמעתי מהחכם שדרש שנותנין לאדם כל מה שקוצבים לו בנחת אם לא גזל ולא גנב, ואם כן למה אנוכי הולך לגנוב, טוב יותר שלא אלך לגנוב, והקב"ה בלאו הכי יתן לי את אשר נגזר עלי בנחת. באותו שבוע אכלו כל מה שהיה להם ושמרו שבת כהלכתה, ואחר חצות הלך לביהכ"נ ושמע שהחכם דורש את סוף הדרשה שנשארה משבת שעברה. כששב לביתו, אמרה לו אשתו לא נשאר לנו מה לאכול, מה אתה חושב לעשות? בלית ברירה בליל מוצאי שבת נכנס לגנוב בבית אלמנה אחת, והנה הוא רואה סל מלא בשר דגים ועופות, לקח לאכול, אך מיד נתחרט ואמר בליבו, למה אנוכי אוכל מן האיסור, טוב יותר שהקב"ה ישלח לי מן ההיתר, כמו שדרש החכם. באותה שעה האלמנה שמעה שנכנס הגנג לביתה, אולם לא פצתה פיה מפני הפחד שמא הגנג יהרוג אותה, והיתה בוכה חרש. חזר הגנג לביתו בידים ריקניות ובבטן חסרה, אמרה לו אשתו, מדוע חזרת ריקם? סיפר לה את כל המעשה. בבוקר הלך לבית החכם, וכה שאל, אדוני, האם אתה דורש אמת, או שקר? השיבו החכם, כל אשר דרשתי כולו אמת וחס ושלוש שיש בדברי שקר.

סיפר הגנג את מעשיו הרעים שהיו בידו ושעזבם, ושאלם כבר עברו שמונה ימים ואין לו כבר לחם לאכול. אמר החכם ירחם ה', היום תשב ותאכל עימי, ונראה מה ילד יום. והנה בעודם סועדים באה האלמנה לפני החכם בוכיה, וכה אמרה, למען ה', אין לי בנים ובנות לא קרובים ולא קרובות, והנה בלילה בא גנג אך תוך ביתי ופחדתי הרבה ולא דיברתי מאומה מפני המורא, האם אפשר שכבודו ימצא לי בעל שישמור אותי מפחד ומחשד, וב"ה יש לי עושר ונכסים שנוכל להתפרנס בריוח. אמר החכם לגנג האם יש לך אשה ובנים ובנות? אמר לו יש לי אשה והיא עקרה, ואין לי כסף לגרש אותה ליקח אחרת כדי לקיים מצות פריה ורבייה. אמר לו החכם, תיקח אותה לך לאשה, בתנאי שלא תגרש את אשתך הראשונה, קיבלו הגנג והאלמנה תנאי הזה, והביא האיש את אשתו אל הדיין ועשה קידושין, וישבו שניהם ביחד, ועשו סעודה ואכלו את העופות והדגים והבשר שהיו בסל. ונתקיים בו שמה שלא אכל באיסור, אכל בהיתר, וכך הממון שחפץ ליקח באיסור מן האלמנה, היה תחת ידו בהיתר.

בראותו כן נעשה בעל תשובה גמור, וכל היום היה יושב ועוסק בתורה וניזון מכסף האלמנה שהיתה עשירה, וזכה בבנים ובנות, ואשתו הראשונה היתה יושבת כמו גבירה. וזהו שמרומו כאן בפסוק, הוגד לך ושמעת "ודרשת" היטב, היינו אם שמעת היטב את ה"דרשה" שלא לגנוב, "והנה אמת נכון הדבר נעשתה [בלשון עבר] התועבה הזאת בישראל", ואז חזרת מדרכך הרעה מלגנוב ו"התועבה" "נעשתה" בלשון עבר ויותר אינה נעשית, דהיינו שחזר הגנג מדרכו הרעה, ונעשה חסיד מדורשו של חכם. ודפח"ח.

"על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד" (י, ו)

מה עונשו של החוטא?

מצינו בילקוט שמעוני (יחזקאל רמז שנה, וע"ע בירושלמי מכות פ"ב ה"ו) שאלו לחכמה, חוטא מה ענשו? אמרה להם, חטאים תרדוף רעה (משלי יג, כא). [דהיינו החכמה ענתה שאין תקנה לחוטא רק בעונש].

שאלו לנבואה, חוטא מה ענשו? אמרה להם, הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח, ד).

שאלו לתורה, חוטא מה ענשו? אמרה להם, יביא אשם ויתכפר לו.

שאלו להקב"ה, חוטא מה ענשו? אמר להם, יעשה תשובה ויתכפר לו.

יוצא איפוא כי "על פי שנים עדים", דהיינו על פי הדעות של החכמה והנבואה "יומת המת", או אפילו "שלושה עדים", היינו גם לפי הדעה השלישית של התורה, "יומת המת" לפי שאין לו לחוטא תקנה אלא כשיביא אשם ויתכפר לו, ועתה בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ואי אפשר להביא קרבן, אין לחוטא כפרה. או אף בזמן שבית המקדש קיים, כאשר אין ידו משגת להביא קרבן, יוצא דינו "יומת המת". ברם ממשיכה התורה ומלמדתנו, "לא יומת על-פי עד אחד", שלפי דעתו של הקב"ה, לא יומת החוטא, אלא די שיעשה תשובה ויתכפר לו.

"כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבַר רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ" (יז, ח)

כל הצרות בעמ"י הינם בשל "דברי ריבות" - מריבות בעמ"י

בספר מעיינה של תורה (כאן) פירש פסוק זה, בשם המגיד מקלם ז"ל כך: "כי יפלא", אם יהיה בעיניך ל"פלא", מדוע יש לעם ישראל כל כך יסורים ומשפטים עד כדי מיתה, שזה "בין דם לדם". וכן אם תשאל, מדוע יש דינים וגזירות על עם ישראל כל כך, שזה "בין דין לדין", היינו הרבה דינים קשים. וכן אם תשאל, מדוע יש פגעים ונגעים בעם ישראל, וזהו "בין נגע לנגע". אל יפלא בעיניך, כי התירוץ לכל זה הוא, "דברי ריבות בשעריך", הכל בגלל המריבות שיש בעם ישראל בין איש לרעהו, שהן הגורמות לכל זה.

"כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דְּבַר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נָגַע לְנָגַע דְּבַר רִיבָת בְּשַׁעֲרֶיךָ וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ" (יז, ח)

על ידי החטא פוגם באות א' שבשמו, שנקרא "אדם" ונשאר "דם"

כתב מו"ר בעל הבן איש חי זצוק"ל בספרו "אדרת אליהו" (כאן דף קנ"ד טור ג') וזה לשונו: יובן בס"ד לרמזו, כי ידוע שהאדם על ידי החטא פוגם בשמו שנקרא "אדם" שמסתלקת האלף ונשאר "דם", וזה היה הטעם שהביא אדם הראשון מיתה לעולם, כי על ידי חטאו פגם בשם אדם ונשאר דם, וכך הביא "דם" לעולם כנודע. על ידי החטא שחוטא האדם, עוד הוא פוגם בשם "אדני" ומסלק האל"ף ונשארים האותיות "דין", כי האל"ף באה למתק את אותיות הדין כנודע, והחוטא מגביר מידת הדין ומסלק האל"ף חס ושלוש ונשארים אותיות "דין". גם האדם על ידי העונות חס ושלוש נותן כח לסטרא אחרא לנגוע בקדושה חס ושלוש ולינק ממנה חלילה, על דרך מה שאמרו חכמינו ז"ל (בבא מציעא כב.) ירדן שנטל מזה ונתן לזה וכו'... וכנודע משם רבנו האר"י זע"א (שער מאמרי רשב"י, ריש ויקהל).

וזה שאמר "כי יפלא ממך דבר למשפט", רוצה לומר, שאם תראה שיש משפט ודין בעולם, והביא הקדוש ברוך הוא צרות חס ושלוש, ויפלא ממך טעם הדבר של זה, כי תאמר מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת? הנה דע לך שאותיות "דם" שנשארו מהסתלקות האלף משם "אדם", הם גרמו להיות הדם בעולם באותו המשפט כי מידה כנגד מידה, וזהו "בין דם לדם", "בין" - מלשון הבנה, רוצה לומר, צריך שתבין שה"דם" הנשאר מאותיות "אדם" המה גרמו להם המיתה בעולם. גם "בין דין לדין", רוצה לומר, שתבין עוד, שאותיות "דין" הנשארות משם "אדני", הם גרמו לדין הזה הקשה שהיה בעולם.

גם "בין נגע לנגע" רוצה לומר שתבין עוד, שהנגע שנגעה הסטרא אחרא חס ושלוש בקדושה על ידי העונות לינק ממנה, היא גרמה לנגע ההוא שהיה למטה בתחתונים, שנעשה בהם המלקות רצועה בישא מאויבים הצרים אותם, וכל העוונות נתהוו ונעשו משורש עוון של שנאת חינוס, כי עוון זה הוא שורש פורה ראש ולענה לכל העוונות, והם שגרמו לכל זאת, וזהו "דברי ריבות בשעריך" הוא עוון שנאת חינוס שהוא גרם וסיבב לכמה עוונות שיהיה בהם פגמים אלו, כי שנאתה חינוס כוללת כמה עוונות, ביניהם המחלוקת, לשון הרע, גאווה וכיוצא. והעצה היעוצה לכך היא, שאין תקנה כי אם בתשובה ומעשים טובים, ולכן צריך "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו", כי הוא בית המדרש אשר יושבים בו חכמי ישראל המורים לכל ישראל את החוקים והתורות, את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשו, ויורו להם דרך ישרה לעבוד את ה' ולשמור מצותיו וחוקותיו כל הימים, כי שם הוא מקום טהרת האדם

מטומאת היצר הרע, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (קדושין ל:): אם פגע בך מנוול זה [היינו היצר הרע], משכחו לבית המדרש, וזהו "וקמת ועלית אל המקום" וכו'... ולכך אמר "וקמת ועלית", לרמוז שבהליכתך לבית המדרש יהיה לך קימה ועלוי. "ובאת אל הכהנים" הם התלמידי חכמים משרתי ה' העוסקים בתורה שהיא במקום הקרבנות, כנאמר (ויקרא ז, לו) "זאת התורה לעולה ולמנחה" וגו'. ודרשו במנחות (דף קי.) זאת התורה לא עולה ולא חטאת וכו' דהיינו לימוד התורה עולה במקום עולה והחטאת. "הלויים" שנלווים תמיד עם השכינה ומשתתפים בצערה וכביכול אחוזים ודבוקים בה. "ואל השופט" הוא גדול הדור. "אשר יהיה בימים ההם ודרשת", הוא ענין התשובה ותיקון מעשיך, "והגידו לך את דבר המשפט", ואז, "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמת לעשות ככל אשר יורוך, על פי התורה אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (יז, יא)

אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין

ביאור נחמד על כך כתב בספר פני משה: באה התורה להורות לבני האדם שיש להיזהר בדרשות חז"ל במקראי קודש, אף כשפשט הכתוב אינו סובל את הדרש. כגון מה שדרשו חז"ל (שבת קיט.) את הפסוק (דברים יד, כב) "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר. והרי מילת "תעשר" היא בשי"ן שמאלית, ואילו תתעשר היא בשי"ן ימנית. וכן מה שדרשו חז"ל (ספרי דברים פסקא יג ד"ה דבר אחר) על הפסוק (דברים א, יג) "ואשימם בראשיכם", ודרשו חז"ל, אשמם בראשיכם, שאשמותיהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם. וכן מה שדרשו בבראשית רבה (ריש פרשה צ"א) על הפסוק (בראשית מב, א) "וירא יעקב כי יש שבר במצרים", יש "סבר", וכן דרשת חז"ל (יומא עב.) דאגה בלב איש "ישיחנה", דרשו "ישיחנה" ועוד כיוצא בזה שהחליפו את הנקודה שעל אות ש' מימין לשמאל.

על זה אמרו חז"ל, אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל, כלומר אפילו הורו לך שתדרוש את היפך הכתוב בש' "ימנית" ותדרשו ל"שמאל", תשמע לדבריהם, כי כל דבריהם כגחלי אש, וענין הדרוש מקובל הוא אצלם איש מפי איש עד משה רבנו שקיבל מסיני אף מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד), רק דאסמכוה אקרא.

מעשה מופלא על אמונת חכמים

מעשה באשה הרה שהלכה לבדיקת אולטרא סאונד, והרופא נבעת לראות בצילום בבירור, תינוק שיש לו שלוש רגליים וגוף מעובה. "זו מפלצת" קרא הרופא בחרדה. יש לבצע מיד הפלה!! האשה נחרדה, ומן הקליניקה עשתה דרכה היישר לביתו של מרן הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצוק"ל נרעשת ובוכיה.

שמע מרן, צחק ואמר: מדוע רק שלוש רגליים? יש שם ארבע רגלים. אל תשימי לב לדבריו.

חשבו עיניה. רק זה חסר לה, ללדת מרבה רגליים!!

שאלה האשה "אבל הרופא אמר"?

השיבה הרב, שמעתי מה שאמר הרופא, ואת באת לשמוע לאשר אני אומר, ואני אומר שלא לבצע הפלה!

התאזרה האשה באמונת חכמים, ולתקופת הימים ילדה תאומים... (להתעדן באהבתך)

מעשה פלא איך שני גדולי ישראל כיוונו לאותה דעה

בספר שבעים שנה בירושלים (גליס עמ' ע"ג) מסופר אודות מברק שהגיע בחודש תמוז תרס"ה לבית הראשון לציון הגאון ר"י אלישר זצ"ל. למברק, שהיה ארוך מאד והיו בו מאה ושלוש-עשרה מילים, צורף תשלום גם עבור תשובה. במברק נאמר שהרב מנאוואמינסק (פולין) מבקש בשם כל העדה עזרה דחופה מאנשי ירושלים. המדובר הוא בעדות שקר שהעידו שני יהודים אשר שהו בעבר בנאוואמינסק ונמצאים כיום בירושלים. עדות שקר זו סייעה להאשמת חמישה נוצרים בעוון רצח, ובפסיקת פסק דין נגדם, ואם אכן יבוצע גזר הדין, צפויה לכל יהודי המקום סכנה גדולה, כתוצאה משנאת הגוים שתגבר מאד בעקבות הוצאת הנאשמים להורג. בקשתנו היא איפוא, מסיים הרב את מברקו, לדרוש מהעדים - הנמצאים עתה בירושלים - לחזור בהם מעדותם ולהודיע זאת בהקדם לקונסול הרוסי. על החתום: רבינר רבינוביץ נאוואמינסק, מחוז וורשא.

חקירת שני האנשים העלתה, שאמנם עדותם שניתנה בזמנו בחוץ לארץ, גרמה להרשעת הגוים והיא אמינה ואמיתית, אך יחד עם זאת הם אמרו שאמנם קיים חשש לפוגרום שעלול להתחולל שם בעקבות הוצאת הגוים להורג. בהיות והנושא חמור עד מאוד וקשור לדיני נפשות, כינס הרב את טובי העדה בירושלים כדי לטכס עצה ולהחליט כיצד

להתייחס למברק זה. לאחר דיון ממושך, קם הרב אלישר הישיש על רגליו והעלה צד חדש לגמרי: לדעתו, אמר הרב, המברק מזויף! יתכן שהרב רבינוביץ אינו יודע כלל ממנו, ויתכן שאולץ לחתום עליו. מכל מקום, נראה לי שהמברק נשלח על ידי משפחות הרוצחים הרוצים להציל את קרוביהם, ולפיכך אם יודע שהיהודים, כביכול, חוזרים בהם מעדותם, דווקא עובדה זו עלולה לחולל פרעות. על כן נראה שיש להתחמק, באיזו שהיא עילה, ממתן תשובה ישירה בנידון.

אלא שהיות ולא כולם הסכימו לכך והחל ויכוח חריף, שלח הרב אלישר שליח מיוחד אל הגאון רבי שמואל סלנט וביקש להעיר אותו משנתו ולבקשו שיחווה דעתו בנושא, וככל אשר יאמר יעשה. כששמע רבי שמואל סלנט את הדברים ותוכן המברק, אמר שלדעתו יש כאן זיוף, והציע להשיב דברים סתומים שאינם מביעים מאומה, ובלבד שלא לשתף פעולה עם מעלילי עלילות שוא.

משנודעו דברי רבי שמואל סלנט הוכפלה ההפתעה - ממש שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עשו כעצת שני גדולי התורה והודיעו שהרב אלישר הינו נתין טורקי, ולכן אינו רשאי להתערב במה שמתרחש בארצות אחרות, תשובה סתמית שאינה קובעת עמדה.

שבועות אחדים לאחר מכן נתפרסם בעיתונים העבריים "הצפירה" ו"הזמן": "הודות לפקחותם של רבני ירושלים, נכשלו שונאנו בנסיונם ללכדנו ברשתם, על ידי מברקים מזוייפים שנשלחו אליהם כביכול, בשם הרב שלנו. על ידם ניצלנו מפרעות, שכן אילו היו הרבנים בירושלים הולכים שולל אחרי המברקים, כי אז לא היה גבול למה שהיינו סובלים פה".

אמרו לך חכמים הנהגה, והיא נראית קלה בעיניך, מכל מקום תעשה בדיוק כמו שאמרו

יש להזהר לשמוע לדברי חז"ל אפילו אם הדבר קל בעיניך, כגון מה שאמרו חכמים (שו"ע או"ח סי' ב' ס"ד) בעת נעילת הנעלים ינעול של ימין תחילה, ואח"כ שמאל, וכשחולץ את המנעל, יחלוץ של שמאל תחילה, וכך בלבישת הבגדים (שם מ"א ס"ק ג' ומ"ב ס"ק ד' בשם הכתבים), וכן צדדי המעיל יהיה ימין על צד שמאל (ראה פסקי תשובות סי' ב' אות ד' מפי ספרים), וזהו "לא תסור ימין ושמאל", צריך להזהר בהם, ולא תאמר מה יש אם אסדר המעיל שמאל על ימין, כי צריך להגביר תמיד ימין על שמאל, לפי שהכל דוגמא דלעילא, וכל עשיותיו ראוי להיות על דוגמא עליונה.

וכתב רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות דרוש ר"ה, ופסקו המ"א סי' ב' ס"ק ג' ונמשכו אחריו הפוסקים) שלא ילבש שני מלבושים יחד, כי גורם לשכחה, כי מלבוש האדם מן הקדושה, אמנם על ידי עבירות, גורם האדם שיתאחזו הקליפות במלבושיו. והנה כל מלבוש ומלבוש יש לו אור מקיף ואור פנימי, והאור המקיף כוחו רב ולכן דוחה את הקליפות. ולכן הלוש שני מלבושים יחד, היות ואינו מניח לאור המקיף לעבור ולהקיף בין מלבוש למלבוש, גורם על ידי כך שאין הקליפות נדחים, ובזה גורם השכחה. כי "שכחה" אותיות "חשכה", היא הקליפה המחשיכה עיני האדם, כי השכחה מצד הסטרא אחרא, ואילו הזכירה היא מצד הקדושה, כמו שאמרו (ברכות לב:) ואין שכחה לפני כסא כבודך.

מצוה היא שלא לומר דבר שלא נשמע

הרב הצדיק רבי ישראל מוויניצא ז"ל היה נוהג בכל ערב לטייל כחצי שעה בלוויית הגבאי שלו. פעם אחת הגיע בדרך טיולו עד בית גביר אחד, שהיה מנהל הבנק המקומי. איש זה היה שומר מצוות נאור ומשכיל, ולא מחסידי הרבי כלל. משהגיע לשם דפק על דלת הבית, וכאשר המשרת פתח את הדלת נכנס פנימה והגבאי אחריו.

הדבר היה תמוה בעיני הגבאי, שלא הבין לשם מה נכנס הרבי לבית הגביר, אך לא העז לשאול לפשר הדבר. כאשר ראה בעל הבית את הרבי כשבא לביתו, חרד לקראתו וקבלו בכבוד הראוי, כי היה מנומס ובעל הליכות. הגיש האיש כסא לרבי לשבת והרבי ישב במקומו מבלי להוציא הגה מפיו. בעל הבית לא הרהיב עוז בנפשו לשאול את הרבי בעצמו מה לידידי בביתי, ועל כן פנה בלחישה אל הגבאי ושאלו לפשר הביקור הזה, השיבו הגבאי כי גם הוא אינו יודע מאומה.

אחרי זמן של ישיבה בדומיה קם הרבי מכסאו, נפרד מבעל הבית ויצא לדרכו, בעל הבית הלך מפני הכבוד ללוות את הרבי, וליווה עד ביתו, משהגיעו לשם והגביר התכונן לחזור הביתה, לא התאפק עוד ושאל את הרבי, ימחול לי הרב על שאלתי, הנה בביתי לא היה מן הנימוס לשואלו מפני מה כבדני בביקורו, אבל עכשיו כאן, ברצוני לדעת את סיבת הביקור? השיב לו הרבי, הלכתי לביתך כדי לקיים מצוה וברוך ה' שקיימתה. איזו מצוה תמה הגביר? השיב הרבי: רבותינו אמרו, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך "מצוה" על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע

(יבמות סה:). ובכן אני חושב אם אני אשב בביתי וכבודו בביתו, כיצד אקיים את המצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע? על כן צריכים ללכת לבית האיש שאינו שומע, ושם לשתוק ולא לומר לו דבר, ואז תהיה המצוה כתיקונה, וכך עשיתי. אמר לו הגביר אם כך הם פני הדברים, יאמר לי הרבי את דבריו אולי אשמע? לא, אמר הרבי מובטחני שלא תשמע. וככל שהרבי סירב מלהגיד את הדבר, כן גברה סקרנותו של הגביר לדעת את הסוד, והפציר ברבי שיגלה לו את הדבר שאינו נשמע. לבסוף נעתר הרבי ואמר לו, הנה אלמנה פלונית, והיא עניה מרודה, חייבת לבית הבנק של כבודו סכום כסף מסויים על המשכנתא של ביתה. בימים הקרובים עומד הבית למכירה על ידי הבנק במכירה פומבית, ואת האלמנה יוציאו החוצה. חפצתי לבקש מכבודו שימחל את החוב לאותה אלמנה, אבל לא אמרתי בקשתי, משום אותה מצוה שלא לומר. אמר לו הגביר בתמהון, היאך אפשר דבר שכזה, הלא החוב אינו חוב פרטי שלי אלא של הבנק, ואני אינני אלא מנהל של הבנק, אבל עדיין לא בעליו ואדוניו, והסכום הוא של כמה מאות רייניש, ואם כן...

הפסיקו הרבי, הלא הוא הדבר, אשר דברתי שלא תאבה ולא תשמע. במילים אלו סיים הרבי את השיחה ונכנס לביתו, והגביר אף הוא הלך לביתו. אבל הדברים נכנסו כחץ בלבו של הגביר ולא נתנו לו מנוח, עד שלבסוף כיסה מכיסו את כל החוב של האלמנה לקופת הבנק, והאלמנה נשארה בביתה.

רווח הציות לחכמים

שני בחורים באו מארצות הברית ללמוד בישיבת מיר דליטא, והנה הם חלו במחלה נדירה וקצרה יד הרופאים המקומיים מלהושיע. המשגיח של הישיבה הגאון רבי ירוחם זצ"ל שלח אותם אל אחד מגדולי הדור שהתגורר במקום מרוחק ממיר, ואמר להם שישאלו אודות רופא מסויים הנמצא באיזור מגורי הרב. לפני שיצאו הזהירים רבי ירוחם על שני דברים: שיתיעצו עם הרב בכל פרט ולא ימרו את פיו, וגם יסורו בדרכם לחפץ חיים לבקש את ברכתו, ובלא ברכה ממנו, אל ימשיכו בדרכם.

השניים יצאו לדרך ושמעו פעמיהם לעיר ראדין תחילה, מקום מושבו של בעל החפץ חיים זצ"ל. כאשר הגיעו לביתו, אמרו להם בני הבית, כי החפץ חיים שהיה אז זקן מופלג, עלול להרדם באמצע השיחה עמהם ולשקוע בשינה ממושכת במשך שעות, ואכן כך היה, מיד לאחר שנכנסו אליו ואמרו לו את מבוקשם, נרדם. חלפו כמה שעות והזמן שעמד לרשותם עד מועד צאת הרכבת עמד לחלוף, עד שכמעט נתייאשו מלזכות בברכת הצדיק, אך לפתע התעורר החפץ חיים וברך אותם.

המשיכו השניים בדרכם עד שהגיעו אל מחוז חפצם, ומיד סרו לבית הרב וקבלו ממנו הוראה מפורשת שאם ירצו הרופאים לנתחם, לא יסכימו בשום אופן, רק על ידי רופא פלוני. ואכן עצת הרופאים היתה לעבור את הניתוח האמור. והנה אחד מהם ציית להוראות והתעקש לקבל את הטיפול אך ורק על ידי הרופא שאמר לו הרב, ולאחר זמן הבריא. לימים חזר לארצות הברית וסיפר לרופאים שם את דבר המחלה שהיתה לו. אמרו לו שישנו רק רופא אחד בעולם המסוגל לנתח ניתוח כזה, בודאי אצלו היית? אמר להם אכן כן היה.

אולם חברו כאשר בא אל חדר הניתוחים, נעדר הרופא ההוא מן המקום, אי לכך אמר שהוא רוצה להמתין עד שיחזור, אולם הרופאים הפצירו בו שיפנה לרופא אחר, שכן לא כדאי לדחות את הניתוח, ובפרט שגם הרופא השני הוא רופא מצוין. הדברים השפיעו עליו ולמרות אזהרת הרב, הסכים להינתח על ידי הרופא השני, ואחרי שלשה ימים נפטר. **מספרים** תלמידי ישיבת מיר שבמשך חצי שנה לאחר המאורע הזה, היה רבי ירוחם זצ"ל מזכיר את השניים שנסעו להירפא בסופה של כל שיחה שאמר בפני בני הישיבה, והיה מסיים את הדברים בזה הלשון, "זה ציית וזה לא".

אילו היו סרים למשמעתו של הרב אף שהיה רך בשנים, לא היו נכשלים

בתקופה הראשונה לרבנותו של מרן הגרי"ז הלוי סלובייצ'ק זצ"ל בעיר בריסק, באו קציני צבא לבית הכנסת ביום ראש השנה לדרוש מהרב שיבוא עמם כדי להגיד וידוי עם אסיר יהודי הנשפט למות. מכיון שהרב עמד באותה שעה בתפילת שמונה עשרה של שחרית, לא רצו להפריע לו, ויצאו את המקום תוך כדי שהם מבטיחים שישבו שנית בעוד זמן מה. אומנם הציע להם איש מהקהל שיקחו רב אחר מתוך הקהל, אולם השיבוהו שקיבלו פקודה להביא את הרב הרשמי. לאחר שהסתלקו סיים הרב את תפילתו, ומששמע על הענין החליט שלא ללכת ויהי מה. משנודע הדבר, נמצאו בין הקהל אנשים שהעלו חשש שמא יבולע ליהודים אם הרב לא יציית להוראת השלטון, ומכיון שהרב היה

עדיין צעיר לימים בגיל כ"ג בערך, הרשו לעצמם לחוות דעה בקול רם, אחרים אף העזו לומר לרב כי הוא מסכן את כל הקהילה, אך דבריהם לא הועילו והרב נשאר נחוש בדעתו.

באמצע תפילת לחש של מוסף, באו הקצינים בשנית לבית הכנסת. הרב, שהבחין בהם, נשאר עומד על מקומו שעה ארוכה כאילו הוא עדיין באמצע תפילתו, ובכך מנע אותם לגשת אליו. סבלנותו של הקהל פקעה, עד שקם אחד מזקני המקום והציג את עצמו בפני הקצינים כאילו הוא הרב הרשמי והלך עמם.

אחרי התפילה הגיעו כמה שוטרים אל בית הרב בבהלה, בני הבית נבהלו עד מאוד היות וחשבו שהם באים לעצור את הרב על סירובו לציית להוראות השלטונות, אולם עד מהרה התברר שהללו היו שוטרים מעיר אחרת שנשלחו לשאול אם הרב כבר הלך אל הנידון למות, שכן אם כבר יצא לדרך יש למהר מאוד, כיון שזה עתה התברר שהאסיר היהודי הואשם בטעות, ולמעשה הוא חף מפשע ואין להוציאו להורג.

עד מהרה התברר כי הזקן שהתחכם ויצא לשביעות רצונו של הקהל לייצג את הרב, גרם למותו של היהודי, ואילו היו סרים למשמעתו של הרב אף שהיה רך בשנים אך היה אב בחכמה וביראה, לא היו נכשלים.

על ר' אהרן קוטלר

בספר מרביצי תורה ומוסר (ח"ג עמ' רע"ה) כתוב על הגר"א קוטלר זצ"ל, שכל אימת שפגש ישישים שהכירו גדולים מלפני דור, היה חוקר ודורש מפיהם, שמא ילמד מהם דבר חדש. בקלוצק התגורר יהודי שעוד הכיר את רבי ישראל סלנטר ואת רבי נחומק'ה מהורודנא, והיה רבי אהרן יושב ומבלה עמו שעות ארוכות, מקשיב בהתעניינות יתירה לכל פרט שנזכר האיש ממה שראה ושמע אצלם.

עוד שם מביא מעשה שלמד רבי אהרן ערב שבת אחד בספר חתם סופר והתקשה בקטע מסויים, ובחריפותו השיג על דברי החתם סופר בביטוי נוקב. בערב אירעו שתי תקלות לבני ביתו ונפצעו, והדבר גרם לו צער. אחר כך אמר שבוודאי נענש על שהשיג על החתם סופר באופן כזה, ומה שלא נענשתי אני בעצמי, פירש, מכיון שהתורה שלמדתי אז הגנה עלי, הלא בשעת מעשה הייתי מתייגע בתורה, אכן מידי עונש לא יצאתי.

סיפור מופלא על הגר"י אברמסקי

סיפור הגר"י אברמסקי זצ"ל (מובא בילקוט לקח טוב דברים עמ' י"ד), פעם עסקתי בענין מסויים שבו חיווה דעתו רבן של ישראל הגר"ר יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, ודעתי היתה שונה מדעתו, וחלקתי על דבריו. באותו בוקר נכנסו הבולשביקים לעיר שהייתי בה ונמלטתי לבית שבו התגוררה אשה אלמנה. חיפשתי ספר ללמוד בו ולא מצאתי. פניתי אל האלמנה ושאלתי אותה אם תוכל לספק לי ספר. תחילה השיבה שאין לה שום ספר בבית, אך מאוחר יותר נזכרה שעל אחד הארונות מונח ספר שהושאר בידה לפני זמן רב על ידי מאן דהו. נטלתי את הספר לידי, ולמרבה הפלא היה זה אחד מספריו של הגר"ר יצחק אלחנן, וכאשר פתחתיו נפתח הספר במקום שבו הוא דן בנושא שחלקתי עליו. מיד הבנתי שהגזירה נגזרה ועוד היום אתפס, וכך הווה, עברו שעות מעטות והבולשביקים עצרוני והגלו אותי לסיביר. **מספר** הרב שלאחר חודשים ארוכים של שהייה במחנה בסיביר, לילה אחד, בעת שוכני על דרגש העץ שניתן לאסירים, ישנתי וראיתי בחלומי את הגר"ר יצחק אלחנן מסתכל עלי ומחייך, משהקיצתי ניגשתי אל עורך דין שהיה שם, ואמרתי לו, ראה, היום אשתחרר! וכך באמת היה, אותו היום ערב כיפור היה ובשעות הצהריים באו והודיעו לי שאני משוחרר.

לאחר זמן מה פגשתי את הגר"ר אלחנן ווסרמן זצ"ל, ושאל אותי אם אני זוכר בדיוק את היום ואת השעה שבהם קבלתי את בשורת השחרור. כאשר אמרתי לו את הזמן המדויק, אמר בהתפעלות, בדיוק באותה שעה שנקבת, שהייתי במחיצתו של בעל החפץ חיים זצ"ל, ואז אמר החפץ חיים, "הרב מסלוצק משוחרר". אמנם היה זה לאחר מסע ארוך ומיגע של השתדלויות רבות בדרכים שונות בדרכים הגבוהים ביותר, אך באותה שעה לא נראתה לעין שום סיבה מיוחדת שהדבר יקרה, ואף על פי כן, החפץ חיים ידע זאת.

עצם קיומו של עם ישראל גדול מכל הנסים והנפלאות שעשה ה' עמנו

סיפורים אלו מזכירים שלמעשה עצם קיומו של עמנו עד עצם היום הזה, מהווה התעוררות גדולה לאמונה, וכאשר כותב הגאון יעב"ץ זצ"ל (בהקדמה לסידורו בית יעקב), איך לא יבוש ולא יעמוד נכלם הכופר בהשגחה כשיעניין בייחוד ענייננו ומעמדנו בעולם, (-המתבונן על עצם קיומו הפלאי של עם ישראל, לא יוכל לכפור בבואו). אנחנו האומה הגולה מכבר, שהפזרה מימי קדם, אחרי כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים, אין אומה נרדפת כמונו,

רבו ועצמו תמיד הקמים עלינו להשמידנו ולאבדנו ולא יכלו לנו. ומה יענה בזה פילוסוף חריף, היד המקרה תעשה כל אלה!?! חי נפשי, כי בהתבונני בשאלות האלה, גדול אצלי יותר מכל הנסים והנפלאות שעשה השם יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר. (מוסר חכמים)

"לא תספון לשוב בדרך הזה עוד" (יז, טז)

מדוע אוסר ה' לשוב למצרים?

רבנו יוסף חיים ע"ה אומר, מעשה ברב אחד שמסרוהו למלכות בעלילה, ושמם אותו בצינוק חודש שלם, ולא הרשו להכניס אליו אף אדם. מה עשה, לקח את ספריו ולמד כל הזמן בלי הפסק. לאחר חודש התברר שהכל היה עלילה, ושחררו אותו ממאסרו. אותו רב היה מצטער מאוד למה קרה לו כך שהיה במאסר, ומה חטא שהגיע לו ככה? בלילה כשישן נראה אליו בחלום מלאך, וכה אמר: אל תחשוב שלחנם נכנסת למאסר, שבאותו מקום היו ניצוצי קדושה שהיה צריך לתקן ולברר, ואתה היית המתאים לזה, לכן נכנסת שם למאסר, וזכית על ידי כך לתקן את הנשמות האלו, ושכר הרבה מאד.

וכך היה בישראל שגלו בגלויות בבל, פרס, מדי ואדום, וכל זה למה? כדי שיבררו את ניצוצי הקדושה שהתפזרו בכל הארצות לתקנם. אבל במצרים שבני ישראל כבר היו שם, וביררו ותיקנו כל מה שצריך, שוב לא נשאר שם יותר ניצוצי קדושה, לכך ה' אסר כאן בפסוק לשוב למצרים, ואמר "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד". (מספר דרש יהודה)

"שום תשים עליך מלך, רק לא ירבה לו סוסים... ולא ירבה לו נשים... וכסף וזהב לא ירבה לו מאד" (יז, טז-יז)

בת קול היתה מכרזת לשלמה בעלותו לכסאו

איתא במדרש (אסתר רבה א, יב), כסא של שלמה שש מעלות היו לו. בזמן שהיה שלמה עולה במדרגה ראשונה, היתה יוצאת בת קול ואומרת: "לא ירבה לו נשים", ובעלותו במדרגה שניה "לא ירבה לו סוסים", ובמדרגה השלישית "כסף וזהב לא ירבה לו", וכו'. ומרומזים הדברים בראשי תיבות המילה "כסא", שהן כ'ספ ס'וסים א'שה (נשים). לרמז שעל אלו הדברים היתה יוצאת בת קול ומכרזת בעלות שלמה על כסאו.

"לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל" (יז, כ)

מדוע המתגאה כעובד ע"ז?

מבאר החתם סופר על התורה (כאן), איתא בסוטה (דף ד:): כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה. והנה ענוה נקראת בשם "מה", כמו שאמר משה (שמות טז, ז) "ונחנו מה". ולכן המקיים מצוה בגאווה, מסיר הוא מהמצוה את המילה "מה", שהיא הענוה. כיון שכן ניקח מהמילה "מצוה" את האותיות "מה", וישארו האותיות "צו", ואיתא בסנהדרין (דף נו:): אין "צו" אלא לשון עבודה זרה.

וזה שאמר כאן הכתוב, "לבלתי רום לבבו מאחיו", היינו שלא יתגאה, כדי "ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל", שאם יתגאה, נמצא שהוא "יסיר" מצד "ימין" של המילה "מצוה" את האות הימנית שלה דהיינו את האות מ', וגם יסיר את האות "השמאלית" שלה, דהיינו האות ה', וישאר בידו מילת "צו", שכאמור משמעה עבודה זרה, ולכן כל המתגאה כעובד עבודה זרה.

"ונתן לבהן הזרע והלחיים והקבה" (יח, ג)

הרב שביקש את הזרוע, הלחיים והקיבה של הקהילה

מעשה ברבנו המלבי"ם שהיה כהן, ובאחד הימים פנו אליו מקהילת בוקרשט שברומניה, ובקשה בפיהם, שיאות לכהן כרב הקהילה. ענה להם הרב שהוא מסכים לכהן כרב הקהילה, בתנאי שכל בני הקהילה יביאו לו זרוע לחיים וקיבה, שהם כידוע מתנות כהונה. התפלאו עד מאוד אנשי הקהילה לבקשתו, וניסו להציע לו סכום כסף מכובד, אך המלבי"ם בשלו, "רק זרוע, לחיים וקיבה, ואם לא, תחפשו לכם רב אחר".

ביקשו ראשי הקהל מרבנו שיסביר להם את פשר הדבר, וכה ענה להם: "התכוונתי בדברי לשלושה תנאים, זרוע - פירושו שיסכימו כל הקהל להניח תפילין בכל יום ויום על הזרוע. לחיים וקיבה - פירושו להקפיד לאכול מאכלים כשרים, לפי שהמאכלים נאכלים בלחיים ועוברים אל הקיבה". ולכן רק אם הקהל יקבלו עליהם לתת לי "זרוע לחיים וקיבה", אז בוא אבוא ברינה לשמש את קהילתכם.

"תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" (יה, יג)

הצדיק נקרא "תם", והרשע הופך את סדר האותיות ונעשה "מת"

דרש רבנו אפרים בפירושו על התורה (כאן, והוא מן הראשונים) "תמים תהיה", בגמטריא "תשרי" (910), ללמדנו, ראה לשוב בתשובה בימי אלול, כדי שתהיה "תם" ושלם בחודש "תשרי", בימי הדין הבאים עלינו לטובה.

ואמרו כי הצדיק הוא "תם", והרשע הופך את סדר האותיות ונעשה "מת". והענין הוא, כי הלא האות ת' היא האחרונה שבאותיות, והאות מ' באמצען, ולכן האות ת' רומזת על העתיד והאות מ' רומזת על ההווה. והנה הצדיק דרכו לחשוב על העתיד, שמכח ראייתו את העתיד, פועל בהווה ונשמר מטעויות, ולכן מקדים הוא את העתיד כשהאות ת' להווה קודמת לאות מ', ולכן הצדיק נקרא "תם". ואילו הרשע מקדים לחשוב על ההווה המרומז באות מ', ולכן נופל ברשעו, וחשוב הוא "מת".

"תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" (יה, יג)

הקב"ה מסדר את מילות תפילת התמים ההפוכות, לטובה

כשהתפילה יוצאת מאדם תמים, אף שהתמים הופך את משמעות המילה, הקדוש ברוך הוא מסדר מילותיו לטובה, כמו שמסופר על הרב האוהב ישראל מאפטא זצ"ל (אוהל נפתלי עמ' 130 אות שס"ז), שראוהו תלמידיו בערב ראש השנה שצוחק. התפלאו מה לרבם לצחוק בשעה כזו מתוחה? אמר להם, דעו שנגזרה גזירה על נשות ישראל המעוברות שהשנה יפילו נפלים, וככל שהתאמצתי לבטל את הגזירה לא הצלחתי. וכעת נתבטלה הגזירה בגלל תפילתו של אדם צדיק תמים, שבמקום לומר מברך השנים, אמר מברך הנשים, ובכך נתברכו כל המעוברות שבעם ישראל שיילדו בנים בני קיימא.

אדם שתמיד בירך את בניו "בקללה" ובשמים הפכוה לברכה

יתר על כן, אף אם תצא חלילה קללה מהתמים, בחושבו שזו ברכה, הרי יתברכו גם ממנו. וכמו שסיפר רבנו יוסף חיים מבבל זצ"ל (עוד יוסף חי פרשת מטות עה"פ לא יחל דברו) על אדם תם עם הארץ שלא ידע להתפלל, ואפילו פירוש המלים של הפסוקים של התורה לא ידע. וה' יתברך חננו בעושר ובריבוי בנים יותר מעשרים בנים זכרים. בבית הכנסת שבו היה מתפלל היה חזן שאומר את הקרבנות בנעימה, וכשהיה מגיע למשנת, "אלו ואלו נשרפים בבית הדשן", היה אומר בנעימה מיוחדת יותר מכל התפילה. וזה העם הארץ שלא ידע פירוש המילים, חשב לתומו כי כנראה תיבות אלו הן ברכות גדולות, והחזן מברך בהם את הקהל, ולכן החזן מגביה קולו בנעימה בכדי להשמיע לציבור. במשך הזמן קלט את חמשת התיבות האלו בעל פה, ולכן כשהיו בניו נגשים לקבל ממנו ברכה בערב שבת, היה מברך אותם ואומר: "אלו ואלו נשרפים בבית הדשן".

ויהי היום ובביתו התארח תלמיד חכם, וכששמע אותו שמברך את בניו, "אלו ואלו נשרפין בבית הדשן", אמר לו: מה אתה עושה?! אתה מקלל את בניך ולא מברכם!! אותו עם הארץ נדהם, והצטער צער גדול. בלילה באו לתלמיד חכם זה בחלום מן השמים ככעס, ואמרו לו: דע לך שכיון שעם הארץ הזה היה אומר את המילים הללו בתמימות, בחושבו שזו ברכה, הקדוש ברוך הוא היה לוקח את המילים ובחסדו מסדר אותם לברכה. ולכן כשקם אותו תלמיד חכם משנתו נצטער עד למאוד.

ועל כיוצא בזה דרשו (שבת סג.) את הפסוק (שיר השירים ב, ד) "ודגלו עלי אהבה", ודילוגו עלי אהבה, שאף על פי שהוא "מדלג" אותיות או תיבות, וזוהי משתנה משמעות הדברים, או שתהפך המילה משוב לרע, עם כל זה הם "אהבה", שיהיו נשלמים ונתקנים בסדר הנכון.

דרוש א' תשובה וחשבון נפש

להתעורר בתשובה. ולעשות חשבון נפש. וענין ארבעה זמני תשובה.

המלך מלכו של עולם בא אלינו והשערים פתוחים ואם לא עכשיו אימתי

חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות, ורבותינו אמרו שחודש זה הוא מתנה שה' יתברך ברחמיו הרבים נתן לנו, ואם נשכיל לנצל את החודש כמו שצריך, בוודאי נוכל לזכות לכתיבה וחתימה טובה. זה הזמן שהמלך מלכו של עולם בא אלינו והשערים פתוחים ואם לא עכשיו אימתי. אמנם היצר הרע גורם לאדם לחלום, להעביר את החיים בהבל הבלים, כל יום ממציא לו דבר חדש כדי להסיח דעתו, והעולם השפל הזה כולו מלא תאוות מותרות ופיתויים, והאדם הפתי אכן מתפתה. האדם צריך לפקוח תמיד את עיניו ולא יהיה כעיוור המגשש באפילה, צריך לפקוח את עיני השכל ולחשוב היטב, מה תפקיד האדם בעולמו, למה בא לעולם, ומה תהיה אחריתו, ולא יתן חלילה ליצר לבלבל אותו.

הטיפש שהפסיד את כל החיים שלו, וכל הון שבעולם בשביל תאוות רגעית

משל לעני שהיה מהלך על שפת הים פתאום ראה יד מנופפת לו מתוך המים וצועקת לעזרה, רץ וקפץ אל תוך הים וממש עוד רגע אחד הבחור הזה היה טובע, מיד הרים אותו והוציא אותו מן המים, והנה הוא רואה צעיר בגיל חמש עשרה, חמד בחורים מפרפר, עשה לו החיאה, הפך אותו הוציא את המים שבלע, וטיפל בו עד ששבה רוחו אליו, אח"כ לקח אותו שיטפלו בו, ושומע שהרופא שואל אותו שאלות כרגיל מי אתה, בן כמה אתה, וכו' והנה הוא שומע שזה שהצילו הוא בן המלך ושמו שמוחה גדולה, על שזכה להציל את בן המלך.

אמנם בן המלך הזה לא עזב אותו אלא ביקש שישאר אתו כי הוא רוצה לקחת אותו לאביו המלך לספר לו איך שהציל אותו, לולא אתה הייתי טובע בים, וכך עשה לקח אותו למלך והמלך שמח שמחה גדולה, אמר לו חייב אני לך את חיי, זהו בני יחידי יורש העצר שלי, הצלת את חיי של בני, כל מה שתרצה בעולם אני אתן לך, והוא עני מרוד חובק אשפתות אין לו שום דבר, ובדיוק כשהלך על שפת הים חשב מה לעשות, איך יכלכל את בני משפחתו, והנה באה לו ברכה מן השמים, ה' פתח לו את ידו הרחבה. אמר לו המלך המתנה שאתן לך היא שבמשך שעה אחת אתה יכול להיכנס לאוצרותי וליקח משם כסף, זהב, אבנים טובות ומרגליות, וכל מה שתאסוף משך שעה זו זכית. קבעו יום שיגיע ואז השערים יהיו פתוחים ויכנס, העני הלך בשמחה לביתו וסיפר לבני ביתו, אמר להם מהיום אין עוני תתחילו לקנות כל מה שאתם צריכים, אפילו דירות, כי מהיום הפכנו להיות מולטי מיליונרים יש לנו הכל.

כששמעו יועצי המלך מהדבר, אמרו למלך, איך המלך נותן לו שעה לבוא באוצרות, בשעה אחת אפשר לרוקן הכל, אפילו הוא לבדו יכול לרוקן הכל, היית נותן לו מליון דולר, עשרה מליון דולר, מיליארד, אבל לא להיכנס ככה לאוצרות, הוא יכול לקחת לך אבנים נדירות שכל אבן שווה הון, וכן יש כאן אוצרות גדולים שאספו אבותיך. ענה המלך באמת אתם צודקים אך מה אעשה וכבר הבטחתי לו, ישבו היועצים וחשבו, והחליטו כי צריך לבדוק מה אוהב האדם הזה איך אפשר לפתות אותו, האם הוא אוהב לאכול, או זמרים ונגנים, ולפי זה נעסיק אותו באותה שעה, איך שהוא יגיע נעשה לו מטבחים יפים ותערוכות של אוכל הכי יפות עם ריחות הכי נודפים וכדומה ונשכיחם מהאוצרות, ואכן שלחו בלשים ובדקו אחריו ואמרו העני הזה אוהב מאוד אוכל, וגם אוהב להנות מתזמורות וכד'. ויעצו שיביאו שפים כינו מאכלים עם ריחות נודפים, מטבח מרוקאי, מטבח פרסי, מטבח אנגלי, הכל, מכל המינים והסוגים, וכל אחד יעשה תצוגה, ויזמינו תזמורות ופייטנים וגם יעשו בר משקאות חריפים, המשובחים ביותר, וכך היה. הגיע היום המיוחד, והעני הגיע לארמון, ומיד כשנכנס התחילו לסובב אותו במאכלים מעלי ניחוחות בשלל צבעי הקשת, ראה את כל המטעמים ולא ידע מה לעשות האם להתחיל מיד לאסוף אוצרות, או קודם לאכול, חשב, שעה זה המון זמן, נתחיל לטעום קצת שיהיה כח לאסוף את האוצרות ביישוב הדעת אי אפשר לעבוד עם בטן ריקה... בלי נחת אפשר לטעום... מיד ניגשו אליו מלצרים מכל צד, מגישים לו מטעמים, המלך עשה את זה במיוחד בשבילך, הכל לכבודך, קח מזה, ואחר אומר לו תקח גם מפה, טעם מזה ומזה בשר, עופות, תוספות מיוחדות, ולא יכול היה להפסיק, הכל מיוחד,

מפתה, גם זה לא יפה לא לטעום אחרי שהמלך טרח כל כך בשבילו, ואז התחילו למזוג לו משקאות זה מהמרתף של המלך, ישן נושן, והוא שותה כוס ועוד אחת, חושב שהוא בגן עדן, והשעון מתקתק הזמן עובר, וכבר קשה לזוז, הוא רואה שאין זמן צריך להתחיל לאסוף, אבל הוא לא יכול, הראש שלו כבר מסתובב, הוא מחליט לנוח רגע אחד על הספה המלכותית והמפנקת והנה עוברת עוד רבע שעה, הוא רואה איך הזמן רץ, קופץ מהר, רוצה להתחיל לאסוף, והתחילו התזמורות, ניגונים מעולמות עליונים, פייטנים ומשוררים והוא מרגיש שנשמתו יוצאת מרוב תענוג, שוב נגשים המלצרים מגישים לו עוד מגשים עמוסים מטעמים חדשים שלא טעם מימיו, ברבורים ושלי ודגים, ומוזגים לו ומפתים אותו בכל מיני תענוג, הוא רואה שהזמן יכלה והמה לא יכלו, ואז מחליט לא לשית לבו עוד לכל ההבלים והתאוות, ובנחישות ניגש למלאכה, פותח את השק, אך השומר צועק לעברו, עצור! עמוד! מה זה, עוד לא עשיתי שום דבר, עוד רגע בבקשה. השומר אומר לו אדוני השעה כבר עברה, אבל לא הספקתי לאסוף כלום ענהו העני, מה לעשות שהלכת לאכול. נו איזה טיפש הפסיד כל החיים שלו, כל הון שבעולם הפסיד בשביל תאוה רגעית, אילו היה לוקח את הכסף, היה יכול כל ימיו לעשות סעודות מעין זו, אבל היצר פיתה אותו והוא נפל ברשתו. (ע"פ מילין קידישין חנוכה תשס"ח עמ' י בשם הרב מבארדיטשוב).

בן הוא האדם, נתנו לו שבעים שנה בעוה"ז "ימיו כצל עובר" (תהילים קמד, ד), אומרים לו תאסוף מרגליות-תורה מצוות מעשים טובים, כי בזה תזכה לחיי נצח, אבל היצר הרע מתעתע בו, ואומר לו יש זמן, אתה יודע מה זה שבעים שמונים שנה, תאכל ותשתה לאט לאט, נכון צריך גם להכין צידה לדרך, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, אבל גם בעולם הזה צריך קצת לחיות, קצת חופשים, קצת טיולים, ובינתיים החיים שלו עוברים והכל הולך ח"ו לאבדון, צריך להיזהר! אסור לאדם לתת ליצר הרע לקחת לו את החיים, כל פעם אומר לו מחר "אכן, צא הלחם בעמלק, אבל מחר", כל יום ממציא לו המצאות חדשות לפתותו, וצריך מאוד מאוד להיזהר, לנצל את הזמן, והזמן הגדול ביותר שאדם צריך להשתדל ולחפש במעשיו ולהתעורר בתשובה הוא בחודש אלול.

כאשר שומעים את השם ניקולאי, גם שיכור צריך להתפכח מיינו. ועל כך אומר העולם, כאשר שומעים קול הקורא אלול, צריך כל אדם להתעורר

בספר ילקוט לקח טוב (פרשת ראה עמ' רכח) מסופר שפעם אחת ראה אחד מחיילי ניקולאי הצאר של רוסיה אדם שיכור באמצע הלילה וקרא לו להזדהות, השיכור לא הגיב לקריאה ולא הזדהה, חזר החייל וקרא לאיש ודרש ממנו להזדהות, וגם הפעם נשארה קריאתו ללא מענה, בפעם השלישית צעק החייל אני חייל של המלך ניקולאי ואני מצוה אותך להזדהות, משלא הזדהה האיש גם בפעם הזאת ירה בו החייל ופצעו. כשעמדו השניים למשפט, השיכור על שלא נענה לקריאה והחייל על שפצע את האיש, טען הפצוע מדוע ירית בי, משהשיב החייל שעשה זאת משום שהלה סירב להזדהות, חזר האיש וטען, הלא ראית שאני מתנווד כשיכור, ענה לו החייל, כאשר שומעים את השם ניקולאי, גם שיכור צריך להתפכח מיינו. ועל כך אומר העולם, כאשר שומעים קול הקורא אלול, צריך כל אדם להתעורר.

מי שטרח בערב שבת שהוא חודש אלול יאכל בשבת הוא חודש השביעי תשרי ויגזרו עליו גזירות טובות

אמרו רז"ל (ע"ז ג.) מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ואם לא טרח מה יאכל, ורמזו בזה כי החדשים מתחילים מניסן, והחודש הששי הוא אלול, והשביעי-תשרי, מתי נקבע לאדם מה יהיה אתו כל השנה, בא' בתשרי בחודש השביעי זה בבחינת שבת, ומתי זה הבחינה של ערב שבת, זה חודש אלול, וא"כ, מי שטרח בערב שבת, דהיינו בחודש אלול שהוא החודש הששי, יהיה לו מה לאכול בשבת, אם הכין את עצמו בתשובה ובמעשים טובים יוכל לעמוד ביום הדין. (אמרי חיים הגר ח"ב עמ' שנה).

וזה שאמרו רבותינו (עירובין יח:) "אחרי ארי ולא אחרי אשה" כי חודש אב מזלו אריה, וחודש אלול מזלו בתולה, כי צריך אדם לעשות תשובה אחרי ארי-אחרי חודש אב, דהיינו באלול, ולא אחרי אשה דהיינו אחרי אלול. (קמח סולת אלול דף קמ ע"א).

שלא יחשוב האדם כי יש זמן עד יום הדין הגדול והנורא של יום ר"ה, שאז בשעת התקיעות הקב"ה ברגע אחד שומע, ויאמר לו רבונו של עולם, חטאתי עויתי פשעתי, אני מקבל עלי עכשיו בקבלה גמורה לא לשוב עוד בשום אופן לכסלה, לא אעשה רע, כי כך היצר הרע נותן לאדם להמשיך במעשיו, ואומר לו אתה צודק אבל מחר, אתה צודק אבל אח"כ, עכשיו תלך, תקח האשה והילדים קצת לחופש, עכשיו נלך קצת לטייל, ועד שהאדם מתעורר כבר נהיה מאוחר, כבר מגיע המשפט בו נידונים כל באי עולם ר"ה-יום הדין הנורא, ואז אומר, נלך לבית הכנסת שם תוקעים "טו טו טו" ... ונעשה תשובה בזמן התקיעות שתעלה עד לב השמים. צריך לדעת כי בלי הכנה ראויה אי אפשר לבקש שנה

טובה, חיים, בנים, מזונות, כתבנו לחיים, זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, הב, הב, תן לנו ילדים טובים, מזל, בריאות, הצלחה, בלי הכנה אי אפשר! כי רק מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת! לא טרחת, מהיכן יבאו לך?

משל נפלא המלמד לנו אם עתה בחודש אלול לא נטרח ונחזור בתשובה לא יחשוב שכשיתקעו בשופר ירד לו שפע פרנסה ובריאות, אם לא הכין בחודש אלול מהיכן ירד

הבן איש חי מביא על זה משל יפה, יהודי אחד, איש תם וישר, היה צריך להפליג לאיזו מדינה רחוקה, עלה לאניה ונסע, בדרך אחרי שבוע ימים עגנה האניה באיזה חוף להפסקה קלה, הקברניט מודיע אפשר לרדת לנוח ועוד חמש שעות כולם פה, כי האניה מפליגה ולא נמתין לאף אחד, הצופרים צופרים וזזים ואדם אחד היה עייף ירד מהאניה והלך לנוח באיזו פינה ונפלה עליו תרדמה עמוקה, עברו חמש שעות והוא עוד ישן והוא לא שמע את הצופרים לא שמע שום דבר ואף אחד לא ראה אותו כי היה בין העצים, האניה הפליגה והוא נשאר, לאחר כמה שעות הוא התעורר וראה שנשאר לבד, מה אעשה, כל הדברים שלי שם, ואני נשארתי כאן בלי אף אחד, רק שמים וארץ, והתחיל לבכות לקב"ה שיציל אותו, מה יעשה עכשיו, הוא התחיל לרוץ יום אחד יומיים שלושה, אין לו מה לאכול, עלה על איזה עץ גבוה השקיף מאין יבוא עזרי לבסוף פתח לו ה' העיניים וראה איזו נקודת אור באיזה מקום, בלילה התחיל ללכת עם הכוחות האחרונים שלו, אחרי שלושה ימים הגיע לבית הזה שראה אותו מרחוק, דופק בדלת למזלו פתח לו איזה עשיר גדול, יהודי, שאל אותו, איך הגעת לפה, סיפר לו מה קרה ואמר לו, לא אכלתי זה שבוע ימים, אני רעב מאוד לא מרגיש טוב ואני עייף מאוד, לא ישנתי, אמר לו אל תדאג אני אסדר אותך מאלף ועד תיו, ברוך ה', לעשיר הזה, היה פעמון אחד צלצל בו ומיד באו עשרה משרתים הדורים בלבושם, כולם עומדים בשורה, כן אדוני, אמר להם זה לא אכל שבוע ימים תעשו לו מיצים טבעיים מיץ ענבים מיץ רימונים שירפאו אותו, כי עכשיו הוא לא יכול לאכול, תרסקו קצת בננות תפוחים לאט לאט להרגיל אותו, מיד הביאו לו מיצים והשקו אותו לאט לאט כדי שתתיישב דעתו, אלה הלכו, ושוב צלצל העשיר בפעמון, צלצולים אחרים, ומיד באו מהצד השני כמה משרתים, תראו זה לא התרחץ, תמרחו אותו בשמן טוב, ושימו אותו לישון על מטה על מי מנוחות, מיד לקחו אותו עשו לו אמבטיות ומסג'ים טובים עם שמנים, סידרו לו הכל, והלך לישון כמו תינוק, אחרי איזה שש שבע שעות התעורר קם, אומר לו בעל הבית בוא שוב, שוב צלצולים נוספים, באו שורה של עבדים, אמר להם העשיר, תביאו לו פרגיות ושרים, הביאו לו כל טוב, ואכל, וכך פינק אותו שבוע ימים, אחרי שבוע אמר לו האורח, אני מודה לך על הכל, הצלת את חיי, אך כעת אני צריך לשוב לביתי לאשה לילדים, אמר לו העשיר, אני אשמח אם תשאר עמי, אבל אם אתה צריך ללכת, אדאג לכל צרכיך, נתן לו צרור כסף, ואמר לו אני רוצה לתת לך גם מתנה תבחר מה שתרצה. אמר לו האורח אני לא רוצה כלום, נתת לי כבר מעל ומעבר, העשיר אמר לא, אני חייב לתת לך מתנה, מה שתבחר שלך! טוב, אם ככה אני רוצה את הפעמון הזה, אבל מה תעשה בפעמון, תקח דברים יקרים חשובים, אמר, לא אני רוצה רק את הפעמון, טוב הוציא לו פעמון חדש, לא אני רוצה את זה שאתה צלצלת בו, זה אני ראיתי שעובד. טוב אם זה מה שאתה רוצה קח, אולי תקח עוד משהו, לא, זה הכל, תודה רבה. עכשיו תבוא אני אתן לך כמה סוסים ירוצו לפניך יקחו אותך לבית שלך, איפה אתה גר, אמר הכתובת, אמר לו טוב יקחו אותך והכל יסדרו לך, לקחו אותו עד לביתו. הוא עני מרוד, הגיע לבית, ואיזה שמחה, הילדים שלו מחכים ומצפים לאבא, דואגים מה קרה אתו, וכשראו אותו נחה עליהם דעתם, אמר להם ה' הציל אותי, עשה לי נס גדול, וסיפר להם: איזה נס ה' עשה אתי, אני רוצה לעשות סעודה לכל בני הכפר, אבא מתי, מחר, מה מחר, היום! איך היום, צריך להכין, צריך להביא, צריך לסדר, איך היום, אמר להם אל תדאגו, תראו, יש לי פטנט, אל תכינו אל תקנו, אני מסדר הכל, אתם לא ראייתם כזה דבר הבאתי מכשיר מיוחד... תגלה לנו, לא, תמתינו ותראו, טוב איפה יישבו, אמר להם תקחו את האולם הזה! הלכו לקחו את האולם הזמינו את כולם, כל הקהל הגיע מתיישב והוא לוקח הפעמון מצלצל וכולם מחכים, כלום לא קורה, מחכים, מחכים, לא קורה כלום, עושה עוד הפעם, וכלום. אומרים לו מה קורה, אמר להם תשמעו אני הייתי בבית של העשיר הזה והוא צלצל בפעמון הזה, ומיד באו משרתים והביאו לו כל מה שרצה, צלצל כך הביאו שתייה, כך, הביאו אוכל, הוא מצלצל ומה שאמר עשו, זה מכשיר מיוחד אני ראיתי שזה עובד. וכולם פרצו בצחוק גדול, אמרו לו העשיר הזה עבד עשרים שנה נהיה מיליונר קנה אחוזה הביא משרתים, ועתה ברגע שמצלצל, משרתים אותו כרצונו, לפני כן הכינו והביאו ועשו, אח"כ זה בא, וכן אומר הבן איש חי, האדם חושב שיבוא ביום ראש השנה וישמע "טו טו טו" תקיעת שופר, ומדמה לעצמו שעכשיו תרד לו בריאות פרנסה ושפע, אם לא הכנת חודש ימים קודם, מהיכן זה ירד, צריך להכין ואם האדם לא הכין באלול, אין לו מה לעשות

אח"כ. והאדם לא יתרץ תירוצים, אין תירוצים שערי תירוצים ננעלו, אין תירוצים בעולם העליון! תירצת ותירצת, אבל למעשה לא הבאת שום דבר, "אם ראית גנב ותרץ עמו" (תהלים נ, יח) -ותירץ עמו! מה יעזרו לו התירוצים.

צריך להפסיק עם התירוצים ולהתחיל להשתנות

רבה של ירושלים הראשון לציון רבי שלמה משה עמאר שליט"א מספר, שבצרפת היה איזה יהודי עני, יום אחד נכנס לאיזה שדה של בצלים גבוהים וירוקים, והרוח היתה מנשבת על הבצלים. חשק מאוד בבצלים אלה, והוא היה לבוש ג'לביה, והג'לביה יש לה מאחור כזה כובע כמו כיס שאפשר לשים בו דברים, הוא חשב לקחת מעט מהבצלים, אבל אמר: איך אקח, הרי זה גזל, זה אסור ח"ו, והיצר הרע התחיל לעבוד עליו, אבל בעצם, מה, בעל השדה יאכל את כל הבצלים האלה, כמה כבר יכול לאכול, הכי הרבה יאכל חצי שדה, טוב משהו אפשר לקחת, קצת, הוא לא ירגיש בזה, רק קצת וגם אני אקח רק את הפשוטים, לא את המשובחים, וכך התחיל לקחת אחד ועוד אחד, ועוד, לתוך הכובע שלו, פתאום ראה את בעל הבית מגיע דוהר על סוס, מה אעשה עכשיו, יש לו בכיס מאחור, יש לו ביד, מה עשה, נפל על הרצפה והתחיל להתגלגל, הגיע בעל הבית אמר לו אדוני למה אתה נוגע בבצלים שלי, אמר לבעה"ב, חכה אסביר לך, מה תסביר לי, אתה גנב, אתה לוקח דבר שאינו שלך, רגע, תשמע אני עברתי פה בא רוח סערה וגלגלה אותי... מה אעשה, ענה בעל הבית, אז מה זה ביד שלך, כשהתחלתי להתגלגל חשבתי להחזיק משהו ואז תפסתי את הבצלים והם נעקרו, אז יש לי ביד... ולמה יש לך מאחור בכיס כל כך הרבה, אמר על תירץ לכובע עדיין לא חשבתי, אין לו עוד תירץ, שערי תירוצים ננעלו, כן האדם כל הזמן מתרץ ולבסוף יתפסו אותו, צריך להפסיק עם התירוצים ולהתחיל להשתנות.

הדבר העיקרי שאנחנו צריכים, זה לעשות תשובה, לחזור לבית, למקורות, לתורה

הדבר העיקרי שאנחנו צריכים, זה לעשות תשובה, להשתדל בכל כוחנו על התשובה, מה היא תשובה, כתוב ששמואל הנביא היה הולך ממקום למקום לשפוט את עם ישראל ולהדריך אותם בדרך התורה, גם אביו אלקנה היה צדיק גדול, וגם היה מכתת רגליו ממקום למקום, ודורש דרשות, עצרות, לקרב את העם, לעודד אותם לעלות לבית המקדש ולהקריב קרבנות במשכן שילה, ושמואל הנביא בדרכי אביו היה הולך, ובכל מקום ומקום היה מזכה את הרבים אבל לא היה נהנה מאף אחד, כתוב (שמואל א ז, יז) "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו" כל יום היה הולך למקומות אבל חוזר בלילה לביתו - ותשובתו הרמתה, כלומר מה זו תשובה, לחזור לבית, למקורות, לתורה. עזבת, תחזור, תחזור בתשובה. **הזהר** הקדוש אומר (עי' פרשת צו ח"ג דף לא ע"א) שע"י עוונות שאדם עושה הוא גורם להפריד קודשא בריך הוא ושכינתיה, יש שם הוי"ה ב"ה, אות יו"ד זו חכמה, אות ה"א זו הבינה, אות ו"ו - זה החסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, ואות ה"א אחרונה זו המלכות השכינה, כלומר ו"ה זה קודשא בריך הוא ושכינתיה, ה-י"ה זה חכמה ובינה, הנקראות בלשון המקובלים אבא ואמא, שהם פרצופים גבוהים וקדושים, ואומר הוזה"ק בינה אותיות בן י"ה, כי אנחנו הבן של ה- י"ה של אבא ואמא העליונים. לפניהם יש קוץ היו"ד הנקרא אריך, והוא הכתר העליון, היו"ד זה אבא וה-ה"א זו אמא, אנחנו צריכים לשוב לאמא העליונה, שהיא הבינה העליונה. הפעולות שלנו הם מתקנים באותיות ו"ה, וכשאדם עובר חלילה על התורה הוא מפריד בין אות ו"ו מאות ה"א, ובשביל זה חרב בית המקדש, האות-הא התרחקה מה-ו. ומהי התשובה, תשובה-אותיות תשוב-ה, כלומר שתשוב ה-ה"א, להתחבר עם ה-ו ואז (תהלים קלב, ג) "אֵן ה' לְמוֹשָׁב לוֹ". וידועים דברי המהרש"א (מנחות פז. ד"ה כי בחר) על המדרש (תנחומא סוף פרשת כי תצא) "אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק", עמלק זה יצר הרע אם אדם מעביר אותו יהיה הכסא שלם, (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק", בפסוק הזה הכסא לא שלם כי חסר לו האות א' כתוב כס, ובשם ה', האותיות י"ה נמצאים יחד, אבל ה-ו נפרדו, וכשנמחה את זכר עמלק תחזור ה-א' לכס, וה-ו"ה יחזרו לשם ה' - וזהו שכתוב "או"ה ה' למושב לו". וכן הוא ענין התשובה שישוּב האות ה"ה למקומה תשוב-ה, בשביל זה צריך לעלות לעולם הבינה לחזור לאמא העליונה, עולם הבינה הוא עולם התשובה, וזה עולם הבריאה-ברוך אלהינו שבראנו לכבודו.

"אחד לעולה ואחד לחטאת" שיכול לעלות במעלות התורה והיראה

אחד לחטאת ואחד לעולה (ויקרא ה, ז) ר"ת אלול. (בעלי התוספות).

אדם יכול לעלות ברוחניות ובתורה ולזכות לג"ע ע"י התשובה בחדש זה, וזה שאמר "אחד לעולה" לעליה ולהתעלות, וכן להיפך ח"ו יכול לירד לעוונות, וזה שאמר אחד לחטאת ה' יצילנו, וכן רמז לנו אם אדם חוטא בחדש זה ואינו שב בתשובה אוי לו ואוי לנפשו ר"ת אלול, ואם שב בתשובה אהוב למעלה ונחמד למטה ר"ת אלול. (ע"פ דברי מהרי"א ח"ב קד ע"ב).

אלול בגי' בינה שהוא עולם הבריאה ששם כסא הכבוד וגדולה תשובה שמגיעה עד כסא הכבוד

אלול בגימ' ס"ז, בינה בגימ' בדיוק ס"ז. (אור למאיר שמות ז ע"ב).

אלול זה עולם התשובה, אדם יכול עכשיו באלול להכנס ישר לעולם הבינה, בינה זה כסא הכבוד, והקב"ה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד בחודש אלול, כדי שהאדם יוכל לחזור בתשובה בלי ההפרעות והמקטרגים שבדרך.

אתה יכול להיות במחלקה החשובה ביותר

ידוע משלו של ה'חפץ חיים' לכפרי נבער מדעת שחמד לו ליסע ב'רבכת', ומכיוון שלא הייתה הפרוטה מצויה בכיסו לקנית כרטיס ליסע ברכבת, החל לחסוך מלחמו הדל, ופרוטה לפרוטה מצטרפת עד שקיבץ לידו סכום נאה אותו היום יום חג היה לו, בבוקר השכים קום ומיהר לתחנת הרכבת, וב'חשיבות', ניגש אל מוכרי הכרטיסים, הללו שאלוהו באיזה הכרטיס יחפץ מר שהרי כמה דרגות היו, 'מחלקת עסקים' היושבים ראשונה בכבוד ויקר, שניה להם מחלקת 'עמך', ובשלישית היו קרונות המיוחדים להעברת 'בהמות' מהכא להתם. מששמע כי יש כמה מיני טיקעטס [-כרטיסים] החליט לקנות היקר ביותר - מחלקת עסקים העולה פי כמה מכרטיס רגיל... אלא שסכל זה לא ידע את אשר לפניו, על כן כשעלה על הרכבת ולא ידע איה מקומו הלך אחרי רעיו וידידיו הנבערים שלא אבו לשלם על נסיעתם, והיו מתגנבים עצמם בין הבהמות מקום שאין העין שוזפתם...

על אם הדרך עלה 'שומר' בכדי לבדוק האם כל נוסעי הרכבת שילמו על נסיעתם, בהתקרבו אל קרונם של הבהמות חששו הגנבים על נפשם, והטמינו עצמם במהרה תחת הספסלים אשר בקרון זה, לבד מטיפש דידן, שלא היה רגיל בכגון דא, ולא הצליח להחביא עצמו כמותם, והיו רגליו מציצות מחוץ לספסלים... ואכן בהיכנס השומר לקרון מיד צדו עיניו שני רגלי אדם המציצים מחוץ לספסלים... תפש ברגלים וגרר אחריהם את האדם בעל רגלים הללו, וגער בו בקולי קולות גנב מדוע לא שילמת על הנסיעה ברכבת, נודעק הלה לעומתו, וכי גנב אנכי הרי טבין ותקילין שלמתי על הנסיעה ותוך כדי זעקותיו הראה לשומר את הטיקעט, שקנה במיטב דמו, נענה אליו השומר שוטה שבעולם, יש בידך זכות ליסע במחלקה הראשונה והחשובה והינך שוהה ויושב כאן בין הבהמות... לדידן הדברים אמורים, ימים כה גבוהים ניתנו לנו מן שמיא, והננו עסוקים בשטויות - מעשה בהמה... במקום להיכנס למחלקה הראשונה - פלטרין של מלך, להתקרב אל ה' ולהישאר קרוב לו ימים ושנים רבות. האדם ח"ו חי ברפש וטיט. (ע"פ נוטרי אמן ח"א עמ' מט).

השל"ה הקדוש דימה את חיי האדם בעולם הזה, שהעולם הזה הוא קרקע שוה, ובקצהו בור עמוק גוב האריות
השל"ה הקדוש הביא משל שכתב בספר אבן הבוחן (דפו"ר פא ע"א) שהעולם הזה הוא קרקע שוה, ובקצהו בור עמוק
גוב האריות - אין מים בו זולתי נחשים צפעונים כפיר ותנין, והאדם סכל מטייל ומשחק במישור הזה ונופל,
ובחסדי ה' הקרה לפניו שורש חזק צומח בכתלי הבור ונאחו בסבך השורש פן יבולע לירד מטה, וראה חלון ובו דבש
ושלח ידו להתפרנס וידו מחזקת בשורש ובשניה ירדה דבש להשיב אל פיו, והנה שתי חולדות לבנה ושחורה אוכלות
תמיד שורש העשב, והפתי נתפתה בדבש שמצא ולא הרגיש שהחולדות הלבנה והשחורה אוכלות את השורש וכבר
יעקר ויפול פתאום וינתחוהו האריות ויאכלוהו. והנמשל בעיני החוטא העולם מישור אין בו עקמומיות הכל נראה טוב
ויפה, ובקצה החיים בור שהוא הקבר ושם מלאכי חבלה כאריות ונחשים, וברשעתם נופלים לתחתית הבור כי בחייהם
קרויים מתים ומסתבכים בשורש החיים ומצאו מתקי הדבש ושוקטים, והחולדות לבנה ושחורה והם יום ולילה
מדקדקות שורש חייהם וככלותם נפלו ומלאכי חבלה עושים בו נקמות עש"ב. (שני לוחות הברית ח"א שער האותיות ג
גירות אות ד).

הצעד הראשון והמעלה האמיתית המדריכה את האדם לתשובה. כי כפי חוסר ההתבוננות כן מידת ההרחקה מן
התשובה, וכפי רוב וגודל ההתבוננות, כך נזכה להיות קרובים לה' יתברך.

הדבר הראשון שצריך האדם לקבל על עצמו הוא לעשות חשבון נפש בכל יום ויום

ולכן הדבר הראשון שצריך האדם לקבל על עצמו הוא לעשות חשבון נפש בכל יום ויום, כמו שמבואר במס' ב"ב (עח:
"אמר ר"ש בר נחמני ע"כ יאמרו המושלים בואו חשבון" (במדבר כא, כז) אלו המושלים ברוחם שמחשבנים חשבונם של
עולם, וכמו שתרגמו הפסוק (במדבר יג, ב) "ויתורו את ארץ" "ויאללון ית ארעא", דהיינו אלול פירושו לתור לחפש
במעשים שלנו, להכין את עצמנו לקראת יום הדין הגדול והנורא. והזמן לחשבון נפש הוא בעיקר קודם שהולך לישון,
כי השינה היא אחת ממששים ממיתה (ברכות נז:), וכשאדם רואה שהולך למות עושה חשבון נפש ומתחרט על מעשיו
וחוזר בתשובה, וכן צריך לעשות בכל לילה ולילה, ואפילו כשעייף לפחות יתחיל ולמחר ימשיך. ומי שממש קשה לו

לעשות זאת בלילה, יקבע לו במשך היום איזו שעה ללמוד מוסר בהתלהבות, ואח"כ יעשה חשבון נפש, חוק ולא יעבור, ישב ויחשוב על מעשיו, ולא רק בסוף היום או באותה שעה, אלא בכל רגע צריך אדם לשים לב על מעשיו למשל: אם נכשל באבק לשון הרע, בגאווה, או בדיבור של שקר, מיד יוציא פנקס וירשום בשעה כזאת שקר, שקר מספר אחד, שקר מספר שתיים, שקר שלוש, לשון הרע א', לשון הרע ב', לשון הרע ג', ואוי ואבוי מה שאדם ימצא משך כל היום, יש הרבה מה לכתוב, פעם בעיניים, פעם בעבירה זו ופעם בעבירה אחרת, בסוף היום יפתח את הפנקס ויעשה תשובה על כל מעשיו, יקבל קבלות, יעשה גדרים וסייגים, שלא יפול שוב בפח, ורק אם יבדוק, אז ידע מה לעשות. רק כשיתמיד יראה תוצאות, לאט לאט יתקדם ויתעלה, והעבירות ילכו ויתמעטו מיום ליום.

אריה שאג מי לא יירא, אריה ר"ת א'לול ר'אש השנה י'ום ה'כיפורים ה'ושענה רבה

כתוב (עמוס ג, ח) "אריה שאג מי לא יירא" אריה ר"ת א'לול ר'אש השנה י'ום ה'כיפורים ה'ושענה רבה. (שני לוחות הברית ח"ב מסכת ר"ה אות א).

הימים האלה שואגים - מי לא יירא שהמלך במשפט יעמיד ארץ, כולם מפחדים יש אדם שלבו לב אבן ושומע את השאגות אבל לא מתעורר, או יש חרש לא שומע. משל למה הדבר דומה, היתה איזו קבוצה שהיו ביער, שמעו שאגות של אריות באמצע הלילה והיה להם פחד נורא כולם ברחו למסתור, והיתה עוד קבוצה שלא זזו ממקומם, הלכו ושאלו אותם האם הם לא שומעים שאגות אריות, מהר לברוח! סכנת נפשות, אך הם לא זזים ולא מבינים מה אומרים להם, עד שלבסוף קלטו שאלו חרשים לא שומעים ולכן הם לא מפחדים ומי ששומע מפחד, כל יום יוצאת בת קול מהר חורב ומכרזת ואומרת "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (אבות פ"ו מ"ב) אם הבעיה היא, שאין לנו אזניים לשמוע, הנה עכשיו מתחיל האור של השמיעה. ומי שחוזר בתשובה ומשתדל בימים הקדושים לבדוק מעשיו וזכה, שהרי לא סתם ניתן לנו חודש זה חודש אלול.

ד' זמני תשובה

כתב הרב אהרן ראטה זצ"ל בעל השומר אמונים והנה בענין הקדמת התיקון לאלו הימים, רמזו בזה דורשי הרשומות על מאמרם ז"ל (שקלים פ"ה מ"ה) מי שאבד חותמו ממתינין לו עד הערב, כידוע מרבנו האר"י ז"ל שזה הצלם שאמרנו נקרא חותם, בחותם יחתום איש, וזה הוא סוד החותם של הושענא רבה שהוא חותם הנשמה, ומי שנאבד לו ח"ו חלק מזה החותם בביטול היום, אז ממתינין לו מן השמים עד הערב, ורמזו בזה זמני התשובה המוקדמים. כי יש בזמני תשובה ארבעה 'ערבים'. אחד, הלילה שלאחר היום, כי בקדשים הלילה הולך אחר היום, שבליילה הוא זמן עליית הנשמה, וזה סוד שאמרו (עירובין סה.), אנו פועלי דיממא שליון ביום ופורעין בלילה. וזה ערב הראשון, המובחר והמוקדם לתשובה.

ערב השני, הוא ערב שבת שהוא זמן עליות הימים, בסוד השבת שניזונים ממנה כל הימים, וקודם השבת צריך לעשות תשובה.

ערב השלישי, הוא ערב ראש חדש, שהוא סוד עליית כל הימים והשבועות, לכן ערב ראש חדש הוא יום התשובה. וזה הטעם של תיקון ערב ראש חדש ותענית ערב ראש חדש.

וערב הרביעי, הוא ערב ראש השנה שהוא סוף השנה, ותחילת עשרת ימי התשובה, כידוע שיש עולם שזה נפש שהוא העולם בכללות, ונפש ישראל בכללה שהוא כמו עולם כולו. ושנה בכללה שהוא כללות השם"ה ימים, שהוא בנין שלם משנות עולמים.

לכן אם מקדים אדם לשוב אל ה' בערב הראשון, אז תיקונו יותר גדול ונעלה. ולכן מובא בזה"ק (פרשת וישב ח"א דף קצא ע"א), וז"ל, "א"ר יוסי בגין דא אצטריך ליה לבני נשא לאסתמרא מחובוי ולא יסטי לימינא ולשמאלא, ועם כל דא בעי ליה לב"נ למבדק בחובוי בכל יומא ויומא. דהא כד בר נש קאים מערסיה תרין סהדין קיימין קמיה ואזלו בהדיה כל יומא, בעי בר נש למיקם, אינון סהדי אמרין ליה, בשעתא דאפתח עינוי (משלי ד, כה) "עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך". קם ואתקין רגלוי למהך, אינון סהדין אמרין ליה (שם, כו) "פלס מעגל רגלך". ועל דא כד אזיל ב"נ בכל יומא בעי ליה לאסתמרא מחובוי. בכל יומא ויומא כד אתי לילא בעי לאסתכלא ולמבדק בכל מה דעבד כל ההוא יומא בגין דייתוב מנייהו ויסתכל בהו תדיר בגין דייתוב קמי מאריה, כמה דאת אמרת (תהלים נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד", בגין דייתוב מנייהו, ע"כ. (טהרת הקודש, מאמר מארי דחושבנא פרק ב').

מקום שבעלי תשובה עומדים

איתא בגמ' (ברכות לד:) "מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין", וידועה הקושיא איך זה יכול להיות מקום של בעלי תשובה איפה שהוא עומד אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, איך זה? אלא אומרים רבותינו שבידוע כסא הכבוד הוא נמצא בעולם הבריאה ושם יושב הקב"ה על כסא רם ונשא מסביבו עומדים מלאכים שרפים אופנים לפי הסדר כולם עומדים ומהללים ומשבחים את הקב"ה כולם מלאכי אש מלאכי רתת מלאכי זיע כולם מסובבים את כסא הכבוד, כשמגיעה איוו נשמה של רשע כמה מלאכי חבלה באים אתו, הוא רוצה לחזור בתשובה כל המלאכים אומרים לו מי אתה, יש לך ריח רע, תלך מכאן, תסתלק, לא רוצים לקבל אותך פה אין אתה ראוי להתקבל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אבל הקב"ה רואה אותו שחוזר בתשובה אומר זו נשמה טובה יצר הרע פיתה אותו שהרי גם כשהוא עושה עוונות הוא מתחרט, כמו שאמר הנביא "כי כשלת בעוונך" (השוע יד, ב) גם שאדם עושה עוון, בעוון של עצמו אדם נכשל, הוא גם מפסיד, הוא הלך למשל לעבוד בשבת גם הפסיד, בעוון הוא נכשל, הוא מתחרט למה עשיתי א"כ אין לו בעוונות לא טעם ולא ריח, וכשהקב"ה רואה כאלו נשמות טובות מה החסד שהוא עושה להם כיון שרואה שהמלאכים לא נותנים לו לעבור בשום אופן, אז הקב"ה חותר חתירה מתחת כסא כבודו, מנהרה מלמטה, ואז קורא לו איזה יד אחת וסוחבת אותו את הנשמה הזאת של הרשע, בא לכאן, אתה רוצה לחזור בתשובה, אומר כן, אם כן בא, מביא אותו הי"ת מתחת כסא הכבוד. וזה רק אדם שהוא נקרא בעל תשובה ממש שהוא עשה תשובה ובכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו ויעיד עליו השי"ת שהוא חזר בתשובה שלמה. וא"כ מי יותר קרוב? הרי הצדיקים גמורים הם לא יכולים לעבור את מלאכי השרת, אבל זה הרשע הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד, מביא אותו עד אליו.

הגמרא בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב דף נא ע"ב) מספרת על מנשה בנו של חזקיהו המלך, אשר הרשיע הרבה והעמיד צלם בהיכל ועשה עבודה זרה, ונתן לכל עם ישראל לעבוד עבודה זרה, והכעיס הרבה את הקב"ה, בכל יום היה מעמיד אלף איש מעם ישראל שהם יחזיקו את הצלם של העבודה זרה והוא היה כבד מאד, וכיון שהיו מרימים אותו לגובה עד סוף היום, היה אוזל כחם, והצלם הזה מרוב כבדו היה קובר אותם מתחתיו את כל האלף איש, ומה היה סופו, בא מלך אשור אסר אותו, ולקח אותו לאשור, ושמה לקחו סיר גדול של נחושת ונקבו אותו בחורים מלמטה והכניסו את מנשה בתוכו, הדליקו למטה אש גדולה ושמו אותו - את הסיר הזה על האש, אלו ייסורים, התחיל לעזוק לאלהים אחרים אלהי ארם, אלהי עמון, אלהי מואב, אף אחד לא עונה לו, אמר אני זוכר אבא וסבא, הם לימדו אותי יש אבא אחד רחמן, מי ששב אליו בכל לבו מקבל אליו ומציל אותו, בא נראה, רבונו של עולם אני חוזר בתשובה תציל אותי, תדע לך אם אני ניצל ואני אומר לך רבונו של עולם, אני עושה שכל עם ישראל לא יעבדו עבודה זרה, אני חוזר בתשובה, אני עוזב כל עבודה זרה, אני רק מאמין בך, כולם הבל, אם לא, ח"ו אתה והם אותו דבר ח"ו. באותה שעה כל מלאכי השרת היו סוגרים כל שערי התפילה שלא לתת לתפלה של מנשה לעלות, הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד קיבל את תפילתו, פתאום הוא רואה הסיר שלו מתחיל להתעופף ונוסע ירושלימה, התחיל לומר "מה רבו מעשיך ה'" (תהילים קד, כד) איך אתה מציל אותי, אש היתה לזהות אותו עכשיו הוא מתרומם לעיני כולם אין להם טילים נגד המזל"ט הזה מה יעשו, נוסע בגובה לירושלים, מה רבו מעשיך ה' ככה חזר מנשה בתשובה, ואם מנשה כך ודאי הוא שיש תשובה לכולם.

לכולנו יש על מה לחזור בתשובה

הרב סעדיה גאון היה בוכה ועושה תשובה בכל יום. פעם אחד התלמידים שלו הציץ בחדר של הרב מהחור של המפתח וראה שהרב שוכב על הרצפה שעה ובוכה וצועק, חטאתי עויתי פשעתי, הגיע פורים אמר היום אני יכול לדבר עם הרב מה שאני רוצה, שאל אותו, יום אחד ראיתי את הרב בוכה על מה ולמה? אמר לו, יום אחד נסעתי לאחת הערים הרחוקות, אמרתי לשמש שלי תן לי לחיות בנחת, לא תגלה מי אני, כי רבי סעדיה היה שמו בכל העולם, אבל לא היו מכירים את הפנים שלו, לא היו מצלמות וכדו', ולכן אמר לו אוי ואבוי שתגלה. באו שני האורחים בשבת לבית הכנסת, היו שם אנשים עשירים גדולים והפילו ביניהם גורל מי יקח אותם לאורחים בביתו, בסוף אחד העשירים קנה את הזכות והביא להם מאכלים, שבעה סוגי דגים, כמה מיני עופות, מה לא הביא להם. הגיע יום ראשון אומר להם המארח אולי תשארו עוד יום אחד, מה יעשה, נשאר עוד יום, סוף דבר נודע לו למארח הזה שזה הרב סעדיה גאון, התחיל להרביץ לעצמו, סלח לי לא ידעתי שאתה הרב סעדיה גאון תמחל לי, אומר לו על מה אני אמחל לך עשית לי כבוד מלכים מה לא הבאת לי, אמר לו, לא, אם הייתי יודע שאתה הרב סעדיה גאון הייתי עושה פי כמה וכמה, בא

תשאר איתי, עכשיו אני ארים אותך על הכתפים שלי, לא ידעתי שאתה הרב סעדיה גאון, אמר לו, לא, אני הולך תודה רבה, אבל אמר הרב סעדיה גאון אני רוצה להגיד לכם המוסר הגדול שלמדתי מזה, איזה כבוד הוא עשה לי לאחר שידע מי אני, למדתי מזה לעבודת ה' ולכן בכל יום אני בוכה למה לא הכרתי את הקב"ה אתמול כמו היום, איך לא זכיתי לכבד אותו יותר לעשות את מצוותיו יותר, על זה אני עושה תשובה. (ע"פ גנוי ישראל מטשורטקוב שנת תרפה ר"ה עמ' שפ).

החזר להם תשובה

גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, במסכת שבת (פח:) מבואר כשעלה משה למרום לקבל את התורה באו מלאכי השרת ואמרו לקב"ה מה לילוד אשה בינינו? אמר להם לקבל את התורה בא! אמרו לו חמדה גנוזה תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ואתה מבקש לתנה לבשר ודם? (תהילים ח, ה) "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", (שם, ב) "תנה הודך על השמים", הוא עתיד לחטוא לפניך, הוא לא יקיים את מה שכתוב בתורה, אנחנו מאה אחוז מקיימים, הוא לא יקיים, אנחנו מזומן נותנים לך, אומר להם מה הבעיה שלכם, הוא יחטא יעשה עוונות - מה אני סתם נקרא רחום וחנן? גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, מה אמר לו למשה החזק ב'כסא כבוד' והחזר להם 'תשובה' את ענין החזרה בתשובה, אחז משה רבנו בכסא הכבוד, לרמוז להם אתם רואים חותרים חתירה מתחת כסא הכבוד והקב"ה מקבל אותנו בתשובה, כי ימינו פשוטה לקבל שבים, שאדם עושה תשובה מאהבה, גם העוונות שעשה במזיד נהפכים לו לזכויות, לכאורה הייתי אומר כיון שאין לו חובות אין לו זכויות אבל הקב"ה בחסד אינו כן אלא עד עכשיו הוא היה במינוס בבנק, לא רק שמחקו לו את כל החובות ונהיה שווה אלא נותנים לו גם זכות, עכשיו פתאום בא לבנק הוא בודק היה לו מאה אלף חוב פתאום נהיה לו מאה אלף זכות איזה חסד זה, אם אדם עושה תשובה אמיתית ומאהבה העוונות נהפכות לו לזכויות, כמה מעלת התשובה גדולה. (ע"פ מדרש האתמרי לבעל השבט מוסר דרוש יג למעלות התורה סט ע"ב).

דרוש ב' להתחזק באמונה

להתחזק באמונה ולא להתייאש. וענין מקום שבעלי תשובה עומדים

העיקר לעשות תשובה ולהתחזק חזק באמונה שלמה בהשי"ת ויש הצלה בין ברוחניות ובין בגשמיות

הנביא מתאר בארוכה (שמואל א' כט-ל) איך שדוד המלך נתיישב בעיר צקלג ושש מאות איש עמו הם ונשיהם בניהם ובנותיהם, ויהי באחד הימים יצא דוד עם האנשים לעזור לאכיש מלך גת להילחם באויביו, באותה שעה פשטו העמלקיים על צקלג, שבו את כל הנשים (ובכללם, את נשי דוד) ואת בניהם ובנותיהם, את כל ממונם כוזו לעצמם ואת העיר שרפו באש.

משחזרו דוד והעם העירה, נגלה לעיניהם 'חורבן' נורא - ברוח ובגשם, כי לא ידעו מה עלה ויעלה בגורל השבויות... גם כל רכושם וממונם אבד וכלה, באותו הזמן "וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות" - פירוש, שגבר צערם מנשוא, והיו הולכים ובוכים בתכלית עד שכלו דמעותיהם, וכלה כוחם מלבכות. הם היו שבורים ורצוצים, מבולבלים ומרוסקים לגמרי, וכבר אמרו חז"ל (ב"ב ח:): "ושבי קשה מכולם", וכמובן שחששו לגרוע מכל באשר לנשיהם, בניהם ובנותיהם, הן ברוחניות והן בגשמיות, להריגות, רציחות ועינויים, שבניהם ובנותיהם יטמעו בין הגויים, ושהעמלקים - שיא הטומאה והרשעות - יטמאו ויסאבו את משפחתם לדורות עולם. ולא עוד, אלא שמצבו של דוד היה גרוע ממצבם של כל העם, כי הם הטילו עליו את ה'אשמה' בכל החורבן והאסון הנורא, ואפילו האנשים הקרובים אליו ביותר עמדו עליו ורצו להרגו בסקילה, מרוב כעסם עליו, בטענתם היתכן שה'מלך' הנושא באחריות על עמו, יצא למלחמה וישאיר את עירו ותושבי העיר ללא שמירה, כיצד העיז לקחת עמו החוצה את כל הגברים והפקיר את כל הנשים והרכוש, שרק עי"ז נשבו כל בני משפחותיהם וכל רכושם ירד לטמיון (כמבואר שם במלבי"ם שאילו היה משאיר חלק מאנשיו בצקלג הייתה נמנעת כל הצרה), וכך כתיב (שם ל, ו) "ותצר לדוד מאד כי אמרו העם

לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנותיו". הגם אומנם, שבמשך ימי חייו כבר עברו על דוד כל מיני מצבים קשים, כשעמד כבר כמה פעמים בפני הריגה, רדיפות וכדו', מכל מקום מעולם לא עמד במצב קשה כזה... שהרי מלבד העמידה על סף הריגה בסקילה, היו לו ייסורי נפש קשים ומרים עד דכדוכה של נפש, שבמו עיניו ראה שהוא עצמו גרם למצב נורא ביותר ברוחניות ובגשמיות לשש מאות משפחות - אנשים נשים וטף, לשואה רוחנית ולהריגות ורציחות, הוא הרגיש שאיבד שתי עולמות, הוא עומד להסתלק מן העולם במיתה משונה ע"י ידידיו הקרובים, ועומד לאבד חלקו בעוה"ב בשל גרימתו למצב כזה נורא למאות המשפחות. דוד המלך לא מצא לעצמו מקום בעולמו באותה שעה מרוב נקיפות מצפון יגון ואנחה, ולא נשאר לו במה להתחזק. זאת ועוד, לא די שלא היה לו עם מה להתחזק, גם לא נשאר לו עם מי להתחזק. כי מדרך העולם, כאשר אדם שרוי בעת צרה, יש המתחזק בבני המשפחה המחזקים זה את זה, יש שמתנחם ברכושו, ולפעמים יש חבר טוב שניתן להתחזק עמו. אך כאן נשאר דוד המלך ללא משפחה וללא הרכוש וגם את החברים והידידים הקרובים ביותר איבד - "כי אמרו כל העם לסקלו", ולא נותר לו במה להתחזק ועם מי להתחזק, ואז עמד אולי בשעה הקשה ביותר בחייו. מכל מקום באותה שעה אמר הנביא ד' תיבות "ויתחזק דוד בה' אלוהיו". במה התחזק - בה' אלוהיו, באותה שעת הסתר פנים איומה ונוראה, באותה עת צרה של "ותצר לדוד מאד", התחזק דוד בה' לבדו, בקיווי לה' ובאמונה ובבטחון בצור עולמים שיושיעו, באמונה כי גם זו לטובה וכי כל דעביד רחמנא לטב עביד, גם בשעה שלא שייך בשום פנים ואופן להעלות על הדעת איך יכול בכלל להיות 'טובה' ו'לטב עביד' במצב כזה, וכיצד יתכן אפשרות שהמצב יהפך לטוב. בדיעה ברורה שה' אלוהיו עמו בכל מצב ובפרט בעת צרה וכמו שאמר במקום אחר (תהלים מו, ב) "אלוקים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד", היכן שצר יותר שם הקב"ה נמצא יותר, בין אם זה מיצר גשמי או מיצר רוחני, ככל שהצרה גדולה יותר ורב ההסתר, שם הקב"ה נמצא יותר (כפי' הרה"ק מלעכאוויטש, תורת אבות אמונה ובטחון, טו). ממילא במצב כזה של 'ותצר מאד' הריהו נמצא מאד מאד. וכפירושו של הרה"ק ה'קדושת לוי' ז"ע (פרשת וישב ד"ה ובגפן) במאמרו של דוד בעצמו (תהלים קיח, כא) "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה" - שהקב"ה מביא את העינוי לאדם כדי שיתחזק לבטוח על ה' ולהישען עליו ואז "ותהי לי לישועה".

מה עלה בסופו - מיד אחר ש'ויתחזק דוד בה' אלוהיו' הלך לשאול ביאורים ותומים אם יש בידו לצאת למלחמה לרדוף אחרי הגדוד, ונענה שאכן עליו לצאת למלחמה ויצליח, מיד אסף את אנשיו ורדף אחרי העמלקים וניצחם באופן מוחלט מבלי שיפגעו העמלקים אפילו בציפורן קטנה של אחד מאנשי דוד, והשיב את כל השבויים ללא שנפל שיערה מראשיהם הן בגשמיות והן ברוחניות (כמו שאיתא במפרשים שם), וגם שלל רב ועצום נטלו עמם, ככתוב (שם פסוק יט) "ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות ומשלל... הכל השיב דוד". ידועים דברי הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מחנה ישראל פל"ט אות א) כי אילו היה דוד המלך שואל את האורים ותומים ללא הקדמת "ויתחזק דוד בה' אלוהיו" היה נענה שלא יצליח במלחמה, ולכן כתיב ששאל באורים ותומים אחר אמרו "ויתחזק דוד וכו'" כי רק בזכות זה סייעוהו מן השמים וקיבל ברכת הדרך לצאת למלחמה ולהצליח. והעיד בנו של החפץ חיים שבמשך ימי חייו היה אביו חוזר תדיר על המלים "ויתחזק דוד בה' אלוהיו" (קונטרס "דוגמא מדרכי אבי זצ"ל" אות ו הובא בסוף ספר מכתבי החפץ חיים). גם ידוע שלאחר פרוץ המלחמה נשא הרה"ק האמרי אמת זי"ע את דבריו באחת האסיפות הגדולות והנודעות, ובדבריו הקצרים תיאר את המצב שהיה דוד המלך שרוי באותה שעה כשנשאר לבדו ללא המשפחה וללא הידידים רק זאת הייתה נחמתו בעניו - "ויתחזק דוד בה' אלוהיו", וזו היתה ישועתו והצלתו. ורבים מאחינו בני ישראל התחזקו במשך שנות ה'מלחמה' בזמנים האפלים ביותר בדבריו אלו.

עיקר העבודה של היהודי לקשור את עצמו עם הי"ת

כך נאמר במשנה (יומא פ"ה מ"ג) על כהן גדול ביום הכיפורים כשנכנס לפני ולפנים ומזה באצבעו: "נטל את הדם ממי שהיה ממרס בו, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום ששעמו והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה... וכך היה מונה אחת, אחת ואחת, אחת ושתיים, אחת ושלוש, אחת וארבע, אחת וחמש, אחת ושש, אחת ושבע".

והסביר הרמ"א, בספרו "תורת העולה" (חלק ג פרק צה) על דרך המוסר כי "אחת למעלה" הוא רמז על היצר טוב שמסייע לאדם להתעלות כלפי מעלה בלתי לה' לבדו, ואילו "שבע למטה" הוא רמז על היצר הרע שלפי המבואר בגמרא (סוכה נב.) יש לו שבעה שמות, שהם כנגד שבעה כוחות המושכים את האדם כלפי מטה לדבר עבירה. וזה הטעם שצירף הכהן גדול את המספר "אחת" למעלה עם "שבע" ההזאות למטה, כדי להעלות בכך את שבעת הכוחות של היצר הרע שיצטרפו ליצר טוב.

והסביר השבט סופר (פרשת נצבים עה"פ כי המצוה הזאת) את דברי הרמ"א שכוונתו בזה, על שבע המידות שברא בהם הקב"ה את העולם: "חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות", שהן מכוונות כנגד שבעת ימי בראשית, שבעת ימי השבוע, שבע שנות השמיטה, שבע שמיטות שביובל, וכנגד שבעת אלפים שנה שהעולם קיים. והנה הקב"ה ברא את האדם כלול משבע מדות הללו כדי שיעבוד בהם את ה', חסד - שיתחסד עם הבריות ויעבוד את ה' במידת אהבה, גבורה - שיתגבר על יצרו ויעבוד את ה' ביראה, תפארת - שיתפאר רק בתורה ובעבודת ה', נצח - שינצח את יצרו הרע, הוד - שיודה לה' על כל הטוב אשר גמל אותו, יסוד - שיתקשר לה' בקשר אמיץ בלי ימוט, מלכות - שימליך את הקב"ה על כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

אולם היצר הרע שיש לו שבעה שמות, יש לו שבעה כוחות הטומאה כנגד שבע מדות הללו, המתנגדים ומקלקלים את האדם שלא יעבוד בהם את ה', אלא אדרבה ישתמש בהם ח"ו לדבר עבירה או לפחות למלאות תאוות לבו. וזהו שכתב הרמ"א: "כי היצר הרע יש לו שבעה שמות כמדרש ז"ל, והם מדרגות היצר הרע זה למעלה מזה, הנקשרים בחומר ונופלים תחת מספר השבעה ימים, והם מביאים את האדם למטה", וכנגד זה ליצר הטוב יש רק כח אחד וזה אחת למעלה.

ויבנו יותר דבריו על פי המבואר בזוהר הקדוש (פרשת וירא דף קיב ע"ב) כי אברהם אבינו טרם שירד למצרים ערות הארץ, קשר עצמו בחבל למעלה כדי שלא יפול בטומאת מצרים למטה, אלא יוכל לצאת משם בשלום בלי חטא. **ומביא** הזוהר הקדוש משל לבן אדם שרצה לרדת אל בור עמוק, ירא שלא יוכל לעלות מן הבור, מה עשה קשר קשר אחד של חבל למעלה מן הבור, אמר מאחר שקשרתי קשר זה, מכאן והלאה אכנס שם. כך אברהם בשעה שרצה לרדת למצרים, עד שלא ירד שם קשר קשר של אמונה בתחילה להתחזק בו ואחר כך ירד, וכן היה גם כאשר נכנס לארץ פלשתים.

ולומדים מזה שהעבודה של איש ישראל כל ימי חייו, לקשור עצמו בקשר עצום עם הקב"ה שהוא אחד יחיד ומיוחד בבחינת "אחת למעלה", ועל ידי זה יזכה להחזיק מעמד בבחינת "שבע למטה", לעבוד את ה' בשבע המידות, ואפילו אם ח"ו יפילו היצר בז' שמות שיש לו בחלק הרע של שבע המידות למטה, מיד יוכל לאחוז בחבל לעלות ולקשור עצמו עם הקב"ה.

חודש אלול זו ההזדמנות שלנו, זה חסד גדול שעשה עמנו ה' יתברך

מאהבתו הגדולה של השי"ת, בחר בנו, נתן לנו את החודש הגדול הזה, את התשובה - שעקירת הרצון כעקירת המעשה, וא"כ צריך אדם כל יום לקום ולרקוד שיש לו חודש כזה שאדם יכול לפרוק מעליו כל העוונות, איזו זכות גדולה זו, היש למעלה מהזכות הגדולה הזאת, צריך לשמוח בכל רגע שה' זיכה אותנו להגיע לחודש כזה חשוב, חודש הרחמים והסליחות, להשליך מעליו את כל הפגמים שעשה כל השנה, ועכשיו יש את ההזדמנות הגדולה הזאת לנקות את עצמינו, לכן לא יעביר הזמן בהבל, אלא ימליך את הקב"ה עליו בנפש רוח ונשמה, שהן במח, לב, כבד, הנשמה משכנה במח, והרוח משכנה בלב, והנפש משכנה בכבד, זה אותיות "מלך", צריך אדם לתת להם מלכות, שהרי בלעם רצה להרוג את הרוחניות של האיברים הללו שסימנם "מלך", ורצה שהיצר הרע ימשול באדם, וזה ששאלו התוספות (ברכות ז. ד"ה שאלמלי) - הלא כעסו של ה' הוא רק רגע, וא"כ מה יכול היה בלעם הרשע לקלל את ישראל ברגע אחד, ומתריצים התוספות, שהיה אומר - פִּלֵּם, ופירשו רבותינו (עי' דברי שלום פרשת בלק נז ע"ב) כל"ם - היינו כבד לב מח, שרצה להשליט את הכבד והלב על המח של ישראל, אמנם אנחנו צריכים להמליך אותם לעשותם מלך קודם מח ואח"כ לב ורק אח"כ כבד וזה ע"י שנגביר אותם ברוחניות.

חודש אלול בבחינת מקום שבעלי תשובה עומדים

הקב"ה חילק את החודשים בשנה באופן שאברהם אבינו קבל שלושה חדשים: תשרי, חשוון, וכסלו, יצחק אבינו: טבת, שבט, אדר. יעקב אבינו: ניסן, אייר, סיון, ועשו: תמוז, אב, ואלול.

יעקב אבינו בעבודה קשה עוד בבטן חטף מעשו את חודש אלול, וכן את רוב חודש אב, מט' באב והלאה. ונשאר לעשו רק חודש תמוז וחצי אב. ולצערנו בהם היו החורבנות ועוד ארועים קשים לעם ישראל. (ע"פ הזוהר פרשת יתרו דף עח ע"ב).

כוחו של חודש אלול הוא גדול, כי יעקב אבינו הפך את חודש אלול מרע לטוב, והעבירו מעשו ליעקב. וזהו כוחו של חודש אלול להפוך מרע - דהיינו מעבירה, לטוב - למצוה. זוהי כוחה של תשובה מאהבה, שהופכת עבירות

לזכויות. וזה הבסיס של כל התורה שבע"פ שלנו שמבוססת על גרים, כולל ר' מאיר ור' עקיבא, שמעיה ואבטליון (עי' רמב"ם הק' לסדר זרעים פ"ג), שעברו מכח הרע לכח הטוב, והם האבות של התורה שבע"פ. והטוב שנהפך מרע לטוב, הוא הרבה יותר חזק, מוטוב במקור. וזהו שאמרו חז"ל (ברכות לד:): "במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד". זהו כוחו העצום של חודש אלול, שיכול להפוך עבירות לזכויות ולהפוך שנה שלימה מרע לטוב, ולהביא לכתיבה וחתומה טובה, ולגאולה שלימה, לכל בית ישראל, אמן.

היצר נוגס מכל צד עד שגומר לאדם את הכל

מספרים שפעם אחת מצא האריה נבלה בדרך, בא הדב אמר לו זה שלי, אמר לו האריה, לא, שלי היא, אני מצאתיה, אמר הדב אני הנחתי את זה פה, והתחילו להתווכח, פתאום הגיע השועל, אמרו לו יש בינינו ויכוח, הדב טוען זה שלי - הנחתי אותה כאן לכמה רגעים, והאריה אומר זה שלי - אני מצאתיה, אמר להם השועל, שמעתי ואני חושב שאין כמו פשרה, לכן "יחלוקו" חצי לך וחצי לך, יש פה מספיק לשניכם אפשר לחלק, הסכימו, אני אחלק לכם חצי חצי בדיוק, חתך השועל את הנבלה לשניים, הסתכל ואמר לעצמו - יש כאן יותר מדי, נגס נגיסה, עכשיו יש יותר מדי בצד הזה, עוד נגיסה, וכך נגס מפה ומשם עד שגמר הכל... (דעת זקנים איטינגא פ"ג אות א בשם הרב מאפטא).

כך היצר נוגס מכל צד עד שגומר לאדם את הכל, ולבסוף האדם יוצא מסכן גדול, לכן לא ניתן לו, זה מצריך הרבה כוח והתבוננות וצריך ללמוד יום מוסר, צריך לעזוב את כל התאוות והגשמיים ולחשוב רק על התכלית הנצחית, על הרוחניות שלו, איך להתקדם באמת בעבודת ה', ויתן אל לבו לשאוף רק לרוחניות, ויזכור שהיצר אורב לו בכל פינה והוא יכול להפסיד הכל.

האדם צריך להתגבר, אפילו אם רואה שהיצר הרע נוגס בכל פינה, יציל מה שיוכל, ולא ירים ידיים

האדם צריך להתגבר, לא לעזוב ולא להתייאש, אפילו אם רואה שהיצר הרע נוגס בכל פינה, יציל מה שיוכל, ולא ירים ידיים, וזו המלחמה הגדולה - לא להתייאש חלילה. לפעמים האדם רואה שהיצר הרע הכשיל אותו בכמה מקרים ביום, אומר היום אני כבר מיואש, נלך עם היצר הרע עד הסוף, זו טעות, זה בדיוק מה שהיצר מחפש, את היואש, אם אדם תקף מישוהו והכה אותו, האם הוא לא יברח, האם יאמר אם כבר נתת לי מכות אז תמשיך לתת עוד, הלא יברח כל עוד נפשו בו. משל לילד יתום שהיה מוכר בייגלה, כל בוקר היה לוקח מגש והולך למכור, ומזה היתה לו פרנסתו, יום אחד בעודו עומד בדוכן בא גוי והפיל את המגש שלו, כל הסחורה התפזרה על הרצפה ואנשים התחילו לחטוף מכל הבא ליד, ראה אחד שהנער עומד בצד חסר אונים ומיואש, אמר לו בני, במקום להסתכל תחטוף גם אתה, תציל לכל הפחות מה שתוכל, הם חוטפים, גם אתה תחטוף, אל תעזוב, ומה שהצלחת - הצלת.

רבותינו הביאו על זה משל לשועל שהיה רעב מאוד, לאחר שכמה ימים לא אכל, והנה ראה אולם עם שולחנות ערוכים במאכלים משובחים, נכנס לאולם מאחד החלונות ושמח שמחה גדולה על כל הטוב שנפל בחלקו, והתחיל לטעום מכל הבא ליד, בשר, קציצות, דגים, אוכל בנחת, לא הניח קדרה קטנה וגדולה שלא טיפל בה. פתאום ראה שבעלי הסעודה מגיעים, ואין לו לאן לברוח, אם יתפסו אותו יהרגו אותו, חשב מה לעשות, ומצא עצה - יעשה את עצמו מת, והם יזרקו אותו החוצה וכך יברח, נשכב על הארץ ועשה עצמו מת. נכנסו בעלי הסעודה לאולם וראו שנגסו מכל המאכלים וקלקלו את כל הסעודה, הצטערו מאוד, פתאום ראו את השועל מושלך על הארץ, אמרו בודאי השועל הזה אכל מכל המאכלים ומת מאכילת יתר, נזרק אותו החוצה. אמר אחד מהם, שמעתי כי לשן של השועל יש סגולה גדולה, לכל הפחות אעקור לו שן, הביאו צבת, אמר השועל בלבו נתגבר, פחות שן אבל נחיה, רק שלא יהרגו אותי, פותחים לו את הפה ועוקרים לו שן, איזה צער, איזה כאב, אבל שום מילה, מתאפק. והנה השני אומר אני שמעתי העין של השועל זה סגולה בדוקה ומנוסה. אמר השועל מה יהיה אתי בסוף, טוב עם עין אחת גם אסתדר העיקר שאשאר חי, הביאו מברג ועקרו לו עין, סבל כאבים עזים ולא פצה פה. בא אחר ואמר, הזנב של השועל שוה הון, והשועל גם את זה מוכן לסבול גם בלי זנב אפשר לחיות, חתכו לו את הזנב. בא עוד אחד ואמר שמעתי כי הפרווה של השועל עם העור תכסה את ההוצאות של הסעודה ואפילו ישאר עודף, שמע השועל ואמר בלבו עכשיו לא ישאר ממני כלום, אם אני לא אתן קפיצה ואברח להציל את נפשי, ימיתו אותי, ואכן פתאום נתן קפיצה כולם נבהלו, וכך הצליח לברוח, נכון שיצא ב"שן ועין", אבל נשאר חי, לא נתן להם להרוג אותו לגמרי. (ע"פ אמרי חיים תניינא שבת שובה עמ' קסה).

כן גם אנחנו נלחם ביצר, ואפילו שיש לו הצלחות, לא נתייאש אלא נציל מה שאפשר, הוא עובד ואנחנו נעבוד, זאת דרכו לנוגס מכל הצדדים עד שלא משאיר כלום בסוף.

במקום שבעלי תשובה עומדין אפי' צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד

רבותינו אמרו (ברכות לד:) היכן שבעלי תשובה עומדים אפי' צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד, מדוע? אלא ידוע הוא כי ע"י העוונות שעושה האדם מתלבשים עליו החיצונים וס"א ומלאכי חבלה, ומחטיאים אותו עוד ועוד ומובילים אותו לכל הרעות שבעולם, וכן ידוע שהמלאכים הטובים הם דוחים את הנשמה של חוטא זה ולא נותנים לו להתקרב, מפני הטומאה הגדולה הרובצת עליו, והוא נחשב מצד מלאכי הטומאה. וידוע שהמלאכים מכסא הכבוד ל"ו אלף פרסאות וסימן (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים ממעל לו", וא"כ מה עושה הקב"ה פושט את ידו מתחת כנפי החיות ולוקח את אותה הנשמה של בעל תשובה ושם אותה מתחת כסא כבודו, ושם אף מלאך אינו יכול להגיע ולהפריע לאותה הנשמה וכך היא עולה ומתעלית, אבל הצדיק כיון שאין לו עבירות אינו מפחד מן אותם מלאכים ולכן הוא יכול להשאר במקומו וע"ז נאמר אפי' צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד כיון שאינם צריכים למקום זה. (ע"פ ישמח משה פרשת כי תבוא קכח ע"א ד"ה ועיין בעיר).

מי שטעם טעם חטא ועשה תשובה מעלתו גדולה יותר מצדיק מעיקרא שלא טעם טעם חטא

כתבו בספרי המוסר משל למלך רם ונישא, שקרא לג' משריו הנאמנים ונתן לכל אחד מהם 'פקדון' חבית יין ישן נושן, אשר ריחו נודף למרחוק וטעמו ערב לחיך, ואין אדם יכול לעמוד מפני ריחו, וציווה אותם המלך שכל אחד מהם ישמור חביתו בביתו, ולאחר ירח ימים יבואו אליו שוב עם החביות, וכל שר שיביא את החבית ועדיין טעונה היא במלואה יעלהו המלך למדרגה רמה יותר, ובאם לא... ואכן שנים מהשרים בראותם את היין כי טוב הוא, גזזו מיד את החבית במרתפם, במקום שאין יד אדם מגעת, בכדי שלא יזכר ולא יפקד להם זכר היין ולא יתפתו לשתות הימנו. אך השלישי, לא השכיל עשות כמעשיהם, והניח את החבית על השולחן אשר בביתו, ומכיוון שריח היין הערב נדף למרחוק לא יכול היה להעמיד עצמו ולגם מעט מהאדום האדום הזה, אך מיד נתחרט עד עמקי נשמתו ועצר את שתייתו, למחרת שוב נכשל והתחרט ובכה על כשלונו, וכבר הצליח להינזר מן היין ושוב נכשל, עד שנוכח לראות שכבר שתה מחצית מהחבית".

בהגיע היום המיועד שקבע המלך לבדוק את החביות, הגיעו שני השרים הראשונים אל בית המלך כל אחד וחביתו בידו, ואכן העלה אותם המלך למדרגה רמה בכבוד ויקר. לאחריהם בא זה השלישי ופניו נפולים, ותינה בבכיו לפני המלך את כל התלאה אשר עבר, שהתאפק ולא שתה, ואף שנכשל מכל מקום הוסיף להתאפק, וביקש שימחל לו המלך על המחצה ששתה, ויהי כשמוע המלך את דבריו נשאו למעלה למעלה מעל כל השרים, ואף יותר ממה שהעלה את השנים הראשונים, והסביר המלך את פשר מעשיו, הנה מה ששני השרים הראשונים לא שלחו את ידם בחבית היין, אין זה כל כך רבואתא, שהרי לא היה להם כל ניסיון, יען אשר תיכף הטמינו את החביות, ולא ראו ולא הריחו את ריח היין עד כלות החודש, אך זה השלישי, אשר בא אל בית היין וכבר הרגיש בעצמו את טעמו הערב לחיך לאין ערוך, ואף על פי כן שלט בעצמו ולא שתה את החבית עד תומה, הוא קיים את רצוני במסירות נפש, לו נאה ולו יאה הכבוד והיקר. וכמו כן אנן, אף אם איננו מצליחים תמיד לעמוד בנסיונות, ונכשלים מפעם לפעם, מכל מקום באם נתחזק להתעלות מהנפילה לעשות רצון בוראנו על אף שקשתה עלינו הדרך עד למאד כי כבר טעמנו 'טעם חטא', עבודה כזאת חשובה ומקובלת לפני המקום ב"ה יותר מזה שלא ידע טעם חטא. אבל, דע לך, כי בימים אלו, ימי חודש אלול, סייעתא מיוחדת יש למי שרוצה להתקרב אל ה'.

דרוש ג' להעביר על מידותיו

להעביר על מידותיו. ומעלת האחדות

מעביר על מידותיו - ולזה בא האדם לעולם הזה לתקן את מידותיו ולהדמות לבוראו מה הוא רחום אף אתה רחום

עיקר הכתוב (דברים כא, י) "כי תצא למלחמה על איביך" מדבר על המאבק התמידי בין האדם - ובין אויבו היצר הרע, ועיקר עבודת היצה"ר היא להלחם באדם שלא יתקן מדותיו ואינו מניחו להעביר על המדות, ולזה בא האדם לעולם הזה לתקן את מידותיו ולהדמות לבוראו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו'. וכמו שפירש הגאון מוילנא בביאור למשלי על הפסוק (ה, יג) "החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך", כי מה שהאדם חי, הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותה המדה, לכן צריך להתחזק ואם לא יתחזק למה לו חיים.

יום הדין מתקרב ובא, והזמן קצר והמלאכה מרובה צריך לנו הכנה גדולה ועצה גדולה ליום הדין, לכן בזמן הזה אנו צריכים לוותר ולהעביר על המדות ואז מדה כנגד מדה גם הקב"ה לא ידקדק עמנו בדין.

כמובא בגמ' (ר"ה ז). אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו. שנאמר (מיכה ז, יח) "נושא עוון ועובר על פשע" למי נושא עוון למי שעובר על פשע. ופרש"י (שם) שאין מידת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת. ע"כ.

עוד ראינו בגמ' בתענית (כה:) ירד ר' אליעזר לפני התיבה ולא נענה וירד ר"ע ונענה. יצאה בת קול ואמרה לא שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אין מעביר על מדותיו.

והקשה הגריישראל סלאנטר א"כ ר"ע גדול מר"א בזה שהוא מעביר על מדותיו ובעל מדות טובות, ואיך אמרה בת קול שאינו גדול מר"א. וביאר שבודאי לא היה הבדל בעצם המדות בין זה לזה. אלא שר"א היה מתלמידי ב"ש שסוברים שהאדם צריך להתנהג בקפדנות, ואילו ר"ע היה מתלמידי ב"ה שסוברים שהאדם צריך להתנהג בענוה ולהעביר על מדותיו, וכיון שהוא מעביר על מדותיו, לכן מדה כנגד מדה, הוא נענה, ור"א אע"פ שלא היתה עליו שום תביעה, בכל זאת לא נענה. (ע"פ שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ תשל"ב ל"ח).

נמצינו למדים שגם לתפילה מועילה מדה זו ובפרט שאנו רוצים שתתקבל תפלתנו, ושלא ידקדקו עמנו בדין.

לשארית נחלתו

וראיתי בספר שיחות מוסר ושל הרב חיים שמואלביץ זצ"ל (מאמר ל"ח תשל"ב) הגמ' (ר"ה י"ז). מספרת, רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על רב פפא לשיולי ביה. חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו: צביתו ליה זוודתא (הכינו צידה לדרך ותכריכים). לסוף נתרפא וכו'. אמרו ליה: מאי חזית, אמר להו כן היה שנקנסה עלי מיתה, אמנם אמר הקב"ה הואיל ואינו מעמיד על מדותיו לא תדקדקו אחריו. הרי אף לאחר שנקנסה עליו מיתה והוא גוסס וכבר עלה לב"ד של מעלה, הועיל לו זה שהיה מעביר על מדותיו להשיבו לתחיה. אמנם צריך לזה תנאי והוא כדאיתא שם אמר ר' אחא בר חנינא אליה וקוץ בה (דבר תנחומים יש כאן אבל יש בתוכו דבר קשה שאינו שווה לכל) "לשארית נחלתו" (מיכה ז, יח) ולא לכל נחלתו, למי נושא עוון למי שמשים עצמו כשיריים, דהיינו, כמו שהשיריים אינם נחשבים, כך גם הוא אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה. ואמר הרב שנראה כוונת רב אחא בר חנינא מוסב על תנאי שזה בא מחמת ענוה ואז זוכה לכך שהקב"ה "נושא עוון", אבל אם מעביר על מדותיו מטעם אחר, אין בו את הסגולה שיעבירו על כל פשעיו.

מסופר על ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב שהיה מצבו דחוק מאוד בפרנסה והיו לו תפילין שירש מאבותיו שהיו יקרות מאד ובעלות ערך גדול, ותמיד היתה אשתו מציקה לו שימכור את התפילין (ויקנה אחרים) ותהיה להם פרנסה ברווח, אך הוא לא שמע לה בשום אופן. פעם אחת לא היה בעירו אתרוג וכל מה שעשו להשיג לא הצליחו. לפתע בא אדם עם אתרוג מהודר מאד ואמר לרב שאם יתן לו את התפילין יתן לו אתרוג, בסופו של דבר הסכים הרב והחליפו ביניהם, אותו האיש נתן לרב את האתרוג והרב נתן לו התפילין. שאלה אשתו אותו מהיכן היה לך כסף לאתרוג וסיפר לה שנתן את התפילין, ומרוב כעסה לקחה את האתרוג וזרקה אותו בכח ופסלה את האתרוג. אמר ר' יחיאל:

הקב"ה צוה לקחת אתרוג וגם צוה להעביר על המדות, ולא כעס עליה אע"פ שהפסיד גם את התפילין וגם את האתרוג. (משנת המגיד מולאטשוב ח"א עמ' שפה אות לז).

גבורתו של אבנר בן נר

וכן מצינו בנביא (שמואל ב פרק ג) שכאשר נפטר שאול, הלך אבנר והמליך את בנו איש בושט למלך, ודוד היה מולך בחברון, ואח"כ כאשר העליל איש בושט עלילה על אבנר, הלך אבנר ואמר שהוא ישלים עם דוד וכו' ועשה עמו שלום ושלח אותו, אח"כ בא יואב בן צרויה ואמר לדוד מדוע שלחת אותו (היות ורצה להרגו, כי הרג את עשאהל אחיו) ורדף יואב אחריו והרג את אבנר ודוד לא ידע.

ומובא במדרש (ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רפה) שבאותה שעה יכול היה אבנר בן נר להרוג את יואב ולנקום את נקמתו, כי ראה איך הדם שלו שותת ועוד כמה רגעים הוא ימות, לקח את יואב ושם אותו בין שתי ידיו, ואילו היה לוחץ את ידיו היה הורג את יואב, אך בכל זאת ויתר ואמר איך אעשה הרעה הזאת שלא יהיה שר צבא לעם ישראל כמוהו, והעביר על מדותיו ועזב אותו וכו' פלא עצום.

ומסופר על ר' סעדיה גאון שהלך עם משרתו לאיזו עיר רחוקה והתאכסן אצל איזה אדם מכובד והרב אמר למשרתו שבשום אופן לא יגלה לו שהוא הרב סעדיה גאון. בעל הבית חשב אותם לשני עניים אמנם כיבד אותם וכו'. באותו יום נעלמו לבעה"ב שתי כוסות של זהב וחשד אותם, וראה מי יותר מכובד משני העניים ואמר כנראה זה הגנב הראשי, והתחיל לצעוק ולומר גנבים, תחזירו את הכוסות והם טוענים שלא לקחו, ואותו בעה"ב התחיל להכות את הרב מכות חזקות ונאמנות, אזי המשרת כאב לו מאד ואמר לרב אגלה, הכוונה שאתה הרב, והרב אומר לו לא תגלה, ובעה"ב חשב שהוא אומר לא לגלות היכן הכוסות, והוא מכה יותר חזק ולבסוף רחמו מן השמים ובא אחד ואמר שמצא את הכוסות בזבל, ובעה"ב ביקש מחילה והרב מחל לו מיד. וראינו שבשום אופן הרב לא רצה להנות מכתרה של תורה והעדיף לקבל את המכות, העיקר להתנהג במידת הענוה.

המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו

בבית מדרשו של הרש"ש בעל ה'נהר שלום' זי"ע, מכר פעם גבאי בית הכנסת בשגגה מקום מכובד אחד לשני עשירים, וכאשר נודע דבר הטעות ניסו לדבר על לב הרוכשים שאחד יוותר על מקום זה לטובת חברו, אך שניהם ענו עזות כדרכם של עשירים ולא הסכימו בשום אופן לוותר על שלהם. בליל ראש השנה היה בית המדרש ריק במקצת, ולכן הצליחו להסתדר ולמצוא מקום מכובד אחר לאחד מן הקונים, אך כולם ידעו היטב שמחר לתפלת שחרית לא ימצאו להם פתרון, ועתיד להתפרץ בביהמ"ד מחלוקת גדולה. בלילה חלם אחד מן הרוכשים והנה הוא רואה עגלות משא מרהיבות ביופי עוברות לידו, ומלאכי רחמים מנהיגים את העגלות באור פנים, ניגש העשיר לאחד המלאכים ושאלו מאי האי, השיב לו המלאך, שביום הזה עוברים כל יושבי תבל לפני בית דין של מעלה, וזה עתה מוליכין את הקרונות שנבראו מהמצוות ומעשים טובים שעשית בשנה זו לפני הבית דין כדי לשקול מעשיך. לא עבר זמן רב ולפתע התחילו להוליך קרונות שחורים ומלוכלכים, ומלאכי חבלה עומדים על גביהם ומנהיגים אותם, והסבירו לו, שהם מביאים את העגלות לפני ב"ד של מעלה כדי לפסוק בדינו, מיד התלווה אליהם עד שהגיע למושב הבית דין, שם ראה שמעלים את המצוות ומעשים טובים בכף מאזנים, וכנגדו נותנים את העבירות אשר מיד הכריע את הכף לרעה רח"ל, מיד רצה ראש הב"ד לפסוק את דינו למיתה, אך אז הופיע מלאך מליץ של רחמים, ושאל מדוע לא ישקלו לו גם את היסורים שהתייסר הלה במשך השנה, ואכן נתקבלה טענתו, ולפתע הובאו עגלות משא של יסורים וצרות שסבל במשך כל השנה כולה והעלו גם אותם על כף המאזנים, אולם גם אלו לא הצליחו להכריע לגמרי את המשקל לטובה ונשאר בספק השקול, ונסתפקו הדיינים כדת מה לעשות, נענה אותו מלאך שיבדקו במעשיו אם במשך השנה העביר על מידותיו ולא עמד על שלו, וזה יכריע את הכף לטובה, מיד ראה איך שגרם המלאך לגבאי של הביהמ"ד לטעות ולמכור את מקומו גם לחבירו, וכל מטרת הטעות היתה לנסות ולבדוק אותו אם יוותר ויעביר על מידותיו, וממילא יוכלו לפסוק את גזר דינו לטובה, ותיכף בראותו כי כן התחיל לצעוק באמצע שינתו "הנני מוותר על מקומי! מוותר אני על מקומי בלב שלם!", ובזאת קם באמצע הלילה ורץ אל הגבאי, ואמר לו, שהוא מוותר על מקומו ומוכן הוא ומזומן שיעמידו אותו במקום הגרוע ביותר בכל בית המדרש.

והגם שאותו אדם זכה לראות בעיניו עד כמה משפיעה מדת הוויתור, ומכוחה הצליח להכריע את הכף לטובה, מכל מקום גם במקום הסתר פנים ואין אנו יודעים עד מה, עלינו להתבונן ולחשוב אולי אנו עומדים כמצבו של אותו איש ובוויתור קטן זה נזכה לשנה טובה ומתוקה. כי מדרך העולם הוא שכאשר נדמה בעיני האדם שפלוני יורד לחייו,

ולפעמים אף יש לו טענת צדק ודברים הניכרין שבכוונה תחילה הוא יורד לחייו, או אז יתמלא עליו טענות כרימון, ובשנאה הבוררת בלבו ילבה את אש המחלוקת ואולי אף ינקום בו, ונעשים שונאים גמורים זה לזה, וכל זה מפני שעמד על שלו ולא הסכים להעביר על מידותיו. אולם החכם עיניו בראשו, ועליו לדעת שיתכן שבמעשה זה חרץ את משפטו לטוב, ואם יוסיף לחשוב שניסיון הוא לו מן השמים לראות אם יעבור על מידותיו, בכך יוכל בקל לשכך את כעסו ולהתאפק מלעורר מדנים ביניהם, רק ימחל ויסלח אף למי שחטא כנגדו.

סגולה שאפשר לזכות על ידה להיות זכאים בדין, והוא שיהיו ישראל באחדות, כולם יחד וכידוע ישנה סגולה שאפשר לזכות על ידה להיות זכאים בדין, והוא שיהיו ישראל באחדות, כולם יחד, ולא יהיה ח"ו פילוג בעם. והנה במילה "כולכם", יש מעלה, ויש חסרון, המעלה היא שיש אחדות בישראל כאיש אחד בלב אחד. אבל החסרון הוא, כמו שכתב רש"י בפרשת דברים (א, כב) על הפסוק "ותקרבון אלי כולכם" וגו'. פירש"י בערבוביא - ילדים דוחפים זקנים, וזקנים לראשים וכו'. לכן צריך לומר שגם כשישנה אחדות, צריך שכל אחד יהיה במקומו, גדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו.

וזה שאמרו חז"ל "אתם נצבים היום כולכם" - זה יום ראש השנה - כדי לזכות בדין צריך תנאי של "כולכם" שתהיה אחדות ואהבה אחד לשני. אמנם צריך להזהר שלא מחמת זה לא יבדילו בין גדול לקטן, לכן אמר הפסוק עוד תנאי - ראשיכם לבד. ושוטריכם לבד. ועי"ז יוכלו לזכות בדין.

וכידוע שאין דומה יחיד העושה תשובה לבדו, לצבור שעושה תשובה. משל ליושבי עיר אחת שהשר הלווה להם ממון הרבה וירדו מנכסיהם מחמת דליקה שפרצה אצלם, והיו כולם חרדים על דבר ההלוואה שלקחו מן השר מהיכן יחזירו אותה החליטו ללכת ולפייס את השר במתנות, היה ביניהם פיקח אחד ואמר להם תלכו כולכם יחד ותתנו לו מתנה יפה וגדולה, כי במתנה של כולכם יחד יש במה להתכבד ואז יתרצה לכם, אבל אם ילך כל אחד לבדו ויתן מתנה בפני עצמו, לא תהיה לה ערך. אמנם אע"פ שתשובת הרבים חשובה, אל יסמוך האדם על זה ויאמר חברי יזכוני, וימנע בגלל זה מתשובה כדבעי. ואמרו על זה משל לחבורת סוחרים שנסעו לקנות ולמכור סחורה יחד, וסכמו ביניהם שמתחלקים בהוצאת הדרכים, היה ביניהם סוחר אחד עני אשר אין לו מאומה, וכאשר היה עמהם לקחו אותו אתם לבתי מלון ולבתי קפה ומשתאות והיה שמח, אמרו לו חבריו טיפש מה אתה שמח כ"כ הרי הם הולכים כל אחד לביתו אחרי שעשו עסקים יפים ורווחים טובים, ואילו אתה לא עשית כלום, ואע"פ שעתה יש לך במה לשמוח בדרך, אבל אח"כ כל אחד יקח את שלו ואתה תשאר בלא כלום.

והנמשל הוא בעניננו כי הרחמים שזוכים להם מכח הצבור, יכולים לעזור רק בעוה"ז, אבל מה יהיה עמנו לעוה"ב, שם כל אחד יטול את שלו בלבד, ומי שלא הכין מה יאכל.

כל אחד ישתדל בעד חבריו, שאם לא כן יתפס בעבורו

שואל האור החיים הקדוש (דברים כט, ט) כיון שאמר אתם נצבים היום כלכם מדוע הוצרך לפרט "ראשיכם שבטיכם"... ומסביר כי כוונת משה רבינו ע"ה הייתה להכניס את כולם לערבות ואחדות, וכל אחד ישתדל בעד חבריו, שאם לא כן יתפס בעבורו, שכל אחד מתחייב לפי היכולת שבידו, כי מי שבידו למחות על כל העולם נתפס בעד כל העולם, ומי שבידו למחות רק באנשי עירו נתפס על אנשי עירו וכו'.

וכאשר האדם בפחד הוא רוצה להתאחד עם כולם ולאזור כח מכולם, ובפרט כאשר נצבים לדין אז נמחקים ומתבטלים כל הבדלי הדרגות של "ראשיכם שבטיכם" וכו' וכולם שווים לטובה.

ואז ושבת עד ה'" אלהיך, ובכח התשובה והאחדות מהפכים מידת הדין לרחמים, שם הוי"ה.

וצריכים להתייצב כולם באחדות אחת, לכן אמר "כולכם", שלא יהיה כל אחד לבדו.

עשר דרגין שבישראל כנגד עשר ספירות דקדושה, מהאדם המרומם ביותר עד השפל ביותר שכלם נצבים בר"ה למשפט

אם ישראל באחדות, אין המקטרג שולט בהם. והמליץ האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת זצ"ל (אמרי אמת שלח תרס"ט פ"ב) על כך את הכתוב (שיה"ש ד, ז): "כולך - יפה רעייתי, ומום אין בך" וכמאמרו של הגאון חיד"א זיע"א (כ"כר לאדן אבות פרק ב מ"ד): כלל ישראל כולו צדיק, כלל ישראל כולו גאון, כלל ישראל כולו קדוש, ואם האדם נכלל בו ואינו מוציא את עצמו מן הכלל, הריהו מוגן, וכתב בספר תשואות חן (דרוש החסד ד ע"ב), שהקפידו רבותינו ז"ל על כל התפילות ובפרט בתפילת הימים הנוראים שתהיה באהבת שלום בין איש ובין רעהו, לשתקובל תפילתם, שאז השטן אומר, מי כעמך ישראל שהם כמלאכי השרת, שאין בהם קנאה ושנאה.

ועל כן, אין להמתין עד לערב יום הכיפורים כדי להתפייס למחול ולסלוח. אלא רצוי להתפייס להשלים ולהתאחד עוד לפני ראש השנה הבא עלינו לטובה.

ונאמר עשר דרגות בעם ישראל שהם: ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושטריכם, כל איש ישראל, טפכם, נשיכם, וגרין אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך, עד שאב מימך (דברים כט, ט-י). וזה מרמז על עשר דרגין שבישראל כנגד עשר ספירות דקדושה, מהאדם המרומם ביותר עד השפל ביותר שכלם נצבים בר"ה למשפט, וזה מתחיל מחוטב עציך, רמז לט"ו באב שאז הפסיקו לחטוב עצים למערכה, עד שואב מימך שזה ניסוך המים ביום הושענא רבא, וס"ה הם ס"ח ימים, כמנין "חיים" שבהם גוזרים חיים לאדם. (ע"פ צמח דוד לבעל הבני יששכר פרשת נצבים).

"כולכם" לפני ה' אלהיכם שהכלל ישראל הם יחד לפני ה', כי על הכלל ישראל אי אפשר למצוא שום שמץ ודופי, ויעזור ה' לכלל ישראל יחד

ביאור נפלא על דרך הדרוש, אמר הגאון מהרא"ץ בריסק, והקדים לזה ביאור למסורה ממור חמיו בעל הספר "קול אריה":

כתה בעל הטורים (במדבר כג, יג) איתא במסורה שתי פעמים "וְכָלֹ". א. "אפס קצוהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם" (במדבר שם). ב. "וכלו מחמדים" (שיר השירים ה, טז).

ופירש, שהנה אם יביט האדם על כללות עם ישראל ימצא כולו יפה ומום אין בו, ולא ימצא מקום אשר תחול בו קללה, כי כולו מחמדים, אבל על כל אחד ואחד בפרטות אפשר למצוא חסרונות, כי אחד אינו בעל צדקה, והשני אינו תלמיד חכם, והשלישי אינו ירא שמים, והרביעי אינו עניו, והחמישי אינו עוסק בצרכי צבור. ובקיצור, "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ) על כן על פרטיות ישראל יכולים למצוא מקום שתחול עליהם קללה חס ושלום, אבל על כלל ישראל אי אפשר לבקר מומים, שהרי כולו נאה.

זהו שאמרה המסורה, אפס קצוהו תראה, שאם תראה רק קצוהו וחלקו של העם, אז תמצא בהם חסרונות, ועל ידי זה תוכל לקללם, אמנם - כולו, לא תראה, שעל כלל ישראל לא תמצא שמץ ודופי, והטעם משום שכולו מחמדים.

אומר המהרא"ץ בריסק לפי זה יש להמתיק את דברי הזוהר הק' שבו פתחנו.

"אתם נצבים היום כולכם" היינו בראש השנה, והיאך תוכלו להתייבב לפני ה' ליום הדין בראש השנה, רק כאשר תהיו **כולכם** לפני ה' אלהיכם שהכלל ישראל הם יחד לפני ה', כי על הכלל ישראל אי אפשר למצוא שום שמץ ודופי, ויעזור ה' לכלל ישראל יחד. (דרושי מהרא"ץ בריסק ח"ב פרשת נצבים עמ' רלד).

ר"ה. המלכת הי"ת עלינו ואח"כ כיפור

שנה שלמה הלכה אל מחיצות העבר, יכולנו לנצל אותה, אך בזבזנו אותה בלי אחריות ואנו אין לנו אלא להעתיר רחמים מבעל הרחמים ולבקש מלפניו סליחה ומחילה.

ולכאורה יש כאן פלא גדול שבמקום שראש השנה יהיה ליום "סליחה ומחילה", אנו אפילו לא מזכירים כלל חטאים ועוונות, הציר המרכזי של ראש השנה הוא "מלכויות" - המלכת הקב"ה למלך על העולם: "מלוך על כל העולם כולו בכבודך" ו"מלכותו בכל משלה" (תהילים קג, יט). ואף חותמים בכל תפילה: "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזיכרון". כי זהו תוקף קדושתו של יום ראש השנה.

לעומת זה יום הכיפורים הוא אשר נקבע כיום חשבון הנפש כמאמר הכתוב (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", הרי לכאורה הסדר היה צריך להיות הפוך, תחילה צריך האדם לטהר את עצמו, לשוב בתשובה שלמה ולהמליך את ה' על עצמו, ורק אח"כ בהיותו נקי וטהור יכול הוא להמליך את ה' על העולם כולו. ומדוע הקדימו את ראש השנה ליום הכיפורים? ואפשר לבאר הדברים על פי דברי הזוהר הקדוש (פרשת פנחס ח"ג דף רלא ע"א) על הפסוק: "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלוקיכם, ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, מחוטב עציך עד שואב מימך". וכתב בזוהר הקדוש: אתם ניצבים היום - היום הוא יום הדין של ראש השנה. משל למה הדבר דומה, לבני אדם הנוסעים באניה ויש בתוכם כל סוגי האנשים, מלכים, שרים, עשירים ופשוטי עם, כל אחד יודע ערך עצמו ואת ערך זולתו, איש איש כפי דרגתו ומעמדו. כל זאת בעת רגיעה, אבל ברגע שקמה רוח סערה, האניה עומדת להשבר וכולם בסכנת נפשות, אז אז כולם נעשים שווים, קטן כגדול, ואיש לרעהו יעזרו בלא הבדלי מעמדות, כאחים לצרה אחת. כך גם כאן, בשעה שמתייבבים לדין לפני מלך מלכי המלכים, בשעה זו עלינו לעשות הכל כדי לבטל את כל המחיצות בין קטן לגדול, עד שימחקו כל ההבדלים בין ראשיכם, שבטיכם וזקניכם לבין כל איש ישראל, כדי שכולם יהיו שווים לטובה.

לפיכך אנו פותחים את הימים הנוראים דווקא עם המוטיב של המלכת הקב"ה למלך, כי הרי אין מלך בלא עם, ולשם המלכתו של הקב"ה עלינו להתאחד ולהתלכד כעם בכדי שנוכל להמליך את הקב"ה למלך, ורק לאחר שאנו חלק מעם מאוחד ומלוכד באפשרותנו לבקש מהקב"ה סליחה ומחילה.

כשהיהודי שב אל השם יתברך, אזי הקדוש ברוך הוא יצילהו מאויביו - אלו המקטרגים

רמז נפלא (דברים כג, טו) להצילך ולתת איביך לפניך ר"ת אלול, שבחודש אלול כשהיהודי שב אל השם יתברך, אזי הקדוש ברוך הוא יצילהו מאויביו - אלו המקטרגים, וכשיכנעו המקטרגים גם אויביו נכנעים לפניו, כידוע. (שואת דינוקא פרשת כי תצא).

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

הפטרות זו היא הרביעית משבע הפטרות של נחמה, שמפטירין בשבע שבתות של נחמה החל משבת הראשונה שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטרות

ה' אומר לציון שהוא בעצמו ינחם אותה, ואין לה לפחד מבני אדם שסופם למות, אך היא שכחה את ה' ופחדה מהמציקים לה, ולא עוד אלא אפילו אם רק תכננו להציק לה, היא כבר מפחדת.

אך עם כל זאת, ה' מבטיח שיוציאם מן הגלות מהר, רק שיתבוננו וידעו גבורתו וישענו עליו, כי כל זמן שדבר ה' בפיה אני אגן עליך עד שיבוא זמן קיבוץ גלויות, שאז אני אטע שמים חדשים ואיסד ארץ חדשה, וכולם יראו על בני ציון שהם עם ה'.

ולכן פונה לציון להתעורר בתשובה, ולהגאל מיד כי הדבר תלוי בה, כי כבר נענשה על כל חטאתיה, שחלק מבניה מתו ברעב וחלקם מתו בחרב, לכן ה' יסיר ממנה את הפורענות ויביא אותה על הגוים, שגרמו לישראל יגון ואנחה.

וירושלים תחזור לתפארתה כפי שהיתה בעבר, ע"י תשובה ומעשים טובים. וכשיגאלם הרי השמחה והשירה ירבו בירושלים וכולם יכירו את שמו יתברך,

וכשיצאו מהגולה לא יצאו בחפזון כדרך שיצאו ישראל ממצרים, אלא יצאו בנחת ובשלום וה' ילך לפניהם ולאחריהם לשומרם שלא ינוקו.

ישעיה פרק נ"א פסוק י"ב - פרק נ"ב פסוק י"ב.

יב אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֲמָכֶם [א] אני הוא שמנחם אתכם, וא"כ הם תנחומים שיש בהם ממש (מ"ד), ובבקשה תתבונני

עיונים והארות

א. **אנכי** אנכי הוא מנחמכם - הן על צערכם על צרות עצמכם, והן על צערכם בגלל חילול השכינה, על ידי העמים שרדפו אתכם וחירפו שם ה'. ונאמר בלשון כפולה - "אנכי אנכי" היינו, אף על פי שהיה חורבן אחד ועתיד היה להיות חורבן שני, אל

תתייאשו מן הגאולה, כי אנכי אנכי הוא מנחמכם, שהגאות הראשונה היו על ידי שליח ולכן היה שיעבוד אחריהן, לא כן הגאולה העתידה להיות על ידי הקדוש ברוך הוא, כי הוא יהיה בניין מעשה ידי ה', ויהיה בניין עדי עד.

מִי-אַתָּה בת צדיקים ומלאה זכויות וא"כ למה **וְתִירָאִי מֵאֲנוּשׁ** מאדם שסופו **יָמוּת** (רש"י) וכפל דבריו ואמר **וּמִבֶּן-אָדָם** אשר הוא כְּחֶצְרִי [דשא ועשב] **יָנֵתָן** שסופו לבלות ולהתייבש (מ"ד): **יְבֹאִיךְ** וְתִשָּׁבַח שכחת את **יְהוָה** עֶשְׂךָ [ב] שעשה אותך ולא נשענת עליו, והרי הכל שלו כי הוא **נוֹטָה יֶסֶד שָׁמַיִם וְיֶסֶד אָרֶץ** [ג] וְתִפְחַד תִּמְיֵד כָּל-הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת כַּעַס הַמִּצִּיק של האויב המציק והמשעבד אתכם, ואתם עוד **כַּאֲשֶׁר** האויב רק **בּוֹנֵן** תכנן והתכוון **לְהַשְׁחִית** וכבר אתה מפחד ממנו **וְאַיֶּה** ואיפה **חֲמַת כַּעַס הַמִּצִּיק** הרי מחר איננו כי ימות, וא"כ מדוע שכחת את המקום ב"ה ותפחד מן המציק (רש"י ומ"ד): **יָד הָרִי** לא תזיקך חמת המציק, כי **מָה־רַע צִעָה** [ענין טלטול] ישראל שהיה נע ונד וגולה, מָה־רַע **לְהִפְתָּח [ד]** להשתחרר מהגלות (רד"ק), ואף בגלות **וְלֹא-יָמוּת [הצדיק ת"י]** לְשַׁחַת ולא יהיו מתים ונשחתים

עיונים והארות

הוא מנחמכם – רבי מנחמא בשם רבי אבין, מאותה נהימה שנהמתם בסיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אנכי אנכי הוא מנחמכם. מי את ותראי – לא את שאמרת לי בים מי כמוכה, ותיראי מאנוש ימות, למה את מתיראת, שמא אין את יודעת מי את, אין את בתו של אברהם יצחק ויעקב, בתם של שלשה הררי עולם את, ואת מתיראת מן בריה ומן אנוש, אנוש שהיום חי ומחר הוא מת. אין את יודעת מה עשיתי לכל אותם שנזדווגו להם, אמרפל שנזדווג לאברם, פלשתים ואבימלך שנזדווגו ליצחק, עשו שנזדווג ליעקב הפלתי אותם בידם, כך כל מי שיבא ויזדווג לכם נופל לפניכם. (ילק"ש)

אנכי אנכי הוא מנחמכם - יבואר על פי מה שאמרו בזהר הקדוש, דהאומות ע"י שהם תחת השרים, כשנפל השר נופלת אומתו, כי בלא נפילת השר לא תיפול, כמו שאמר הכתוב (כד, כא) 'פקוד ה' על צבא המרום וגו'. אמנם אנו בני אל חי בנים לה', וכשם שהוא חי וקיים, כך ישראל יעמדו על עמדם. וזה שכתוב 'אנכי אנכי' שאני חי וקיים, 'אנכי' ראשון ו'אנכי' אחרון, 'הוא מנחמכם', שכיון שאני חי וקיים, זאת נחמתכם שגם אתם קיימים. (צוארי של)

ב. ותשבח ה' עושיך - בצרת המן הכתוב מדבר, שנתיראו לשעה אחת ונתיאשו מן הגאולה, אמר רשב"ג ראויים היו ישראל שלא להגאל מצרת המן אלולא שהסכימו לדעת יעקב אביהם, ששמע מפי הדבור הנה אנכי עמך, ונתירא מן עשו, ויירא יעקב מאד ויצר לו. (ילק"ש)

ג. נוטה שמים ויוסד ארץ - אמר לו הקב"ה שכחתם מה שאמרת לי רמיה אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו וגו', רואים את השמים במקומם ואתם מתיראים. ותפחד תמיד כל היום פרוזדוגמא שלו פרוסה בחדש הראשון הוא חדש ניסן, והיו מתבהלים בכל יום. מפני חמת המציק זה המן, וימלא המן על מרדכי חמוה... (ילק"ש)

ד. מהר צעה להפתח - כאדם שהוא ממחר בפסיעתו להפתח בשביל שלא ימות ורץ לכל מקום שלא יחסר לחמו, ואתם מתיראים ממנו. אמר רב שיזבי בשם רבי אלעזר בן עזריה קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, שנאמר מהר צועה להפתח וגו', וכתוב בתריה ואנכי ה' אלקיך רוגע הים, רבי חמא בר חנינא אמר יותר מקריעת ים סוף, דהא כתיב בתריה רוגע הים. אמר רב

ועוד אנכי אנכי הוא מנחמכם, כיון שאני כביכול מרגיש בצערכם כמו שנאמר (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר", הרי התנחומין הינם נאמנים, ולכן קָבְלוּ אותם (מעם לעז).

אנכי אנכי הוא מנחמכם - בסיני קבלו שתי אנכי (שמות כ, ב): "אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם שם, ד); "כי אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ אל קנא", ולפיכך הקדוש ברוך הוא מנחם בשנים "אנכי אנכי".

דבר אחר ב"אנכי" בראתי העליונים ואת התחתונים; (ישעיה מה, ז): "אני ה' עושה כל אלה"; ב"אנכי" בראתי אדם (ישעיה מה, יב): "אנכי עשיתי ארץ, ואדם עליה בראתי"; ב"אנכי" דברתי עם אברהם (בראשית טו, ב): "אל תירא אברם אנכי מגן לך"; ב"אנכי" דברתי עם יצחק (שם כד,): "אנכי אֱלֹהֵי אברהם אביך"; ב"אנכי" דברתי עם יעקב (שם מז, ד): "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גמ עליה"; וגם על משה נגלה ב"אנכי" (שמות ג, 1): "אנכי האל אֱלֹהֵי אביך" לכן "אנכי אנכי הוא מנחמכם".

אנכי אנכי הוא מנחמכם - זהו שאמר הכתוב חרפה שברה לבי ואנושה חרפה שחרפו עמונים ומואבים. אתה מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו אויבים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים לבית קדש הקדשים, ונטלו את הכרובים ונתנום בכליבה והיו מחזרים אותם בכל חוצות ירושלים, והיו אומרים לא היו ישראל אומרים אין אנו עובדי אלילים, ראו מה הם עושים... באותה שעה אמר הקב"ה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון, לכן חי אני נאם ה' כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה. ואנושה באה עלי מכה גברתנית ומתשת אותי, ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי, אמר הקב"ה אנכי אנכי הוא מנחמכם. אמר רבן שמעון בן גמליאל דרכו של אב לרחם, כרחם אב על בנים, ודרכה של אם לנחם, כאיש אשר אמו תנחמנו, אמר הקב"ה אנא עבדית דאבא ודאמא, אנכי אנכי הוא מנחמכם. (ילק"ש)

אמר רבי אבא בשם רבי שמעון בן לקיש משל למלך שכעס על מטרונא וטרדה והוציאה מתוך פלטין שלו, לאחר ימים בקש להחזירה, אמרה יכפול כתובתי ואחר כך הוא מחזירני, כך אמר הקב"ה לישראל, בני בסיני אמרתי לכם פעם אחת אנכי ה' אלקיך, ובירושלים לעתיד לבא אני אומר לכם שתי פעמים אנכי אנכי הוא מנחמכם... באנכי אני מביא גואל, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, באנכי אני מנחם אתכם, אנכי אנכי הוא מנחמכם (פסיקתא).

(מ"ד) **וְלֹא יַחְסֹר לַחֲמוֹ:** טו ולמה לא תשען עלי, הרי **וְאֲנֹכִי יְהוֹנָה אֱלֹהֶיךָ** והכל בידי, פעם **רַגְעַ** בוקע את הַיָּם [ה] לבל יהלוך במהלכו, ופעם יצוה [ו] **וַיַּהֲמוּ** בקול גדול **גִּלְיֹו** גלי הים **יְהוֹנָה צִבְאוֹת שְׁמוֹ** הוא המושל בצבאות השמים והארץ (מ"ד): טז **וְאֲשֵׁים דְּבָרִי** דברי התורה [ז] **בְּפִיךָ** לדבר במ (מ"ד) **וּבְצֵל יָדֶי כְּסִיתִיךָ** והגנתי עליך מפני האויבים, וכל זה עד שתבא עת **לְנֻטַּע שָׁמַיִם** [ח] **וְלִיסֹד אָרֶץ** [ט] חדשים בקיבוץ גלויות שיהיו עם ישראל עולם חדש **וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן** על בני ציון (רד"ק) **עַמִּי-אַתָּה** [י] ויראו עליהם שיש להם שפע וטובה מרובה: יז **הַתְּעוֹרְרִי יְרוּשָׁלַם** **הַתְּעוֹרְרִי** מתרדמת הגלות והצער **קוֹמִי יְרוּשָׁלַם** צאי מהגלות (ע"פ רד"ק ומ"ד), כי כך הדבר תלוי (מלבי"ם) **אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד יְהוָה אֶת-כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת-קִבְעַת** את השמרים שבתחתית הכוס (רש"י) **כּוֹס הַתְּרַעֲלָה** שיש בו רעלי סם חמות **שְׁתִּית וּמָצִית** ומצצת גם את הטיפות האחרונות, וכוונתו, כי כל הרעות והקללות כבר באו עליך ולא יוסיפו לבא עוד (רד"ק): יח בהיותה בגולה (רד"ק) **אֵין-מִנְהַל לָהּ** אין מי שינחם אותה (ת"י) וי"מ לא היה מי שינהל וינהיג אותה (מלבי"ם) **מִכָּל-בָּנִים שִׁלְחָה** [בניה הקטנים (מלבי"ם)] **וְאֵין** מי שִׁמְחִיזִק בִּיָּדָהּ שלא תיפול לארץ **מִכָּל הַבָּנִים שִׁגְדָּהּ** [בניה הגדולים (מלבי"ם)] כי מכולם אפס הכה והממשלה (מ"ד): יט **שְׁתֵּים** שתי צרות **הִנֵּה קָרָאתִיךָ** קרו לך **מִי יָנוּד [יא]** [יקונן (רש"י ירמיה טו, ה) וינחם (מלבי"ם)] **לָךְ מִן הַשָּׁד וְהַשֶּׁבֶר** שהם **וְהָרָעַב וְהַחֲרִיב**

עיונים והארות

ויונתן תרגם - ושמתי נבואתי בפך - ולדבריו מדבר על ישעיה ולא כלפי ישראל, ועיין רד"ק. ובמלבי"ם כעין ת"י שמתי דבר הבטחתי בפך מה שהבטחתי להושיעך.

ח. ויונתן תרגם - לנטוע שמים וליסוד ארץ - זה ישראל שנאמר עליהם שירבו כוכבי השמים, וכעפר הארץ. והמלבי"ם כ' המליצה היא שאי אפשר שחוקות שמים וארץ ודרכי הטבע יעכבו בידי מעשות זאת, כי אז אבטל חקותיהם, ואיסד שמים חדשים, בלבד שאמלא דברי אשר שמתי בפך לאמר לציין עמי אתה.

ט. תמן תנינן רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי שלשתם בפסוק אחד, ואשים דברי בפך אלו דברי תורה, ובצל ידי כסיתוך אלו גמילות חסדים שכל העוסק בגמילות חסדים זוכה לחסות בצלו של הקב"ה, הדא הוא דכתיב מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפך יחסיון. לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו' אלו הקרבנות (ירושלמי תענית ד')

י. אמר ר' חנינא בר פפא חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישראל ציון, והיכן מצינו כאן ולאמר לציין עמי אתה, בזכות התורה נבראו שמים וארץ, שנאמר ואשים דברי בפך וגו' לנטוע שמים וליסוד ארץ. דבר אחר בזכות ציון נבראו שמים וארץ, שנאמר ולאמר לציין עמי אתה (פסיקתא).

יא. ויונתן תרגם לא יכלית למיקם.

ששת משום ר' אלעזר בן עזריה קשים נקביו של אדם מיום המיתתו, שנאמר מהר צועה להפתח וגו' (פסחים ק"ח). ולא יחסר לחמו ואנכי ה' אלקיך רוגע הים, למה סמך יציאת מצרים ללחם, אלא כשם שעשה הקב"ה כמה נסים לגאול את ישראל, כך הוא עושה בפרוסה הזו. א"ר שמואל בר נחמני קשה היא הפרוסה מן הגאולה, אתה מוצא הגאולה תלה במלאך, המלאך הגואל אותי, אבל כשבא לפרוסה כתיב האלקים הרועה אותי. (ילק"ש)

ומובא בספר "מעם לועז" טעם לזה: כי כשם שקריעת ים סוף היתה בשביל האמונה, כי המים באו עד צוארם, כך עניין הפרנסה, שאם אין נותנים מן השמים - לשוא יעמול האדם, ולכן נקרא סדר זרעים (הסדר הראשון משהו סדרי משנה) - אמונה, כי בצמיחת הזרעים האדם רואה בעליל שהוא זקוק לעזרה מן השמים, וכן בפרנסה, שאם האדם עושה חשבון בינו לבין עצמו, שאכן ירויח כך וכך - סופו שיפסיד, ודוקא בהיסח הדעת בא לו ריווח.

ה. ויונתן תרגם, רגע הים - גער בים. ויהמו גליו - הרד"ק פירש בענין אחר עי"ש.

ו. ויהמו גליו ה' צבאות שמו - וכי מה ראה הים וברח, ר' יהודה אומר מקלו של משה, ר' נחמיה אמר שם המפורש היה חקוק עליו ה' צבאות ראה וברח (פסיקתא).

ז. ואשים דברי בפך וכו' - כל העוסק בתורה לשמה כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר ואשים דברי בפך וגו' לנטוע שמים וליסוד ארץ (סנהדרין צט:)

(רד"ק) [יב] **מִי אֲנִי־מֶלֶךְ** איזה עם לקה כמותך שיהיה לך לתנחומים, לאמר, גם עם פלוני לקה (רש"י): **בְּנִיךָ עֲלָפוּ** התעלפו (רד"ק) מחסרון לחם ומים, והמתים מהרעב והחרב **שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל-חוּצוֹת** ואין להם קובר (מ"ד) **פָּתוּא** כשור הבר **מִכְמָר** הנתפס ברשת (רד"ק) שאינו יכול לזוז ממקומו (מ"ד), וזה מחמת שישראל בזמן הגלות הם **הַמְּלָאִים חֶמֶת** [כעס] **מִיָּהוּה וּגְעַרַת** [ונויפה] **מֵאלֹהֶיךָ** [חמת ה' - מידת הרחמים כנגד המתים בחרב, הקל מן המתים ברעב הנקראים גערת אלהיך - מידת הדין (אהבת יונתן)]: **כֹּא לָבֵן** מכיון שקיבלת גמול עונך **שְׁמַעִי-נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכַרְתָּ** מבולבלת כשיכור (מ"ד) **וְלֹא מֵיִין** [יג] אלא מחמת הצרות (רד"ק): **כֹּה-אָמַר אֲדֹנֶיךָ יְהוָה וְאֵלֶיךָ** אשר **יָרִיב** את ריב **עִמּוֹ** לשלם גמול למרעים להם **הִנֵּה לִקְחָתִי מִיָּדְךָ אֶת-פֶּסֶל הַתִּרְעֵלָה** המלאה רעל וסם המוות, וכפל ואמר **אֶת-קִבְעָתִי** השמרים הקבועים בתחתית הכוס, שהוא **פֶּסֶל הַמָּתִי** אקח מידך **וְלֹא-תוֹסִיפִי לְשִׁתּוֹתָה עוֹד** ולא יהיה לך יותר שום צרות (מ"ד): **כֹּה וְשִׁמְתִּיהָ** את כוס התרעלה (מ"ד) **בְּיַד מוֹנֶיךָ** שעשו לך צרות ויגון ואנחה **אֲשֶׁר-אָמְרוּ לְנַפְשְׁךָ** ונשמעת (מלבי"ם) **שְׁחִי** התכופי לארץ **וְנַעֲבְרָה** עליך (מ"ד) **וּתְשִׁימִי כְּאֶרֶץ גִּזְרִי** גופך **וּכְחֹיֶן** כשוק, להיות מדרך כף רגל **לְעֹבְרִים** ושבים (רד"ק): **אֶעֱרִי הַקִּיצִי עוֹרִי** ציון מתרדמת הצער והגלות **וּלְבָשִׁי עֵזְךָ** העוז והכח שהיה לך בעבר **צִיּוֹן לְבָשִׁי** | **בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתְךָ יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ** ותהי בשמחה **כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא-בְךָ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא** [יד] למשול בך (מ"ד): **בְּ הַתְּנַעֲרִי מַעֲפָר** הגלות (רד"ק) **קוֹמִי** מן הארץ (רש"י) **שְׁבִי יְרוּשָׁלַם** על כסא

עיונים והארות

יב. ויונתן תרגם - דהם ד' רעות עי"ש, ולפ"ז מ"ש שתיים רעות יהיה פירושו כמ"ש רש"י שהצרות באו כפולות שתיים שתיים ולעולם הם ד'.

יג. א"ר ששת בשם ר' אלעזר בן עזריה, יכולני לפטור את כל העולם כלו מיום הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו, שנאמר לכן שמעי נא זאת עניה וגו'. מיתבי שכור מקחו מקח וממכרו ממכר, עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אתו, מלקות מלקין אותו, כללו של דבר הרי הוא כפקח לכל דבריו, אלא שפטור מן התפלה, מאי יכולני לפטור דקאמר נמי מדין תפלה. א"ר חנינא לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט, אבל הגיע פטור מכולם (עירובין ס"ד).

מתוך תשובתו של ה"חפץ חיים", הבין השואל כי סכנה גדולה מאיימת על העולם היהודי. והוא הוסיף לשאול: ואם חלילה וחס יצליח הצורר להשמיד חלק מעמנו, היכן יהיה המחנה הנשאר לפלטה? השיב ה"חפץ חיים": גם הדבר הזה נאמר מפורשות בדברי הנביאים. וכך נאמר בספר עובדיה (א, יז): "ובהר ציון תהיה פלטה והיה קודש".

א"ר זריקא ור' יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, המיצר אסור להתפלל, מה טעם שנאמר לכן שמעי נא זאת עניה וגו' (ירושלמי ברכות פ"ה).

לשמע תשובותיו של ה"חפץ חיים" יצא הרב השואל נסער ונרעד מעם חדרו של הצדיק, הוא הבין כי בעיניו הקדושות מרחיקות הראות, צופה ה"חפץ חיים" חורבן שיפקוד את יהדות אירופה. ולעומת זאת סמוך היה ובטוח, כפי ששמע מפי הצדיק, כי ארץ ישראל תנצל מן הפורענות.

יד. מסופר על ה"חפץ חיים" זצ"ל, שכאשר עלו הנאצים ימ"ש בשנת תרצ"ג לשלטון בגרמניה, ומנהיגם היטלר הכריז שמטרתו להכחיד חלילה את שם ישראל, פנה אחד מראשי הישיבות בראדן אל ה"חפץ חיים" בשאלה שכולה דאגה: מה יהא גורל אחינו, והרי הצורר הרשע אומר להשמיד, להרוג ולאבד?

חלפו שנים לא רבות. ה"חפץ חיים" כבר נתבקש לישיבה של מעלה - אך הדברים ששמע מפיו אותו רב בשנת תרצ"ג אכן התרחשו. על יהדות אירופה התרגש החורבן הנורא, ואילו היושבים בהר ציון היו לפלטה.

המלוכה (ת"י) (התפתחו) הַתְּפִתְחִי הַתִּירִי מוֹסְרִי את העול שקשור על צִנְאִרְךָ שְׂבִיָּה בַת-צִיּוֹן
השבויה בגלות (רד"ק): **כִּי-כֹה אָמַר יְהוָה [טו] חֲנָם בְּלִי כֶסֶף אֵלָּא בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְּכֶסֶף
תִּנְאָלוּ** בתשובה (רד"ק) ובמעשים טובים תגאלו: **כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה מִצָּרִים יִרְדּוּ-עַמִּי
בְּרֹאשֹׁנָה לְגֹר שָׁם** והם כלכלו אותם, ולכן מה שהחזיקו בם אח"כ לא היה עוֹל גדול (רש"י) [וי"מ שגם מצרים לא היה לו דין
להעבדים בפרך כי לגור באו (רד"ק)] **וְאִשּׁוּר** אבל מלך בבל, שהוא הגלה את ישראל מארץ ישראל, בודאי שֶׁבְּאַפִּם בָּחַם עֲשָׂקוֹ
[גזלו] בלא משפט (רש"י ורד"ק): **וְעֵתָהּ** בזו הגלות השלישית, גלות טיטוס **מֶה-לִּי-פֹה** למה אני שוהה ומשדה בני כאן
נָא-יְהוָה כִּי-לֶקַח עַמִּי חֲנָם אינם מתעכבים בגלות בשביל לשלם כסף אלא עובר עוונותיהם וכבר לקחו עונשם
(משלו) **וּמִשְׁלִי הַמּוֹשְׁלִים בָּהֶם (רד"ק) יִהְיֶה לִּי** מתפארים בהצלחתם (ת"י) שלקחום לעבדים חנם (מלבי"ם) [וי"מ שזו צעקת בני
- מלשון יללה (רד"ק)] **נָא-יְהוָה וְתִמְיֵד כָּל-הַיּוֹם שְׁמִי מִנְּאִין** מחולל ומבזה בעיניהם (מ"ד): **וְלִבְּךָ**
כשאגאלם יִדְעוּ יְיָ עַמִּי שְׁמִי המורה ומלמד שאני אדון ושליט **לִבְּךָ** גם ידע **בַּיּוֹם הַהוּא כִּי-אֲנִי-הוּא**
הַמְּדַבֵּר והמבטיח לגואלם **הַיְּגִי קִיַּמְתִּי הַבִּטְחָתִי (רש"י): מֶה-נָּאֻוְי כֹּה נֹאמְרִים וַיִּפֶּם עַל-הַהָרִים רִגְלִי** העולה
והַמְּבַשֵּׁר את הגאולה **מִשְׁמִיעַ** [למרחוק (מ"ד)] קול **שְׁלֹמֹם** [מן האויב], קול שֶׁמְבַשֵּׁר טוֹב בנין בית המקדש וצמיחת
קרון דוד, קול **מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה** קיבוץ גלויות (מלבי"ם) **אָמַר לְצִיּוֹן הִנֵּה מֶלֶךְ אֱלֹהֶיךָ [טז]** הראה מלכותו וממשלתו
לכל העולם (מ"ד): **קוֹל צִפְיֹךְ** קול הצופים העומדים על המגדלים (רש"י) [וי"מ פרנסיך (ת"י) וי"מ נביאיך (רד"ק)] **נִשְׁאֹו** הרימו כולם
קוֹל יַחְדּוֹ יִרְגְּנוּ [יז] בשמחה **כִּי עֵין [יח] בְּעֵין [יט] יֵרָאֻו** וגם במראה הנבואה (רד"ק) **בְּשׁוֹב** כאשר שב

עיונים והארות

יז. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מכאן לתחיית המתים מן התורה, רננו לא נאמר אלא ירננו. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידים כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד, שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו (מכילתא).

יח. בעולם הזה מי שרואה פני שכינה מתמעט והולך שנאמר כי לא יראני האדם וחי. וכן אתה מוצא בשבטו של לוי כשהיו רואים פני שכינה היו מתמעטין באהל מועד, ואף כשעלו ישראל מן הגולה בקשו מהם ולא מוצאו שנאמר ואבינה בעם ומבני לוי לא מצאתי שם, אבל לעולם הבא אני נגלה בכבודי על כל ישראל ורואין אותי וחיים לעולם שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ולא עוד אלא שהם מראים את כבודי זה לזה באצבע שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו וגו' כי זה אלהים אלהינו וגו' והכל שומעין בנצחונן של ישראל שהקב"ה עושה להם שנאמר שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד, שיתו לבכם לחילה לחיילותיה דסלקין לה, ד"א לחילה לשורה (ילקוט שמעוני תהלים פרק מח רמז תשנז).

ובתנחומא איתא שבשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם כאחת מפני שאין יכולין לעמוד

טו. בזוהר הקדוש (ח"ג קח, א), 'נמכרתם', דעל ידי עונותיכם נתגדלה ונתרבת הסטרא אחרא, מניצוצות הקדושה מהמצות והלימוד. וע"י זה נשתעבדתם לאומות, כי במה שהשר למעלה נתחזק, היה כח באומתו לשעבדכם, 'ולא בכסף תגאלו', הכונה שהסטרא אחרא 'חנם' תהיה, בלא כסף ניצוצות הקדושה והמצות שהם כסף, והיא ריקה ומבוקה מכל טוב האמיתי, אז 'תגאלו'. (צוארי שלל אות א')

טז. מה נאוו על ההרים בשעה שהקב"ה גואל את ישראל שלשה ימים קודם שיבא משיח בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם, ואומר להם הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בארץ ציה ושממה, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואחר כך אומר להם בא שלום לעולם בא שלום לעולם, שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום. כיון ששמעו רשעים הם שמחים ואומרים זה לזה בא שלום לנו. ביום שני בא ועומד על הרי ישראל ואומר באה טובה לעולם, באה טובה לעולם, שנאמר מבשר טוב, ביום שלישי בא ועומד על הרי ישראל ואומר באת ישועה לעולם, באת ישועה לעולם, שנאמר משמיע ישועה, וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך, אומר לציין מלך אלקיך (פסיקתא רבתי).

יְהוָה אֵל צִיּוֹן להשרות שם שכינתו (מ"ד): **ט פָּצְחוּ** פתחו פה להרים קול שמחה וְרִנְנוּ יַחְדָּו חֲרָבוֹת הבתים החרבים
שְׁבִי יְרוּשָׁלַם בִּי-נַחֵם יְהוָה עַמּוֹ במה שהביא להם הטובה (מ"ד) וקִיבוֹץ הַגְּלוּיֹת (מלבי"ם), ובמה שִׁנְאַל יְרוּשָׁלַם
מִיַּד הַעַכְשָׁיִם הַמוֹשְׁלִים בָּהּ (מ"ד): **יְחֲשֶׁהָ** [גילה (רש"י)] **יְהוָה אֶת-זְרוּעַ קִדְשׁוֹ** להכות בהם (מ"ד), כלומר ישועת ישראל
תהיה בגלוי (רד"ק) **לְעֵינֵי כָל-הַגּוֹיִם** ועי"ז **וְרָאוּ כָל-אַפְסֵי-אֶרֶץ** היושבים בקצות הארץ (מ"ד) **אֶת**
יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ שע"ז תתגלה מלכות שמים בכל העולם כולו, כי יראו שהתשועה אינה מקרית או טבעית רק היא ישועת אלהינו
(מלבי"ם): **יֵא סֹרוּ סֹרוּ** מהר מארץ העמים העובדים לצבא השמים ו**צֵאוּ מִשָּׁם** ובכל דבר **טָמֵא אֶל-תִּגְעוּ** מפני
טהרת הגוף והמחשבה (מלבי"ם) **צֵאוּ מִתּוֹכָהּ הַבָּרוּ** הטהרו מכל טומאה אתם **נְשָׂאֵי כְלֵי יְהוָה** חסדי האל ורחמי
הם יהיו כליכם ע"י שתקיימו את התורה והמצוות, ולא חרב וחנית (רד"ק ומ"ד): **יֵב כִּי לֹא בַחֲפוּזִין** לא במרירות וברדיפה כאדם הבורח
תֵּצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תִלְכוּן כאדם הבורח **כִּי-הִלֵּךְ [נ] לְפָנֵיכֶם יְהוָה** לנחותכם הדרך, והוא גם ממתין
וּמֵאַסְפְּכֶם ומאסף לכל הנכשלים הנשארים באחרונה **אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** לשמור אתכם גם מאחור מכל רודף (רש"י) וי"מ שהוא
עתיד לקבץ ולאסוף כל הגלויות (ת"י):

עיונים והארות

כ. בעוה"ז כשאכלו ישראל את הפסח במצרים אכלו אותו בחפזון שנאמר וככה תאכלו אותו על שם כי בחפזון יצאת מארץ מצרים אבל לעתיד לבא (ישעיה נב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו למה"ד לסוחר שנכנס לשרות בפונדק עמד שם כל היום בלילה עמד ונטל כל אשר לו ויצא לדרכו עמדה הפונדקית בבקר והתחילה צווחת ראו הפרגמטוטוס עמד בלילה ונטל כל אשר לי ויצא לו שמע אותו הפרגמטוטוס ואמר מי גרם לי לשמוע כך אלא מפני שיצאתי בלילה לפיכך נשבע אני שלא אצא בלילה עוד כך התקינו ישראל עצמן בלילה לצאת בהשכמה עמדו המצרים אחר שהלכו להם ואמרו נרדוף אחריהם מפני שנטלו כל אשר לנו שנא' (שמות יד) וירדפו מצרים אחריהם א"ל הקב"ה מי גרם לכם כל אלו חפזון שיצאתם בו מיכן ואילך כי לא בחפזון תצאו לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר (שם יג) וה' הולך לפניכם יומם אבל לע"ל אני לבדי שנאמר (ישעיה נב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל (מדרש רבה שמות פרשה יט פסקה ו).

באותה טובה בפעם אחת, שאם יגלה להם טובתו כאחת ימותו כלם, ראה מה כתיב (שם טז) ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו, צא ולמד מיוסף בשעה שנתודע לאחיו לאחר כמה שנים אמר להם אני יוסף אחיכם מתו כלם ולא יכלו לענות אותו וגו' הקב"ה עאכ"ו, אלא מה הקב"ה עושה מתגלה להם קמעא קמעא, בתחילה משיש את המדבר שנאמר ישושם מדבר וציה ואח"כ תגל ערבה ותפרח כחבצלת ואחרי כן פרוח תפרח ואחרי כן כבוד הלבנון נתן לה ואח"כ המה יראו כבוד ה' הדר אלהינו, לפיכך אמר דוד (תהלים קב) כי בנה ה' ציון נראה בכבודו ואומר (ישעיה נב) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון ואומר (שם כה) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו (מדרש תנחומא דברים פרק א).

יט. כתב הגחיד"א שהראשונים פירשו דעין של 'יכרסמנה חזיר מיער' (תהלים פ, יד) היא קטנה ותלויה, ועין של 'שמע' (דברים ו, ד) קבועה וגדולה, ובזכות עין של 'שמע', תתבטל עי"ן של 'מיער' הרומז לעשו, וזה שכתוב 'כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון', עכ"ד. (נחל שורק אות ב').